

KATARZYNA GÓRAK-SOSNOWSKA
MAGDALENA KUBAREK

ISLAMIAILMAS

DIDAKTILINE MATERJAL KESKKOOLIÕPETAJATELE

© 2007 Katarzyna Górak-Sosnowska

© 2007 Magdalena Kubarek

© 2009 the translation and English language edition: Polish National Commission for UNESCO

© 2009 the translation and Estonian language edition: Jaan Tõnisson Institute

Sisukord

Sissejuhatus		3
1. harjutus	Muslimi portree	5
2. harjutus	Ühised juured	10
3. harjutus	Šariaadist	13
4. harjutus	<i>Al-Fātiha</i> – koraanist	17
5. harjutus	<i>Adhān</i> – kutse palvele	21
6. harjutus	Meka suunas	25
7. harjutus	Ajaarvamine islamimaailmas	29
8. harjutus	Araablane ja muslim	34
9. harjutus	Sunniidid ja šiiidid	39
10. harjutus	Naftariigid islamimaailmas	42
11. harjutus	Muslimid Euroopas	47
12. harjutus	Islam Eestis	57
13. harjutus	Araabia numbrid	61
14. harjutus	Araabia keeles kirjutamine	65
15. harjutus	Araabia luule – araabia maailm mineviku ja tänapäeva vahel	76
16. harjutus	Šahrazādi jälgedes	81
17. harjutus	Mees ja naine islamimaailmas	84
18. harjutus	Islamimaailma mood	89
19. harjutus	Hennamaalingute kunst	96
20. harjutus	Araabia maailma muusika	99
21. harjutus	Islamimaailma köök	104
Põhimõistete sõnastik		112

Sissejuhatus

Islamist ja muslimitest räägitakse küll palju, kuid informatsioon puudutab enamasti vaid valitud teemasid nagu poliitika, konfliktid või naise positsioon ühiskonnas. On selge, et selle põhjal kujundatud pilt islamimaailmast ei loo erilist sümpaatiat, vaid põhjustab hoopiski ärevust ja hirmu. Niisugused tunded pole võõrad ka eestlastele. See on seotud nii muslimite hulga kasvuga Euroopas kui ka aina suureneva märgatava kohaloluga meie riigis. Samas on islamimaailm väga mitmekesine ja võimeline pakkuma palju muudki peale selle, mida kajastab meedia. Pea 1500 aasta pikkuse ajalooga religioosne süsteem, mis hõlmab ühte viiendikku maailma rahvastikust, kes elavad Mauritaania ja Indoneesia (või isegi Suriname, kui arvata kaasa ka vähemused) vahel, ei saagi olla monoliitne. Islamimaailma suurt mitmekesisust võib vaadelda elu kõigis aspektides – muusikas, kunstis, kohalikes traditsioonides, elanike religioossuses ja hoiakus läänemaailma kultuuri.

Käesolevas õppematerjalis püütakse näidata islami erinevaid palgeid. Raskeid või vastuolulisi teemasid ei väldita, kuid viidates nende sotsiaalsetele ja kultuurilistele tingimustele tahetakse pakkuda erinevaid vaatenurki. Uurimus hõlmab ka vastuolulisi teemasid nagu naised islamis, terrorism või muslimite kohalolu Euroopas. Siiski on peamine eesmärk tutvustada laiemale ringkonnale vähem tuntud valdkondi nagu muusika, kirjandus, mood, kalligraafia, toit. Samuti tutvustatakse religioosete liikumiste mitmekesisust ja islamimaailma etnilist paljusust. Iseäranis on pööratud tähelepanu kultuurilistele ja religioossetele alustaladele – usu tugisammastele, monoteistlikule algupärale ning islami seaduse allikatele ja erilisele iseloomule.

Raamat on loodud abimaterjaliks keskkooliõpetajatele. See sisaldab 21 harjutust, mida võib kasutada peaaegu kõigis tundides alates reaalinimestest ja ühiskonnaõpetusest kuni humanitaarainete ning kunsti ja muusikani välja. Harjutusi võib kasutada eraldi (näiteks araabia kirja kunstitundides, araabia numbriid matemaatikas ja araabia luulet kirjandustundides) või koos (näiteks ülesandeid islamimaailma sotsiaalse ja religioosse mitmekesisuse kohta geograafias). Iga harjutus koosneb tunni ülesehitusest ja teoreetilise osast, mis hõlmab kõige olulisemat informatsiooni antud teema kohta. Tänu sellele võib tunde anda õpetaja, kel ei ole arabistika või islamiuuringute kohta erialaseid teadmisi. Enamikul harjutustest on lisad tabelite ja tekstide näol, mida saab kopeerida ja õpilastele jagada. Harjutused on järjestatud teemade järgi. Kaks esimest iseloomustavad islami tugisambaid (1. Muslimi portree) ja selle dogmasid, millest paljud on seotud teiste monoteistlike religioonidega (2. Ühised juured). Religioosne teema jätkub järgnevates harjutustes, mis tutvustavad islamis kehtivaid seadusi (3. Šariaadist), koraani (4. *Al-Fātiha* – koraanist), muslimite palvet (5. *Adhān* – kutse palvele), palvetamise suuna leidmist ja selle tähendust (6. Meka suunas) ning islamikalendrit (7. Ajaarvamine islamimaailmas). Järgnevad viis harjutust tegelevad islamimaailma etnilise (8. Araablane ja muslim) ja religioosse mitmekesisusega (9. Sunniidid ja šiiidid), energiaressurssidega (10. Naftariigid islamimaailmas), muslimi kogukondadega Euroopas (11. Muslimid Euroopas) ja Eestis (12. Islam Eestis). Järgnev nelja harjutusega teemaplokk illustreerib araablase saavutusi teaduses (13. Araabia numbrid), kunstis (14. Araabia keeles kirjutamine) ja kirjanduses, nii luules (15. Araabia luule – araabia maailm mineviku ja tänapäeva vahel) kui ka proosas (16. Šahrazādi jälgedes). Ülejäänud harjutused hõlmavad kultuuri ja traditsioone. Kaks esimest käsitlevad mehi ja naisi islamimaailmas – sugudevahelisi suhteid, olukorda (17. Mees ja naine islamimaailmas) ja rõivastust (18. Islamimaailma mood). Kolm viimast harjutust

esitlevad valitud aspekte sümbolite kultuurist – kehakunst (19. Hennamaalingute kunst), traditsioonilisest ja kaasaegsest muusikast (20. Araabia maailma muusika) ning islamiriikide traditsioonilistest toitudest (21. Islamimaailma köök).

Tunnid on nii teoreetilised kui ka praktilised. Teoreetilises osas õpivad õpilased arutluste ja meeskonnatöö kaudu peamisi islamimaailma ning muslimitega seotud mõisteid. Neil on võimalus kontrollida juba olemasolevaid teadmisi ja vaatenurki, nad hakkavad nägema erinevusi ja sarnasusi islami ning teiste monoteistlike religioonide vahel. Samuti õpitakse tundma araabia maailma igapäevaelu. Teistes osades tutvuvad õpilased praktiliste ülesannete kaudu araabia ja islami kultuuri põhiliste elementidega: õpitakse kirjutama araabia tähestikus, tutvutakse islamiriikide kaasaegse muusikaga ja araabia maade piiridega islamimaailmas.

Õppematerjali „Islamimaailmas“ avaldamise idee tekkis samanimelise seminariprojekti raames, mida juhtisid koos ARABIA.pl Assotsiatsioon ja UNESCO Poola Riiklik Komisjon. Projekt on osa Euroopa-Araabia dialoogi programmist ning selle eesmärk on muuta negatiivseid kultuurilisi ja religioosseid stereotüüpe islami ja muslimite suhtes. Õppematerjalide eesti keelde tõlkimise idee tekkis Jaan Tõnissoni Instituudis seoses Eesti-Afganistani sõpruskoolide projektiga. Kuna raamat avaldati algsest Poolas ja oli mõeldud Poola õpetajatele, siis oli selles ka enamik viiteid seotud Poolaga. Samamoodi olid iga teemaga seotud islamit tutvustavad lisamaterjalid ja raamatud poola keeles. Need on võimaluste piires asendatud viidetega Eestile ja eestikeelsetele raamatutele.

Märkus kirjaviisi ja häälduse kohta*

Araabiakeelsed sõnad on antud sihtgruppi arvestades eesti kirjaviisis lihtsustatud moel. Aluseks on võetud süsteem, mis on Haljand Udami tõlgitud Annemarie Schimmeli raamatus „Islam“. Märgitud on pikad vokaalid, ‘*ain*’ ja sõna keskel olev hamza, ent *šād*, *ḏād*, *ṭā* ja *zā* on vastavalt „s“, „d“, „t“, ja „z“. Udami eeskujul pole eesti keeles eristatud ka h-tähti ning *yā* on vastavalt asukohale sõnas „j“ või „i“.

Erand on tehtud araabia muusikutele ja nende lugude pealkirjadele (19. harjutus) – mis on antud nõnda, nagu on kirjas artistide kodulehtedel –, et huvi korral oleks neid hõlpsam Internetist leida. Samuti on esitatud traditsiooniliselt väljakujunenud kirjepildis tänapäevaste kirjanike ja poliitikute nimed (nt Kahlil Gibran, Gamal Nasser).

Häälduse põhimõtted:

- „*ʾ*“ tähistab lühikest pausi
- „*dh*“ hääldub nagu ingliskeelses sõnas „mother“
- „*th*“ hääldub nagu ingliskeelses sõnas „three“,
- „*gh*“ hääldub nagu niinimetatud prantsuse „*r*“
- „*w*“ hääldub nagu ingliskeelses sõnas „water“.

---

* Keeletoimetaja kommentaar.

Muslimi portree

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane islami kui religiooni ja kultuuri aluseid (islam, muslimid, islami kultuur, araabia kultuur),
- teab, mis on islami tugisambad,
- mõistab, kuidas need islamiusulisi mõjutavad, mõistab islami kultuuri kujunemist,
- mõistab, et naiste positsioon islami kultuuris on traditsioonide tagajärg,
- märkab seoseid kultuuri ja seda kujundava usu vahel.

Ülesehitus:

Õpetaja jagab osalejad rühmadesse ja soovib igal rühmal endale esindaja valida. Rühmadel palutakse paberile kirja panna seosed (umbes viis ideed), mis tekivad sõnaga „muslim”. Õpetaja jälgib mõtete kulgu, julgustades osalejaid oma mõtteid väljendama ja rühmade esindajaid märksõnu kirja panema. Seejärel korjatakse lehed kokku ja riputatakse tahvlile nii, et kõik neid näevad. Iga rühma esindaja loeb ette oma rühma poolt välja pakutud märksõnad. Kui mõni sõna on arusaamatu või mitmeti tõlgendatav, palutakse autoril mõtet selgitada. Õpetaja joonib alla korduvad sõnad ning formuleerib nende põhjal muslimi kirjelduse, uurides osalejatelt, kas see vastab nende ettekujutusele. Õpetaja selgitab mõistet „stereotüüp” ja suunab õpilasi võrdlema stereotüüpset ettekujutust reaalsusega (nt küsides, kas keegi teab mõnda muslimit ning kas see muslim näeb välja ja käitub nii, nagu on osalejate ettekujutus muslimist). Õpetaja esitab lisaküsimusi, näiteks kes on muslim ja mis on islami alused. Osalejatel palutakse oletada, kui palju on maailmas muslimeid, ja nimetada, millistes riikides nad elavad. Seda tehakse eesmärgiga näidata islamimaailma rahvuslikku, etnilist ja kultuurilist kirevust (vt 8. harjutus). Õpetaja korrigeerib antud vastuseid ja kirjeldab seejärel islamimaailma tugisambaid, mis kujundavad muslimite elu: usutunnistus, palvetamine, paastumine, almuste andmine, palverännak. Seletada tuleks ka usu igapäevast rakendamist – mis on iga inimese isiklik ettevõtmine – sõltuvalt islamiseaduste koolkonnast. Õpetaja arutleb islamiusulisi siduvate piirangute (nt sealihaga söömine, alkoholitarbimine) ja soovitude üle (džihaad, juuste katmine naistel), seletades, mille kohta need käivad.

Vajalikud materjalid: paber, pliiatsid, tahvlimagnetid

Taustteave

Enam kui miljardi järgijaga on islam kõige dünaamilisemalt arenev religioon maailmas. Ühelt poolt püüdleb islam sarnaselt kõigile teistele religioonidele tavade tugevdamise ja säilitamise poole. Teisalt jagab islam kui kultuur ühes teiste kultuuridega kalduvust areneda. Islami kogukond oma iseloomulikult tugeva ühtsustundega areneb tänu teadmistele, kultuurile ja loovusele. Muslim (araabia keeles 'see, kes allub Jumala tahtele') on islami järgija (*islām* – allumine, alistatus), kuid samuti kultuurilise kogukonna liige, kes elab kõrvuti teiste religioonide järgijatega. Muslimi religioosne elu põhineb viiel kohustusel, tuntud ka kui usu alussambad või religiooni alustalad. Need on usutunnistus, palvetamine, paastumine, almuste andmine, palverännak.

Usutunnistuse (*šahāda*) juurde kuulub islami fundamentaalne dogma: usk ainsasse jumalasse ja tema prohveti Muhammadi sõnumisse. Usutunnistus kõlab: „Ma tunnistan, et pole teisi jumalaid Jumala (Allahi) kõrval ja et Muhammad on Jumala prohvet”. Usutunnistuse ütlemine on muslimiks saamise tingimus. See fraas sosistatakse kõrva vastsündinud lapsele ning iga inimene, kes pöördub islamisse, lausub seda tseremoniaalselt. Usutunnistuse sõnad saadavad muslimit igapäevaelus. Need moodustavad osa kutsesest palvele (vt 5. harjutus), mida korratatakse minaretist viis korda päevas, ja need ripuvad kaunis kalligraafias kodude seintel.

Iga muslim on kohustatud palvetama (*salāt*) viis korda päevas kindlatel kellaaegadel. Koraanis igapäevase palve kirjeldust ei leidu. Palvetamise viis on kujunenud aastate jooksul välja islami kogukonna praktikas. Palvetamise ajad on kalendris paika pandud muslimitest astronoomide poolt – on hommikune palvus (pärast koitu), keskpäevane palvus, pärastlõunane palvus, päikeseloojangu palvus ja öine palvus (vt 7. harjutus). Täpne tund sõltub aastaajast ja geograafilisest asukohast. Kutse palvele (*adhān*), mille muessin minaretist kuuldavale toob, annab muslimitele teada järgmise palvusaja saabumisest. Palvuste ajast teavitatakse ka kalendris, pressis ja meedias.

Et palve oleks kehtiv, peab muslim eelnevalt läbi tegema rituaalse pesemise ja lausuma kavatsuse. Ta peab olema näoga Meka poole (vt 6. harjutus), deklameerima Koraani esimest suurat (vt 4. harjutus) ja sooritama kindla arvu kummardusi, mis on ette nähtud käesoleva palve jaoks. Palvetada võib ükskõik kuskohas*, üksi või rühmas (sel juhul on keegi palvuse eestvedaja). Reede keskpäevane palvus toimub mošees ja seda juhib imaam.

Muslim on kohustatud kuu aega paastuma. Paastuaeg on ramadaan, islamikalendri üheksas kuu (vt 7. harjutus). Koidust päikeseloojanguni hoidub islamiusuline söögist ja joogist. Seksuaalelu elamine on samuti paastu rikkumine. Narkootikumid, sealhulgas sigaretid, on keelatud. Paastumine on rituaal pattudest puhastumiseks, kuid ka meeldetuletuseks, et on vaeseid ja näljaseid, kes vajavad toetust. Paastuaja lõpus on väiksem islamipüha nimega *ʿīd al-fitr* (paastu lõppemise püha), mida tähistatakse rõõmsas õhkkonnas. Paastumisest on vabastatud lapsed ning naised lapsekandmise, sünnitamise, rinnaga toitmise ja menstruatsiooni ajal, samuti vanemad inimesed (üle 40-aastased) ning haiged ja reisijad. Teatavatel puhkudel võib paastuda ka muul ajal.

Islami kogukonna liige on kohustatud maksma aastamaksu (almus ehk *zakāt*) 2,5% ulatuses oma varast. Maksurahast otsesed kasusaajad on koraanis täpselt määratletud. See peab minema nende toetuseks, kelle sissetulek on väike, leskedele, orbudele, invaliididele, reisijatele, samuti avalike asutuste finantseerimiseks. Almust võib anda ka otse abivajajatele või toetada neid sotsiaalfondi kaudu. Pakistanis ja Saudi Araabias kogub seda maksu riik.

---

* Välja arvatud ebapuhtas kohas, näiteks käimlas vms. – Tlk märkus.

Iga islamiusuline peaks vähemalt korra elus minema Mekasse palverännakule (hadž) – eeldusel, et rahaline olukord ja tervislik seisund seda lubab. Just sel põhjusel on palverännak islamis tinglik kohustus. Palverännaku sooritamise täpsed reeglid on täpselt paika pandud. Palverännak aitab tugevdada ühtsustunnet islami kogukonnas, sest igal aastal kohtuvad üle maailma kokku tulnud muslimid Mekas. On kahte tüüpi palverännakut – suurem, mis toimub *dhū al-hidža* kuu 7. ja 13. päeval, kulgedes vastavalt rangele rituaalile ja lõppedes ohverdamispuhaga, ning väiksem (individuaalne), mida võib teha ükskõik mis ajal aastas. Palverännaku tähtsust kinnitab tõsiasi, et iga selle sooritanu kannab auväärset tiitlit *hadži* ning teda koheldakse ülejäänud ühiskonna poolt suurima lugupidamisega.

Kuigi usu tugisammaste mõistmine on loomu poolest individuaalne, on nende järgi elamise viisi islamiseadustes üksikasjalikult kirjeldatud, ehkki neli koolkonda (vt 3. harjutus) erinevad tingimuste ja meetodite poolest.

Peale usu tugisammaste on mõned üldised reeglid, mida ei tohi rikkuda, ning rituaalid, mida peab järgima. Muslimitel on keelatud juua veini, mängida hasartmänge, süüa verd, korjuseid ja sealiha (vt 21. harjutus). Veinijoomise ja hasartmängude keeldu mainitakse koraanis korduvalt. Analoogia alusel laiendasid islami õigusteadlased seda ka narkootikumidele. Sellegipoolest on hašiš ja teised narkootilised ained islamimaade elanike seas populaarsed.** Tubaka suitsetamine, mis jõudis islamimaailma 16. sajandil, ei ole islamiseaduse poolt keelatud, kuid seda kirjeldatakse kui laiduväärset tegevust. Sealiha, korjuse ja vere söömise keelu tõttu on vajadus tappa loomi rituaalselt, lastes neist vere välja voolata.

Problemaatilised teemad

Muslimid ja terrorism

Selle harjutusega tegeledes kipuvad sageli esinema sõnad nagu „terrorist”, „pommid” ja „rännakud”. Sellegipoolest on õpilased tavaliselt teadlikud, et need seosed põhinevad stereotüüpidel ja iga muslim ei ole terrorist. Ometi usuvad isegi need, kes on muslimite suhtes positiivselt meelestatud, et koraan käsib järgijatel uskmatuid tappa. See ei pea aga paika. Niisugune arvamus on väärarusaam sõnast „džihaad”, mis tähendab püha sõda. Kuna islamis ei tehta vahet religioosse ja ilmaliku sfääri vahel, on kõik muslimite teod seotud Jumalaga. Sel põhjusel ei saa rääkida ilmalikust ja religioosest või pühast ja mittepühast sõjast.

Sõna „džihaad” koraanis pole, küll aga esineb verb *džahada*, ning seda võib tõlkida kui 'kõvasti püüdma, pingutama'. See tähendab, et islami kogukond peaks töötama usu levitamise ja tugevdamise suunas. Iga liikme isiklik panus on tema enda otsustada. Sõjalises kontekstis kasutab koraan sõna „*qitāl*” (võitlus):

Nendel, keda rünnatakse, on luba (võidelda) ja end kaitsta vägivalla vastu. Tõesti, Jumalal on voli abiks olla nendele, kes aeti väevõimuga ära oma eluasemetelt ainult seepärast, et nad ütlesid: „Meie Isand on Jumal!” Kui Jumal ei oleks andnud ühtedele võimu kaitsta end teiste vastu, siis oleks tahes-tahmata ära lõhutud kõik (munkade) eraklad, kirikud, sünagoogid ja pühakojad, kus ülistatakse Jumala nime. Pole kahtlust, et Jumal on abiks neile, kes temale abiks on. Jumal on suur ja kõigeväeline. (suura 22, värsid 39 jj)*

---

* Kõik koraanitsitaadid on võetud eestikeelsest koraanist, mis ilmus aastal 2007. – Tlk märkus.

** Kuna hašiš ja opium pärinevad islamimaadest, siis võib antud väide vastata tõe. Samas puuduvad praegu konkreetsete statistilised andmed ja uuringud, mis seda toetaksid. – Tlk märkus.

Võidelda nendega, kuni kaob eksitus ja usk Jumalasse jääb püsima. Kui nad järgi annavad, siis ei ole vaja enam muud vaenu kui ainult alatute vastu.

(suura 2, värss 193)

Võidelda Jumala teel nende vastu, kes võitlevad teiega, kuid ärge saage üleastujateks. Tõesti, Jumal ei armasta üleastujaid.

(suura 2, värss 190)

Ülaltoodud tsitaadid näitavad, et tähendus, mida nimetatud sõna koraanis omab, ei ole kuidagi seoses sellega, kuidas mittemuslimid seda tavaliselt mõistavad. Tänapäeval on radikaalseid organisatsioone, mis kasutavad sõna „džihaad“ tähistamiseks relvastatud tegevust, võitlust kurjuse ja saatana vastu, kelle kehastuseks võib pidada läänemaailma, Ameerika Ühendriike, teiste fraktsioonide liikmeid või teisi hõime ja klanne. Seega omandab sõna tähenduse, mis talle antakse, ja vahel ei pruugi see sõna algse tähendusega ühtida, mis on samuti islami seaduste omapära tulemus (vt 3. harjutus).

Pärast muslimite ja terrorismi vahelise seose tõstatamist on hea suunata õpilaste tähelepanu terrorismile kui fenomenile maailma ajaloos ja tuua näiteid teistest terroristlikest rühmitustest (nt ETA), selgitades nende poliitilist ja majanduslikku konteksti, mille puhul ideoloogia ja religioon on vaid vahendiks (nt terrorirünnakud Iraagis). Õpilastelt võib küsida, kui paljudest terrorirünnakutest nad kuulnud on, kui palju inimesi nende arvates nende ettevalmistamisel osales. Õpilaste poolt välja pakutud arvu peaks seejärel kahekordistama (mis on ilmselt tõele lähemal) ning seejärel võib välja arvestada, mitu protsenti kõigist maailma muslimitest on terroristid. Selle tulemusena ilmneb, et 1,3 miljardi muslimi hulgas on terroriste vähem kui 0,5%. Seega, tavalise muslimi vaatenurgast on ebaõiglane identifitseerida islamit terrorismi kaudu.

Naised islamimaailmas

Nagu terrorism, tekitab ka naiste õiguste probleem õpilastes tõenäoliselt tugevaid emotsioone (vt 17. harjutus). On üldlevinud arvamus, et musliminaistel puuduvad igasugused õigused, kaasa arvatud õigus töötada, õigus vabalt liigelda ja õigus osaleda avalikus elus. Selle väite lükkavad ümber paljud edukad naissoost õigusteadlased, diplomaadid, arstid ja teised oma ala professionaalid. On riike – nagu Saudi Araabia, mida juhivad radikaalse islamifraktsiooni jüngrid (vahhabiidid) –, kus naistel puudub valimisõigus ning õigus juhtida autot. Mõnes riigis lõigatakse naise ümber. Rääkides naistest islamimaades ei saa teha üldistusi ning tähtis on pidada meeles olukorra eripalgelisust. On vastuolulisi maid, kus koos kujuteldamatu jõukus ja äärmuslik vaesus, mille puhul inimõigusi alati ei jälgita. Paljudes taolistes riikides kannatavad inimesed orjastatuse, tagurlikkuse ja väikluse pärast olenemata soost.

Islam eristab selgelt mehe ja naise sotsiaalset rolli. Naise peamine ülesanne on emaks olemine, seeläbi saadakse austus ja positsioon ühiskonnas. Naisel kui nõrgema soo esindajal on õigus nõuda meesoost sugulastelt kaitset ja hoolitsust. Austus, mis naisele osaks saab, on nähtav igapäevaelus – keegi ei kõnni hoolimatult mööda, kui naisele viga tehakse või tema au riivatakse. Sel põhjusel oodatakse, et naine ise oma au ohtu ei seaks. Muidugi tähendab see seda, et kaitset pakutakse vastu naise enda tahtmist ja rikkudes isikuvabadust. Islamimaailmas võitlevad paljud naised oma õiguste eest, töötades aktiivselt erinevates organisatsioonides ja ühingutes. Seda tehes viitavad nad sageli koraanile, salmidele, mis nende meelest ei tähenda mitte piirangut, vaid garantiid naise õigusele elada väärikalt ja ennast arendada. Riideid, mis

peaksid katma juuksed ja mõnes riigis terve keha, kaasa arvatud musliminaise näo, kujutatakse sageli kui orjastatuse sümbolit. Paljud aga ei tea, et ka meestele kehtivad rõivastumisel teatavad reeglid. Enamik muslimimehi ei ilmuks avalikkuse ette lühikestes pükstes, T-särgis või särgita (vt 18. harjutus).

Samuti tekitab tugevaid tundeid abieluvälise seksuaalvahekorra keeld. Noorelt musliminaiselt eeldatakse, et ta püsib neitsi oma pulmapäevani. Süütuse puudumist peetakse kogu perekonna häbiplekiks ja see võib viia surmanuhtluse, muu karistuse või perekonnast väljaarvamiseni. Et mitte lasta sellisel olukorral tekkida, on noorte võimalused vabaks suhtlemiseks ja ühiseks ajaveetmiseks sageli rangelt piiratud. Vahel pole 30-aastane peigmees kunagi naisterahvast ei suudelnud ega isegi puudutanud (välja arvatud ema või õde). Siinkohal on oluline, et kristlased, kes islamimaailmas elavad, suhtuvad kogu keha süütuse küsimusse samal viisil. Kogu Vahemeremaade kultuuriringis, näiteks Lõuna-Itaalias, suhtutakse abielueelsesse vooruslikkusesse äärmise tõsidusega, mis pikemas perspektiivis mõjutab nende maade kultuuri ja sotsiaalset käitumist.

Samamoodi peetakse naise orjastatuse märgiks islamimaades ka polügaamia seaduslikkust. On tõsi, et islam lubab polügaamiat (muslimil võib olla mitu naist), kuid ühtlasi näeb see selgelt ette, et kõiki naisi tuleb kohelda võrdselt. Ilma juba olemasolevate naiste loata ei või muslim uut naist võtta. Kui ta seda teeb, võivad naised nõuda lahutust. Islam reguleerib ka abielupaari intiimsuhteid, andes naisele õiguse saada seksuaalvahekorra mehega samaväärset naudingut.

Poiste ümberlõikamine on iidne islamis omaks võetud tava. Koraanis ei ole seda mainitud. Ajavahemik, mil poisid ümber lõigatakse, jääb mõne elupäeva kuni teismeea vahele. Mõned riigid, nagu Sudaan või Egiptus, lubavad ka naiste ümberlõikust, mis seisneb kliitori eemaldamises. Niisuguse operatsiooni oletatav tulemus peaks olema naistes seksuaalsete ihade vähenemine, mis seega omab positiivset mõju nende truudusele ja vooruslikkusele. Neis riikides kehtib see nii muslimi kui ka näiteks kopti (kristlase) puhul.

Individuaalsed ülesanded

1. Mõelge, kuidas teiste teile teadaolevate religioonide järgijad Jumalat ülistavad ning mis kohustusi nad täitma peavad?
2. Lugege islami palve tõlget (vt 4. harjutus) ja hinnake selle universaalsust.

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Ühised juured

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane peamisi islami õpetuse kontseptsioone,
- märkab mõlema monoteistliku religiooni sarnasusi ja ühiseid juuri,
- mõistab kristluse ja islami väärtuste universaalsust,
- on õppinud tolerantsuse põhimõtteid,
- mõistab, et teiste religioonide ja kultuuride austamiseks ei pea ilmingimata nõustuma kõigi nende reeglitega.

Ülesehitus:

Õpetaja jagab osalejad rühmadesse ja soovib igal rühmal endale esindaja valida. Rühmadel palutakse panna paberile kirja mõtted (umbes viis ideed), mis nende meelest on omased kristlusele ja islamile. Õpetaja suunab protsessi, julgustades osalejaid oma arvamust välja käima. Seejärel korjab õpetaja paberilehed kokku ja riputab need tahvlile kõigile näha. Iga rühma esindaja loeb ette välja pakutud mõtted, kirjeldab sarnasusi kristluse ja islami vahel (nii õpetuse kui ka usu praktiseerimise osas). Seda tehes toob õpetaja välja mõlema monoteistliku religiooni ühised alused. Õpetaja küsib lisaküsimusi, näiteks kes on Jumal, kellesse muslimid usuvad, seletab selle sõna tähendust ja päritolu, parandab vajadusel seniseid arusaamu ja kirjeldab islami dogmasid (vt 1. harjutus). Selgitab monoteismi mõistet ning kontseptsiooni patust, põrgust ja paradiisist, tuues esile mõlema religiooni sarnasused ja erinevused. Õpetaja võrdleb piiblit ja koraani (vt 4. harjutus) ning toob välja Jeesuse rolli islamis.

Vajalikud materjalid: paber, pliiatsid, tahvlimagnetid

Taustteave

Islami õpetus koosneb viiest dogmast:

1. usk ainujumalasse,
2. usk pühadesse tekstidesse: toora, uus testament, koraan,
3. usk Jumala prohvetitesse (Aadamast Muhammadini),
4. usk viimsesse kohtupäeva (inimese dualistlik loomus, põrgu, paradiis),
5. usk inglitesse.

Islami peamine dogma on range monoteism. Läänemaailmas usutakse, et islam põhineb usul Allahisse, samas tähendab see araabia keelest pärit sõna lihtsalt ainujumalat (*al-* on määrav artikkel, *llāh-* tähendab jumalust, jumalikkust). Muslimid mõistavad kristluse jumalakontseptsiooni, mille järgi Jumal eksisteerib kolmeisikulise loomusena, vastuoluna monoteismiga (suura 4, värss 171 ja suura 5, värss 73). Koraanis on Kristus prohvet, kes ilmutab inimestele Jumala tahet evangeeliumi vormis. Koraan väidab, et Jeesuse päritolu on harukordne ning et ta sündis neitsist – Maarjast (suura 19, värssid 16–34), keda muslimite hulgas sügavalt austatakse. Veel enam, koraan kujutab Jeesust kui prohvetit, kes on võimeline saatma korda imesid (suura 5, värss 110), kuid ei nõustu, et tegu on Jumala pojaga või sellega, et Jeesus löödi risti ja ta tõusis surnuist (suura 4, värss 171 ja suura 9, värss 30).

Muslimid usuvad, et Jumal ilmutas end maailmale judaismi, kristluse ja islami pühatekstide kaudu. Nad aktsepteerivad nii uut testamenti kui ka toorat, mis saadeti maailma enne koraani. Jumal saatis koraani, et parandada moonutusi, mida tekitasid juudid ja kristlased. Muslimid usuvad, et juudid moonutasid ilmutust, kuna nad ei tunnista Muhammadi kui prohvetit, ning kristlased omakorda moonutasid ilmutust, sest nad arvasid, et Jeesus – prohvet – on Jumala poeg. Koraanis on kirjas varasemate prohvetite ajalugu aegade algusest peale. Aadamat peetakse esimeseks prohvetiks. Mainitud on ka Noa, Aabraham, Mooses ja Jeesus – nende peamine missioon oli jutlustada monoteismist.

Muhammadile, viimasele prohvetile, andis Jumal sõnad ilmutuse kaudu, seepärast usuvad muslimid, et koraan on Jumala kätetöö ning sellisena ideaalne, ka keelekasutuse seisukohast võetuna. Sel põhjusel on koraan peaaegu tõlkimatu. Igasugune tõlge teistesse keeltesse on tegelikult vaid araabiakeelse koraani kommentaar. Iga muslim palvetab araabia keeles, lausudes koraani esimest suurat, *al-Fātiha*’t. (vt 4. harjutus).

Koraani suuradest võib leida surma, ülestõusmise, viimse kohtupäeva, põrgu ja paradiisi kirjeldusi. Nende tekstide järgi koosneb inimene surematust hingest ja savist loodud surelikust kehast. Pärast surma mõistetakse hinge üle kohut vastavalt selle tegudele. Ülestõusmine ja viimne kohtupäev saavad siis, kui maailm lakkab olemast. Sellega kaasnevad apokalüptilised sündmused ja katastroofid. Kohtumõistmise ajal avatakse heade ja halbade tegude raamatud ning hinged seisavad ükshaaval Jumala ees, et anda vastust oma elu kohta. Kujutuspildid põrgust ja taevast, mis on mõlemad koraanis kirjas, on väga kujundlikud. Paradiisi kujutatakse lopsaka taimestiku ja vulisevate ojadega aiana. Selle asukad toituvad parimatest delikatessidest, mida serveerivad kaunid tütarlapsed. Kuid nende hingede suurim rõõm on see, et nad on lubatud Jumala lähedusse.

Põrgus ootavad patustajaid kuumus ja leegid, seal kannatavad nad kohutavaid piinu. Nad kannavad tulest, sulavasest ja tõrvast rõivaid. Keev vesi ja sulamessing on nende joogiks. 11. suuras on öeldud, et patused jäävad põrgusse senikauaks, kuni kestavad taevas ja maa, ning sealt punktist edasi on mõned teoloogid jõudnud järeldusele, et lõpuks saavutab inimkond lunastuse. Muslimid usuvad ka inglitesse, keda on koraanis kirjeldatud kui Jumala teenreid. Inglitel on palju rolle, nii maal kui ka taevas. Nad on valvurid, kes

valvavad taevast ja maad, ning Jumala ülistajad, kes täidavad tema korraldusi. Maal kaitsevad nad inimesi ja toetavad neid rasketel hetkedel. Inglise, nagu inimesedki, on loonud Jumal ja neile on antud mõistus. Nad on aga loodud valgusest, seega puudub neil keha.

Lõpetuseks väärrib mainimist islami suhtumine teistesse monoteistlikesse religioonidesse. Muslimi vaatenurgast on islam judaismi ja kristluse jätk. See ei tähenda mitte ainult seda, et muslimitel on kristlusest laiem arusaam – nad jagavad usku ainujumalasse, pühadesse raamatutesse, inglitesse, prohvetitesse ja viimsesse kohtupäeva –, vaid ka seda, et nad aktsepteerivad kristlasi kui islamile eelnenud teatud monoteismi vormi järgijaid. Niisugune heakskiit on ühtlasi põhjustatud ka sellest, et nii muslimitele kui ka kristlastele on religioosnes elus määrava tähtsusega palve, paastumine ja almuse andmine. Keskaegses islami impeeriumis nautisid nii kristlased kui ka juudid – raamaturahvad (*ahl al-kitāb*) – kaitstud inimeste staatust. See tähendas, et neil oli õigus oodata riigi poolt samasugust kaitset, mida pakuti muslimitele, kuid nad pidid tasuma erimaksu, *džizja*¹, ja järgima teatud regulatsioone¹. Teatavate sfääride puhul elus olid kaitstud inimesed kahtlemata kehvas olukorras – näiteks ei tohtinud nad kanda relva, mis andis neile ühiskonnas, kus see tavaks oli, madalama staatuse, ning vahel kiusati neid taga. Teisest küljest oli neil impeeriumis olulisi funktsioone (mõnedest said isegi vesiirid), ja näiteks juudid emigreerusid pärast seda, kui kuulsid, et seal kohtab suuremat tolerantsi, sajandeid kristlikust Euroopast Osmani impeeriumisse. Etniliste ja religioossete vähemusgruppide olukord islamimaailmas muutus koos eurooplaste tulekuga.

Iseseisvad ülesanded

1. Lugeda koraanist maailmalõpu kirjeldusi (suura 79, värss 34 ja suura 99, värssid 1–6) ja võrrelda neid piibli kirjeldustega apokalüpsisest.
2. Mõelda, kuidas erinevad religioonid ja mütoloogiad kirjeldavad seda, mis juhtub hingega pärast surma.

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

---

¹ Täpsemalt oli kaitstud inimestel keelatud kritiseerida ja moonutada koraanis kirjutatud, naeruvääristada prohvetit, kõneleda islamist lugupidamatult, ahvatleda musliminaisi abielurikkumisele, veenda muslimeid usust pöörduma, toetada riigi vaenlasi ja varjata nende spioone.

Šariaadist

Pärast harjutust:

- omab õpilane teatavat ülevaadet islamis kehtivate seaduste iseloomust,
- on teadlik islami religioossete allikate mitmetest tõlgendamisvõimalustest ja teab, mis seda põhjustab,
- märkab erinevust islami- ja kristlike riikide seaduste vahel.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse, iga rühm saab valiku kaarte lõikudega koraani suuradest. Neil palutakse tekstid läbi lugeda ja vastata pärast seda küsimusele, kas islami järgi on inimesel vaba tahe. Iga rühm arutleb teema üle ja valib rühma esindaja, kes esitab grupi arvamuse ülejäänud klassile. Õpetaja võrdleb rühmade seisukohti ja küsib, mille alusel selliste järeldusteni jõuti. Lõpuks selgitab õpetaja islamis kehtivate seaduste täpset iseloomu.

Vajalikud materjalid: paberitükid tekstilõikudega [suurad koraanist]

Taustteave

Islami seadusele šariaadile (araabia keeles 'rada, viis') puudub lääne seaduste kontseptsioonis vaste ja nii mõistetakse seda valesti. Seda ei saa võrrelda tsiviilõiguse ega kanoonilise õigusega. Tsiviilõiguse löid inimesed ja seda saab muuta, samas kui islami seadused ilmutas Jumal ja neid inimene muuta ei saa. Teisalt tegeleb kanooniline õigus vaid religioossete teemadega, samas kui šariaat kontrollib muslimi elu kõiki aspekte, nii eraelulisi kui ka sotsiaalseid. Tasub lisada, et islamiriikides tehakse vahet läänemaailma seaduste (mida nimetatakse *qānūn*) ja islami seaduste vahel.

Muslimitele pole šariaat nimekiri piirangutest, vaid pigem reeglite kogumik, mis juhib õigel teel käimist. Peamised islami seaduse allikad on koraan ja sunna. Kalifaadi arenguga muutus vajalikuks täiendava seadusregulatsiooni väljatöötamine. Nii lisandusid *idžmā'* (õpetlaste konsensus), *qijās* (eelnevatest pretsedentidest lähtuv analoogial põhinev otsustamine) ja *ra'j* (õigusteadlase isiklik arvamus). Olulist rolli islami seaduses mängib *idžtihād*, mis on õiguslike allikate iseseisev tõlgendamine. Tuleb mainida, et käesoleval ajal on enamikes islamiriikides regulatsioonide aluseks ilmalikud seadused, mis on arenenud Euroopa riikide tavadest. Islami seadust kasutatakse praegu peamiselt perekonna ja tsiviilõiguse puhul.²

---

¹ Erinevates riikides on islami seadusel õigussüsteemis erinev osakaal. Paljudes islamiriikides on islam riigiusk. Seadusandluse alusena kehtib see peamiselt Saudi Araabias, kus koraan ja sunna toimivad konstitutsioonina. Suur osa teistest õigussüsteemidest sisaldab nii šariaati kui ka tsiviilõigust (või üldist õigust); mõnes riigis (nt Jeemenis) on määrava tähtsusega ka tavaõigus. Šariaadi mõju suurus on varieeruv, samas võib seda peaaegu kõikide islamiriikide (v.a Türgi) puhul kohata pere- ja pärandiseadustes (samuti on selge vahe seaduse ja usu vahel endistes Nõukogude Liidu vabariikides).

Koraan on muslimitele antud puutumatu ilmutuse kujul, mis aga ei tähenda, et selle sisu ei tohiks tõlgendada. Islamis (v.a šii islamis) puudub vaste kiriku magisteriumile, mis koosneb paavstist ja piiskoppide kongregatsioonist, kes rajavad doktriini ametliku tõlgenduse. Seega on islami õigusluste tõlgendamine võimalik ja vastuvõetav. Eelpool mainitud *idžtihād* on selle abivahend.

Tänapäeval mängib *idžtihād* islami kaasajastajate intellektuaalsetes liikumistes võtmerolli. Nende eesmärk on islamit moderniseerida, st kohendada seda nüüdisaegse elu tingimustega. Huvitav on aga see, et nad püüavad teha seda traditsioonidele ja algallikatele viidates, mitte neist eemaldudes. Seega tahavad islami kaasajastajad puhastada islamit ajaloo raskusest. Nad usuvad, et islami seadused on koraani järel teisejärgulised, võides peegeldada traditsioone ajajärgust, millest need pärinevad. Moderniseerijad viitavad ka mõnede islami seadusregulatsioonide ajaloolisele kontekstile, mida tuleks tõlgendada seoses 7. sajandi araabia maailmaga, mitte 20. või 21. sajandiga. Näiteks Muhammad 'Abduh, üks usu reformeerijaid, oli arvamisel, et koraanis mainitud karistused (*hudūd*) on ajalooliste ja geograafiliste tingimuste tulemus. Euroopas hoidis vanglasse sattumise võimalus inimesi kuritegusid sooritamast, samas mõnes vaeses riigis, näiteks Egiptuses, oleks see olnud varjupaik vaestele, kes sooritanuks kuritegusid vaid eesmärgiga saada katus pea kohale. Sel põhjusel on varastamise karistus koraanis surmanuhtlus.

Teine probleem on koraani (vt 4. harjutus) tõlgendamisega, sest teatud värsid pole sugugi üheselt mõistetavad. Nii on fundamentaalsete teemade puhul kerkinud esile teoloogilisi vastuolusid, näiteks vaba tahte võimalikkuse osas. Koraanist leiab värsse, mis viitavad nii igaühe enda vastutusele tegude eest kui ka Jumala domineerivale rollile inimese saatuse kujunemises (jättes kõrvale muud islami seaduste allikad). Värsid, mis kõnelevad inimese vabast tahtes, rõhutavad peamiselt seda, et inimene saab ise endale sobiva religiooni valida (nt suura 2, värss 256 ja suura 18, värss 29) ning et viimsel kohtupäeval hinnatakse inimest tema tegude põhjal (nt suura 45, värss 22 ja suura 53, värsid 36–40; võrdlemiseks vt lisa 1). Teisest küljest on ka värsse, mis kinnitavad, et Jumala tahte domineeriv roll vormib saatuse vaatamata inimese enda tegudele (nt suura 2, värsid 6–7, suura 14, värss 4 ja suura 81, värsid 27–29; võrdlemiseks vt lisa 2).

Värsse, mis viitavad inimese vabale tahtele või selle puudumisele, on palju. Fakt, et teatud koraani värsse on raske üheselt tõlgendada ja jõuda seeläbi jõuda üksmeelele küsimustes, mis puudutavad koraani seisukohta vaba tahte, naiste, kristlaste jm osas, on islami seaduse seisukohalt ülimalt oluline. Tähtis on ka meeles pidada, et islami seadus erineb suuresti seadusest selles tähenduses, nagu seda läänes mõistetakse, ja sel põhjusel tuleb tuua kõiki võrdlusi äärmise ettevaatlikkusega.

Iseseisvad ülesanded

1. Tihtipeale nähakse sõnal „šariaat” negatiivset varjundit. Miks see teie arvates nii on?
2. Leidke informatsiooni vaba tahte kontseptsiooni kohta kristlikus mõtteviisis.

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 1. Tsitaate koraanist inimese vaba tahte kohta

Suura 2, värss 27:

Kes rikuvad lepingut Jumalaga, kui see on juba sõlmitud, ja lahutavad selle, mille Jumal käskis liita, ning teevad kurja maa peal. Nemad kannatavad kahju.

Suura 2, värss 256:

Usus ei ole sundi, tõe tee on selgesti eristatud valest. See, kes ei usu puuslikke, vaid usub Jumalat, on kätte võtnud kindla nõõri, mis ei katke. Jumal kuuleb ja teab.

Suura 8, värssid 55 jj:

*Tõesti, Jumala meelest on kõige viletsamad olendid need, kes ei uskunud (enne) ega usu ka (nüüd);
Need, kellega sa sõlmisid lepingu, kuid kes seda alatasa rikuvad ega mõista, mis on ausus.*

Suura 10, värss 44:

Tõesti, Jumal ei ole inimeste vastu iial ülekohtune, inimesed teevad endale kurja.

Suura 18, värss 29:

Ütle: „Tõde on Isanda oma. Kes tahab, uskugu, kes ei taha, ärgu uskugu.”

Suura 25, värssid 57 jj:

*Ütle: „Mina ei küsi teilt selle eest mingit tasu. Kes tahab, asugu teele oma Isanda poole.”
Usalda Elavat, kes ei sure, ja ülista talle kiitust.
Tema tunneb oma sulaste pattusid piisavalt.*

Suura 45, värss 22:

*Jumal lõi taevad ja maa tões, et iga inimene pälviks selle, mille ta oma tegudega on teeninud.
Inimestele ei tehta ülekohtu.*

Suura 53, värssid 36–40:

*Kas temale ei kõneldud sellest, mis on Moosese kirjarullides
ja õpetusele ustava Aabrahami omades:
et ükski hing ei kannu teise koormat,
et inimene pälvib vaid selle, mida ta püüdis,
tema püüdlikkusest hoolitakse.*

Suura 73, värssid 17–19:

*Kui te nüüd ei usu, kuidas pääsete siis sel päeval,
kui imikute juuksed lähevad halliks?
Sellel päeval lõheneb taevast tema töötus
saab tõeks.
Tõesti, see on õpetuseks – kes soovib, asub
teele oma Isanda juurde.*

Lisa 2. Tsitaate koraanist inimese vaba tahte kohta

Suura 2, värssid 6 jj:

Tõesti, uskmatutele on sama, kas sa oled neid hoiatanud või ei ole sa hoiatanud – nad ei usu. Jumal on nende südamed ja kõrvad pitseriga sulgenud, nende silmi katab kae, ning neid ootab ees suur karistus.

Suura 2, värss 142:

Rumalad rahva hulgast hakkavad küsima: „Mis pööras teiseks nende varasema palvesuuna, mille poole nad olid (palvetades)?” Ütle: „Nii ida kui ka lääs on Jumala oma. Ta juhatab, keda tahab, õigele teele.”

Suura 3, värssid 5 jj:

Tõesti, ei maa peal ega taevas ole asju, mis Jumala ees peitu jääksid. Tema on see, kes kujundab teid üsas selliselt, nagu tahab. Ei ole teist Jumalat kui tema, ta on võimas ja tark.

Suura 3, värss 129:

Jumalal on võim kõige üle taevastes ja maa peal. Ta andestab, kellele tahab, ja karistab, keda tahab. Jumal on andestaja ja armuline.

Suura 6, värss 149:

Ütle: „Jumalal on täiesti kindel tõendus selle kohta, et valetate. Oleks ta tahtnud, oleks ta juhatanud teid kõiki õigele teele.”

Suura 4, värss 88:

Miks olete eri meelt silmakirjalike suhtes? Jumal hülgas nad ju nende tegude pärast? Kuid teie tahate õigele teele juhatada neid, kelle Jumal on sealt eksitanud. See, kelle Jumal on eksitanud, ei leia enam õiget teed.

Suura 7, värssid 177 jj:

Halvaks eeskujuks on need, kes hülgavad meie märgid. Kahju teevad nad (sellega) aga ainult iseendale. See, kellele näitab teed Jumal, läheb õiget teed mööda. Need, kelle Jumal on eksitanud, ei leia endale teed.

Suura 14, värss 4:

Me läkitasime sõnumitoojaks vaid neid, kes kõnelevad oma rahva keelt, et nad saaksid seletada inimestele (sõnumeid). Jumal eksitab teelt ja juhib seda mööda, keda tahab. Ta on võimas ja tark.

Suura 81, värssid 27–29:

Sest see pole muud kui õpetus maailma rahvastele, neile teist, kes tahavad minna õiget teed mööda. Ent teie ei suuda seda soovida, kui seda ei soovi Jumal, maailmade Isand.

Al-Fātiha – koraanist

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane *al-Fātiha* teksti ja tähendust,
- on tutvunud araabia keele kõlaga,
- teab koraani päritolu ja struktuuri,
- märkab sarnasust kristluse ja islami vahel.

Ülesehitus:

Mängitakse ette lindistatud *al-Fātiha* retsitatsioon, mille järel küsitakse õpilastelt, mis seoseid neil sellega tekkis ning kas nad said mõnest sõnast aru. Seejärel jagatakse õpilastele kätte *al-Fātiha* tekst kolmes versioonis: araabia keeles, lihtsustatud transkriptsioonis ja tõlkes. Õpetaja seletab *al-Fātiha* päritolu ja palub õpilastel transkriptsiooni läbi lugeda. Salvestust mängitakse uuesti ette ja õpilastel palutakse sellega järke pidada, lugedes samal ajal transkriptsiooni. Harjutuse lõppedes arutatakse koraani spetsiifilist iseloomu ning õpetaja toob välja koraani ja piibli sarnasused.

Vajalikud materjalid: MP3- või CD-mängija, lindistatud *al-Fātiha* retsitatsioon, paberilehed *al-Fātiha* araabiakeelse teksti ning selle transkriptsiooni ja tõlkega.

Taustteave

Koraan (araabia keeles *al-qur'ān*) on islami püha raamat, kuigi muslimid peavad pühadeks raamatuteks (vt 1. harjutus) ka toorat ja uut testamenti. Koraan on Muhammadile antud ilmutuse üleskirjutus ning seega islami usu aluseks, seda nii seaduse kui ka teoloogia osas. Koraani teksti avaldas Muhammadile araabia keeles peaingel Gabriel umbes kahekümne aasta jooksul kuni Muhammadi surmani aastal 632. Alguses ei pidanud Muhammadi kaaslased vajalikuks teksti üles kirjutada. Islamieelses araabia maailmas oli suulise pärandi traditsioon ning ka Muhammad ise oli kirjaoskamatu. Koraan pandi kirja umbes kakskümmend aastat hiljem, kaliif 'Uthmān ibn 'Affān³ ajal (lõplik versioon loodi 10. sajandil). Seega oli koraani kirjapaneku aeg võrreldamatult lühem kui piiblil, mida korrigeeriti sajandite jooksul. Sel põhjusel arenes islamis välja tõlgendamise praktika (vt 3. harjutus). Ajal, mil tekst oli lõplikult kinnitatud, hakkas arenema islami sotsiaalne sfäär.

---

³ Kaliif 'Uthmān ibn 'Affān oli kolmas kaliif, st Muhammadi järelkäija. Alguses valiti kaliife inimeste hulgast, kes olid kõige enam edendanud muslimite kogukonna teket (neli õigeusklikku kaliifi – Abū Bakr, Umar ibn al-Khattāb, 'Uthmān ibn 'Affān ja 'Alī ibn Abī Tālib), seejärel Quraiši hõimu liikmete seast (pärast kalifaadi langust ka teiste klannide hulgast) vastavalt dünastilisele põhimõttele.

Koraan on jagatud peatükkideks (suuradeks) ja iga peatükk on jagatud värssideks (araabia keeles *ājāt*). Kokku on 114 suurat, värsside arv varieerub alates 6000 kuni 6255, vastavalt sellele, millist värsside kokkuarvamise viisi rakendatakse. Igal suural on pealkiri, mis on vahel ka peatüki põhiteema (nt Jūsufi suura kirjeldab Joosepi lugu), siiski pole see reegel (nt suura „Raud“). Enamik suuradest algab sõnadega „Armulise, helde Jumala nimel“ (araabia keeles *b-ismi'llāhi ar-rahmāni ar-rahīm*). Seda fraasi nimetatakse basmala'ks. Mõne suurade algusest võib leida kolm tähte – *alif, lām ja mīm**. Nende tähendus ei ole ühemõtteline. Kõige tähtsam suuradest on avasuura, koraani esimene suura *al-Fātiha*. Sellel on religioossetes traditsioonides tähtis roll: see mängib olulist osa igapäevases palves, on osa paljudes muslimite rituaalides ning on sageli graveeritud amulettidele ja pühadele esemetele. Koraan ei ole kronoloogilises järjestuses – suurad on seatud järjekorda kõige pikemast kõige lühemani, välja arvatud avasuura, *al-Fātiha*, mis koosneb seitsmest värsireast (k.a *basmala*).

Muhammadile anti ilmutused nii Mekas viibimise ajal kui ka Mediina perioodil. Sel põhjusel võib jagada suurad Meka-suuradeks (u 80) ja Mediina-suuradeks (u 30), sellegipoolest koosnevad mõned suurad erinevatest elementidest. Meka-suurad ilmutati esimesena, need on poeetilisemad ja räägivad religioossetest dogmadest. Mediina-suurad loodi pärast Muhammadi emigreerumist Mekast Mediinasse (vt 7. harjutus) ja olid seotud islami kogukonna kujunemisega, laiemas mõttes käsitlevad need administratiivseid teemasid ja võimu rakendamist.

Koraanist võib leida arvukalt viiteid nii vanadele arabia traditsioonidele kui ka piiblile (peamiselt vanale testamendile). Seda seetõttu, et islam aktsepteerib kristlikke prohveteid: Aadam oli esimene prohvet ja Muhammad viimane. Sellegipoolest peab meeles pidama, et islami versioon sündmustest võib vahel erineda kristlaste omast. Näiteks, Ibrāhīm (Aabraham) pidi ohverdama oma poja Isma'īli (Ismael), mitte Ishāqi (Iisaku), nagu piiblis kirjas on. Sellele vaatamata peetakse kõigis kolmes traditsioonis – judaismis, kristluses ja islamis – Aabrahami usu isaks, st esimeseks monoteistiks, ainsa Jumala järgijaks. Tähelepanu peaks osutama ka Jeesuse positsioonile islamis: ta ei olnud Jumala poeg, vaid sõnumitooja⁴. Sel põhjusel ülistavad muslimid teda kui prohvetit, usuvad tema imepärast sündi neitsi Maarjast (suura 19, värsid 16–34) ja omistavad talle imede sooritamise võimet (suura 5, värs 110). Samuti usuvad muslimid, et ristil suri Jeesuse kaksik, mitte tema ise (sest Jumal päästab oma prohvetid). Need sarnasused viitavad monoteistliku religiooni ühistele juurtele, kuid siiski ei saa unustada olulisi erinevusi nende vahel, ning seda mitte ainult jutustuse, vaid ka teatavate faktide ja sündmuste osas.

---

* Osa suurade algusest võib leida ka teisi tähti kui *alif, lām ja mīm* ning need ei esine alati kolme kaupa. Näiteks 42. suura ehk „Nõupidamise“ alguses esinevad tähed *hā, mīm, 'ain, sīn, kāf*. – Tlk märkus.

⁴ Seetõttu ülistavad mõned muslimid, enamasti need, kes elavad kristlikes regioonides (nt Poola tatarlased), jõule. Sel viisil ülistavad nad Jeesuse kui prohveti sündi.

Iseseisvad ülesanded

1. Otsida informatsiooni Aabrahami (araabia keeles Ibrāhīm) poegade lisaku (araabia keeles Ishāq) ja Ismaeli (araabia keeles Isma'īl) kohta kristlikest ja islamilikest allikatest. Mõelda, miks oli muslimite meelest Ismael see, keda pidi ohverdatama.
2. Leida koraan ja piibel. Võrrelda mõlema raamatu vormi ja struktuuri.

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Saeed, Abdullah. The Qur'an, An Introduction. New York, Routledge, 2008.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 1. Avasuura – al-Fātiha

- (1) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
- (2) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
- (3) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
- (4) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ
- (5) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
- (6) اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
- (7) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

(1) *b-ismi'llāhi r-rahmāni r-rahīm*

Armulise, helde Jumala nime!

(2) *al-hamdu li-llāhi rabbi l-'ālamīn*

Kiitus Jumalale, maailmade Isandale,

(3) *ar-rahmāni r-rahīm*

armulisele, heldele,

(4) *māliki jawmi d-dīn*

viimse kohtupäeva kuningale.

(5) *ijjāka na' budu wa-ijjāka nasta'in*

Sind me kummardame

(6) *ihdinā s-sirāta l-mustaqīm*

ja sind me hüüame appi.

(7) *sirāta l-ladhīna an'amta 'alaihim,
ghairi l-maghdūbi 'alaihim wa-lā d-dālīn*

*Juhi meid mööda õiget teed, nende teed, kelle
peal on su soosing, mitte nende, kelle peal on su
viha, ja mitte ekslejate.*

Adhān – kutse palvele

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane *adhān*'i teksti,
- on tuttav araabia keele kõlaga,
- teab *adhān*'i tähendust religioosses praktikas,
- märkab sarnasusi islami ja kristluse vahel.

Ülesehitus:

Mängitakse ette *adhān*'i lindistus ja õpilastelt küsitakse, milliseid seoseid see salvestus neil tekitab ning kas nad mõistsid sellest mõningaid sõnu. Seejärel jagatakse õpilastele kätte *adhān*'i tekst kolmes variandis: araabia keeles, transkriptsioonis ja tõlkes. Õpilased loevad transkriptsiooni valjusti ette ja seejärel kuulatakse uuesti salvestust ning õpilastel palutakse sellega järke pidada, jälgides samal ajal lihtsustatud araabiakeelset transkriptsiooni. Lõpuks seletab õpetaja *adhān*'i tähendust islami kultuuris.

Vajalikud materjalid: MP3- või CD-mängija, salvestatud *adhān*'i retsitatsioon, paberilehed *adhān*'i araabiakeelse teksti ning selle transkriptsiooni ja tõlkega

Taustteave

Üks muslimi kohustustest (vt 1. harjutus) on viis korda päevas kindlal tunnil palvetada (*salāt*). Seda tuleb meelde *adhān*, st kutse palvele, mille toob muessin kindlatel aegadel päevas mošee tornist (minaretist) kuuldavale. Võib öelda, et palvuste aeg reguleerib islamiriikide igapäevaelu.

Adhān'i moodustab kolme osast: a) fraas *allāhu akbar* (ehk *takbīr*), mida lausutakse mõned korrad, b) *šahāda* (islami usutunnistus) ja c) õhutus palvele (see element erineb veidi vastavalt palvetüübile). Kuigi *adhān*'i tekst ei ole pikk, võib selle kuulutamine kesta isegi mõne minuti. Selle aja jooksul muslimid kogunevad ja alustavad palvetamist. Palvetada võib mošees, aga sama hästi ka ükskõik millises puhtas paigas. Enne palvetamist peab läbima pesemise rituaali (nägu, käed ja jalad tuleb pesta õiges järjekorras), seetõttu võib mošeedest leida vanne või pusrkkaeve. Muslimid palvetavad paljajalu, seepärast on mošee põrand kaetud vaipade või mattidega. Kui muslimid ei palveta mošees, kasutavad nad spetsiaalseid matte.⁵ Paljudes

---

⁵ Matid peavad olema õiges suuruses, et palvetav muslim saaks sooritada kõiki palve elemente ilma maapinda puudutamata. See käib peamiselt raka'a kohta, mille sooritamisel põlvitab palvetav inimene maha ja puudutab laubaga maad. Erinevate asendite kirjeldusi ja esitusi võib leida internetist, nt SalatDemo, <http://www.islam.com/salat/salat.zip>, *How to perform salat*, <http://www.submission.org/salat-how.html>. (Eestikeelse õpetuse palve sooritamiseks ja palju muud leiab aadressilt: http://islam.pri.ee/tasuta/index_1.php – Tik märkus.)

muslimite linnades võib märgata selliseid matte palvuse ajaks tänavatele mahalaotatuna. Palvetamise ajal peaksid muslimid olema näoga Meka poole. Suunda Meka poole nimetatakse *qibla*’ks (vt 6. harjutus) ja igas mošees näitab selle kätte nišš, mida nimetatakse *mihṛāb*’iks.

Adhān on kuulunud muslimite traditsioonide hulka peaaegu islami algusaegadest peale. Pole teada, kes selle lõi. Ühe versiooni kohaselt oli selle loojaks Muhammadi kaaslane, teise järgi oli see Bilāl (etioplasest ori, kes taastas oma vabaduse). Šiiitide sõnutsi loodi *adhān* Muhammadi enda initsiatiivil. Bilāl oli aga oma kauni hääle tõttu esimene muessin. Et *adhān* oleks võimalikult hästi kuulda, hüüdis Bilāl seda piirkonna kõrgeimast punktist. Seejärel ehitati mošeede juurde minaretid, et muuta muessinite ülesanne lihtsamaks (araabiakeelne sõna *mi’dhana* tähendab paika, kust *adhān*’i kuulutatakse; sõna „minarett” on tuletatud araabiakeelsest sõnast *manāra*, mis tähendab majakat). Traditsiooniliselt on igas mošees üks minarett, kuid mõnes suures mošees on neid ka rohkem. Minareti katusele paigutamine on iseloomulik Poola tatarlaste mošeedele. Mõnes mošees ei ole minarett peahoonega seotud, vaid seisab selle lähedal.

Peale palveaegade meeldetuletamise on *adhān*’il ka muid funktsioone: sosistatuna vastsündinud lapsele kõrva sümboliseerib see lapse vastuvõttu muslimite kogukonda. Tatarlaste kultuuris on *adhān* seotud *adhāning*’u tseremooniaga, st vastsündinud lapsele nimeandmise ja kogukonda vastuvõtmisega. Tasub märkida kahte seost kristlusega: *adhān*’i roll sarnaneb kirikukellade rolliga ja paljud esimesed minaretid ehitati Süüria kristlike kirikutornide eeskujul.

Adhān’i salvestused Internetis

Adhān’i võib leida paljudelt islamit käsitlevatelt veebilehekülgedelt. Tasub alla laadida mitu *adhān*’i versiooni, et näidata õpilastele, kui suuresti võib selle intonatsioon ja pikkus erineda. Internetist leiab näiteid aadressidelt:

- *adhān*, <http://www.audioquraan.com/adhan.asp> (9 erinevat *adhān*’i)
- *adhān*, <http://www.islamcan.com/audio/adhan/index.shtml> (21 erinevat *adhān*’i)

Iseseisvad ülesanded

1. Minaretid ehitati Süüria kristlike kirikutornide eeskujul – proovige leida informatsiooni Süüria kristlaste kohta.
2. Proovige leida pilte mošeedest koos minarettidega, mis on: a) paigutatud katusele, b) mošee kõrval, c) kinnitatud ühele seinale; aga ka mošeedest, millel on rohkem kui üks minarett.
3. Kuulake hoolikalt erinevaid *adhān*ī versioone. Märgake erinevust nende retsiteerimises ja pikkuses. Mis võiks olla selle põhjus?

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 1. Adhān'i tekst

- (1) أكبر الله
- (2) أشهد أن لا إله الا الله
- (3) أشهد أن محمدا رسول الله
- (4) حيى على الصلوة
- (5) حيى على الفلاح
- (6) أكبر الله
- (7) لا إله الا الله

(1) *allāhu akbar*

Jumal on võimsaim!

(2) *ašhadu allā ilāha illā'llāh*

*Ma tunnistan,
et ei ole teisi jumalaid peale Jumala.*

(3) *ašhadu anna muhammadan rasūlu'llāh*

*Ma tunnistan,
et Muhammad on Jumala saadik.*

(4) *hajja 'alā s-salāt*

Rutake palvusele!

(5) *hajja 'alā l-falāh*

Rutake hüvede juurde!

(6) *allāhu akbar*

Jumal on võimsaim!

(7) *lā ilāha illā'llāh*

Ei ole teist jumalat peale Jumala.

Meka suunas

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane Meka tähtsust orienteerumispunktina muslimite traditsioonis,
- teab, kuidas määrata Meka suunda ükskõik millises maailma punktis,
- mõistab astronoomia rolli islamimaailmas.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse. Iga rühm saab kompassi, diagrammi muslimite kompassist ja tabeli numbritega, mis määravad Meka suuna. Õpetaja seletab *qibla* tähendust ja selle tähtsust palvetamisel. Seejärel seletab õpetaja, kuidas määrata kindlaks palvetamise suunda, ja palub igal rühmal see ülesanne klassis omaette lahendada.

Vajalikud materjalid: kompass, diagramm muslimite kompassist, tabel numbritega, mis määravad Meka suuna

Taustteave

Meka on linn Saudi Araabias. Meka suunal (araabia keeles *qibla*) on islamis palju funktsioone. Muessin on palvele kutsumise (vt 5. harjutus) ajal suunatud näoga Meka poole. Inimesed, kes koraani ette loevad, pöörduvad samuti sinna suunda. *Qibla*¹ on matusetseremooniatel suur tähtsus (surnud muslim peaks olema peaga Meka suunas), samuti loomade rituaalsel tapmisel (vt 21. harjutus). Kõige igapäevasemalt on see seotud aga palvega, islami ühe tugisambaga, mida praktiseeritakse viis korda päevas (vt 1. harjutus).

Soovitus palvetamise ajal Meka poole pöörduda on kirjas koraanis (suura 2, värss 144): „Pööra siis oma pale Püha Palvepaiga poole. Kus iganes te ka ei viibiks, pöörake oma palged tema poole.” On ilmne, et see värss viitab kindlale paigale Mekas, mille suunas peaksid muslimid palvetades näo pöörama. Selleks on Kaaba, must, nelinurkne pühamu Meka keskel, oluline element palverännaku juures. Mošees viitab sellele suunale eriline nišš, *mihṛāb*. Peab lisama, et *qibla* on vaid palvetamise suund ja see ei tähenda, et muslimid kummardavad Kaabat.

Qibla on muslimite religiooses elus olulise tähtsusega, seega peavad nad õppima seda täpselt määrama. Keskajal määrati *qibla*’t lihtsa rahvatarkuse järgi – jälgides tuuli, päikesetõusu ja -loojangut, tähtede ja kuu paigutust või nelja ilmakaart. Vajadus osata määrata Meka suunda ergutas islamimaailmas astronoomia ja matemaatika arengut. Araablased, kasutades ära kreeklaste ja hindude matemaatilisi saavutusi, oskasid määrata Meka suunda 1–2 kraadise täpsusega juba 8.–9. sajandil, seda ka araabia-islami impeeriumi kaugeimates punktides.

Tänapäeval arvutavad mõned õpetlased *qibla* välja geodeetilisel meetodil, st sfäärilise geomeetria joonestiku järgi, teised kasutavad selleks loksodrome.⁶ Enamiku paikade puhul on arvutuslikud erinevused tähtsusetud. Probleemid ilmnevad Mekast kõige kaugemates paikades. Näiteks võivad Alaska muslimitest asukad palvetada suunaga põhja või kagu poole. Maailmakaarti vaadates võib näha, et Meka paikneb paremal pool, Alaskast madalamal. Kuid gloobust vaadates on lihtne märgata, et vahemaa Meka ja Alaska vahel on palju väiksem, kui joon on tõmmatud läbi Põhjapooluse piirkonna. Praegusel ajal kasutab enamik muslimeid Meka suuna määramiseks viimast meetodit. Üha sagedamini asendavad keerukaid arvutusi arvutabelid ja arvutiprogrammid (vt allpool).

Meka suuna määramine

Näide: Meka suuna määramine Eestis

Lisa 1 sisaldab riikide nimekirja. Igale riigile on antud number (0 kuni 39), mis on vastavuses numbritega muslimite kompassi diagrammil. Eesti number on 23. Tavaline kompass tuleb asetada diagrammi keskele. Pärast põhjasuuna määramist tuleb diagrammi pöörata nii, et nool, mis näitab põhja, osutab numbrile 23. Must nool diagrammil näitab Meka suunda. Sel viisil skeemi ja kompassi kasutades võib määrata Meka suuna ükskõik millises maailma paigas.

Iseseisvad ülesanded

1. Mõelge, miks on teineteisest kaugel paiknevatel riikidel sama number.
2. Leidke maailmakaardilt Meka, Omaan ja Austraalia. Mõelge, miks on nii väikesel riigil nagu Omaan sama lai numbrite ulatus kui palju suuremal Austraalia.
3. Minge Internetis aadressile <http://qibla.com.br/> ja proovige leida Meka suund Eestis. Võrrelge seda oma arvestustega.

Bibliograafia

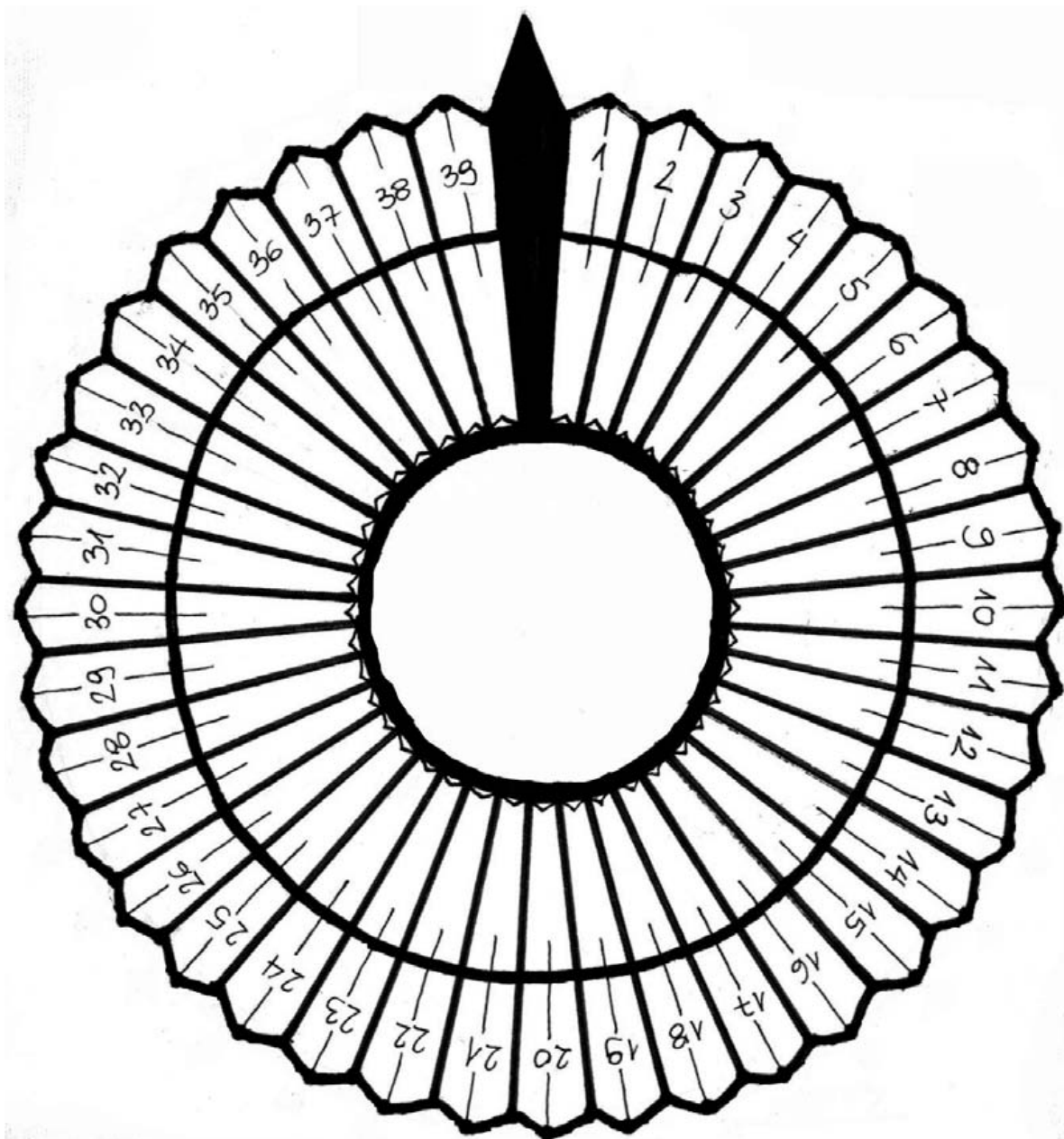
- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Rashed, Roshdi. Encyclopedia of the History of Arabic Science. New York, Routledge, 1996.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

⁶ St jooned Maa pinnal, mis lõikavad kõiki meridiaane sama nurga all. Mercatori projektsioonikaardil (samanurkne silindriline projektsioon) on need märgitud sirgjoontena.

Lisa 1. Meka suunda määravate numbrite tabel

Riik	Number	Riik	Number	Riik	Number
Afganistan	13	Kanada	31–39	Rootsi	24
Albaania	25	Kasahstan	13	Rumeenia	24
Alžeeria	28	Katar	12	Saksamaa	26
Argentina	31	Keenia	39	Sambia	38
Austraalia	7–11	Colombia	32	Saudi Araabia	4–29
Austria	25	Kreeka	25	Singapur	7
Aserbaidžaan	18	Kuveit	15	Slovakkia	25
Bahrein	13	Küpros	23	Sloveenia	26
Belgia	26	Leedu	23	Somaalia	2
Boliivia	31	Liibanon	22	Soome	23
Bosnia ja Hertsegoviina	25	Liibüa	28	Sudaan	30–37
Brasiilia	30	LAV	36	Süüria	22
Bulgaaria	24	Lõuna-Korea	7	Šveits	26
Eesti	23	Läti	23	Tai	8
Egiptus	25–28	Madagaskar	0	Taiwan	8
Etioopia	0	Malaisia	8	Taani	25
Filipiinid	8	Mali	31	Tšaad	33
Hiina	8–12	Malta	27	Tšehhi	25
Hispaania	29	Maroko	29	Tšiili	31
Holland	26	Mehhiko	34–39	Tuneesia	28
Horvaatia	25	Mongoolia	11	Türgi	20–24
Iisrael	23	Nepal	10	Uganda	38
India	7–10	Nigeeria	33	Ukraina	21–23
Indoneesia	8	Norra	25	Ungari	25
Inglismaa	26–27	Omaan	8–12	USA	0–4, 32–39
Iraan	13–18	Pakistan	11	Usbekistan	14
Iraak	17–19	Panama	33	Uus-Meremaa	14
Island	26	Paraguay	31	Valgevene	23
Itaalia	26	Peruu	32	Venemaa	7–21
Jaapan	7	Poola	24	Venezuela	31
Jeemen	3–6	Portugal	29	Vietnam	8
Jordaania	23	Prantsusmaa	27	ÜAE	11

Lisa 2. Diagramm muslimite kompassist

Ajaarvamine islamimaailmas

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane kuukalendri ja päikesekalendri erinevust,
- suudab arvutada välja kuupäeva islamikalendri järgi,
- mõistab kuukalendri tähtsust ja otstarvet islami religiooses praktikas,
- teab, milliseid ajaarvamise süsteeme tänapäeval islamiriikides kasutatakse.

Ülesehitus:

Õpilastele näidatakse lehekülge islami seinakalendrist. Neilt küsitakse, kas nad teavad, miks on iga päev märgitud kahe erineva numbriga ja kas nad suudavad arvata teiste märkide tähendust ja otstarvet. Õpetaja seletab, kuidas muslimite kalender toimib ja mis roll on sellel religiooses praktikas, demonstreerides seejärel õpilastele valemit, mille abil saab arvestada päikesekalendri ümber kuukalendrisse ja vastupidi. Seejärel palutakse õpilastel arvutada välja käesolev hidžra-aasta.

Vajalikud materjalid: illustratsiooniga leht islamikalendrist

Taustteave

Islamikalender on kuukalender, mille järgi algab ajaarvamine aastast 622. See oli aasta, mil Muhammad emigreerus Mekast Mediinasse. Too sündmus kannab nimetust hidžra. Muhammad pidi Mekast lahuma konflikti tõttu, mis tekkis tema ja Mekat valitsevate hõimude vahel. Mediina elanikud pakkusid talle peavarju, kuid ka selles linnas oli konflikt. Loodeti, et erapooletu ja mujalt pärit vahendaja suudaks aidata seda lahendada, ning inimesed tahtsid, et Muhammad oleks see vahendaja. Prohvetit saatis edu. Ta pani erilisse dokumenti kirja Mediinat reguleerivad reeglid, mida tuntakse Mediina konstitutsioonina.

Kuud islami kuukalendris on vahelduvalt 29 kuni 30 päeva pikad (mis kokkuvõtteks teeb aasta pikkuseks 354 päeva). Seega erineb islamikalender teistes maailma paikades vastuvõetud kalendrist (Gregoriuse kalendrist). Esiteks algab see 622 aastat hiljem. Teiseks põhineb see kuutsüklite vaheldumisel ning nii on selles teistsugune hulk päevi. On huvitav, et ajaarvamise meetod on paika pandud koraanis (suura 10, värss 5): „Tema on see, kes andis Päikesele sära ja Kuule valguse ja määras ette nende ajad, et te saaksite loendada aastaid ja arvestada aega.”

Kõik kuud muslimite kalendris algavad pärast noorkuud, siis, kui kuu on kitsas sirp. Kuude nimetused erinevad päikesekalendri omadest. Järgnevas tabelis on toodud nende nimekiri. Gregoriuse kalendris on igale kuule antud kaks nimetust: traditsiooniline (päripäevade keeltest ja kasutusel peamiselt Iraagis,

Jordaania, Liibanonis ja Süürias) ning tänapäevane (võetud üle inglise keelest). Kuud islami- ja Gregoriuse kalendris on esitatud eraldi. Nad ei ole samad, kuigi mõlemas kalendris on neid kokku 12. Nende nimetused on sageli seotud islamieelse araabia maailma tavadega.

Nr	Kuud Gregoriuse kalendris			Kuud islamikalendris
	Eesti keeles	Araabia keeles		
		Traditsiooniline nimi	Kaasaegne nimi	
1.	jaanuar	<i>kanūn ath-thānī</i>	<i>janājir</i>	<i>muharram</i>
2.	veebruar	<i>šubāt</i>	<i>fibrājir</i>	<i>safar</i>
3.	märts	<i>ādhār</i>	<i>māris</i>	<i>rabī' al-awwal</i>
4.	aprill	<i>nisān</i>	<i>abrīl</i>	<i>rabī' ath-thānī</i>
5.	mai	<i>ajjār</i>	<i>mājū</i>	<i>džumādā al-awwal</i>
6.	juuni	<i>hazīrān</i>	<i>jūnijū</i>	<i>džumādā ath-thānī</i>
7.	juuli	<i>tammūz</i>	<i>jūlijū</i>	<i>radžab</i>
8.	august	<i>āb</i>	<i>aghustus</i>	<i>ša'bān</i>
9.	september	<i>ailūl</i>	<i>sibtambar</i>	<i>ramadān</i>
10.	oktoober	<i>tishrīn al-awwal</i>	<i>uktūbar</i>	<i>šawwāl</i>
11.	november	<i>tishrīn ath-thānī</i>	<i>nufambar</i>	<i>dhū al-qī'da</i>
12.	detsember	<i>kanūn al-awwal</i>	<i>disambar</i>	<i>dhū al-hidža</i>

Islamikalendris on sarnaselt päikesekalendrile nädal seitsme päeva pikkune ja ka päevade nimetused on samad. Araabia keeles on need *al-ithnain* (esmaspäev), *ath-thalāthā'* (teisipäev), *al-arbi'ā'* (kolmapäev), *al-hamīs* (neljapäev), *al-džum'a* (reede), *as-sabt* (laupäev), *al-ahad* (pühapäev). Enamik neist on välja arenenud põhiarvudest. On huvitav, et esmaspäeva araabiakeelne vaste on tuletatud number kahest (*al-ithnain* – *ithnān*), teisipäev number kolmest (*ath-thalāthā'* – *thalātha*), kolmapäev number neljast (*al-arbi'ā'* – *arba'a*) ja neljapäev number viiest (*al-hamīs* – *hamsa*). Seda seetõttu, et nädal lõpeb laupäevaga. Islamikalendrit kasutatakse pühade kuupäevade määramiseks, sealhulgas nende pühade, mis kuuluvad islami tugisammaste hulka (vt 1. harjutus), näiteks palverännak Mekasse või paastumine ramadaani ajal. See tähendab, et islami pühade kuupäevad on Gregoriuse kalendri järgi liikuvad. Päevade arvu erinevuse osas võib öelda, et iga Gregoriuse aasta kohta liiguvad islami pühad umbes 11 päeva n-õ tagasi. Sellegipoolest kasutavad islamimaad ilmalike pühade määramiseks Gregoriuse kalendrit. Kalender annab tavaliselt iga päeva jaoks kaks kuupäeva: ühe, mis on kooskõlas islami ajaarvamisega, ja teise, mis on kooskõlas lääne ajaarvamisega. Kui nimetada kuupäeva islamikalendri järgi, peaks lisama, et tegu on hidžra-aastaga (nt 1398 pärast hidžrat või AH – ladina keeles *anno hegirae*), et täpsustada, millist ajaarvamise süsteemi kasutatakse.

Matemaatilised valemid aja ümberarvestamiseks
Kui H on hidžra-aasta ja P on päikesekalendri aasta, siis:

$$H = \frac{33 \cdot (S - 622)}{32} \quad \text{ja} \quad S = \frac{32 \cdot H}{33} + 622$$

Seega 2009 on 1430 AH

Iseseisvad ülesanded

1. Arvutage välja, millisel hidžra-aastal te sündisite.
2. Proovige leida informatsiooni teistest ajaarvamise süsteemidest (peale islami- ja Gregoriuse kalendri).

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 1. Lehekülg Süüria kalendrist

٢٠٠٤ غربي	الجائز						١٤٢٤ هجري
كانون الثاني (يناير)			ذي القعدة				
١			٩				
١٩ كانون الأول (ديسمبر) شرقي ٢٠٠٣							
عشاء	مغرب	عصر	ظهر	شمس	فجر	المنطقة	
٤,٦	٤٣,٤	٢٢,٢	٤٣,١١	٤٣,٦	٨,٥	دمشق	
٢,٦	٣٣,٤	١٦,٢	٤٢,١١	٤٤,٦	٩,٥	حمص	
٣,٦	٣٨,٤	٢٢,٢	٤٧,١١	٣٨,٦	٣,٥	حماه	
١,٦	٣٥,٤	١٧,٢	٣٩,١١	٤٣,٦	١,٥	حلب	
٦,٦	٣٥,٤	١٧,٢	٤١,١١	٤٦,٦	١٥,٥	اللاذقية	
٤٤,٥	٢٠,٤	٥٩,١	٢٢,١١	٢٧,٦	٥٠,٤	عبر الزبد	
التقسيم الهاتمي (الساكنة وثمانون)							

Numbrid	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	٠	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩

Araablane ja muslim

Pärast harjutust:

- teab õpilane islami kultuuri geograafilisi piire,
- mõistab, et islami kogukond ei ole etniliselt ega kultuuriliselt ühtne,
- on võimeline nimetama araabia riike ja vastust põhjendama,
- teab, miks Iraan ja Türgi ei ole araabia riigid, kuigi need paiknevad Lähis-Idas.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse ja igale rühmale antakse nimekiri islamiriikidest. Õpetaja loeb tähestikulises järjekorras riigid ette ja õpilased peaksid mõtlema, millised nendest riikidest on araabia riigid ja millised mitte. Õpilased tähistavad araabia riigid A-tähega. Seejärel palub õpetaja rühmadel need riigid nimetada ja kirjutab vastused tahvlile. Sedasi toimib loodud nimekiri vestluse alusena, mille teemaks on araablase ja muslimi erinevus, ning abivahendina araabia maailma piiride paika panemisel. Õpetaja korrigeerib nimekirja tahvil ja õpilased teevad parandused oma nimekirjadesse. Õpetaja näitab maailmakaardil islami- ja araabia maailma piire.

Vajalik materjal: maailmakaart, nimekiri islamiriikidest

Taustteave

On levinud arvamus, et muslimid on peamiselt araablased. Tegelikult on see tõsi vaid umbes ühe viiendiku kohta kõigist muslimitest. Mõisted „islamimaa” ja „araabia maa” on ebamäärased ja vajavad täpsustamist.

Väljendit „islamimaa” võib mõista kolmel viisil: a) riiki valitseb kaliif vastavalt šariaadile (vt 3. harjutus), vähemalt arvavad nii mõned fundamentalistid, b) riik, kus islam on riigiusk, c) riik, kus üle 50% elanikest on muslimid. Kui lähtuda esimesest variandist, siis ei saa nimetada ühtegi kaasaegset riiki islamiriigiks, sest kalifaat kaotati 1924. aastal. Samuti pole täpne ka teine seletus, sest vastavalt sellele peaks Alžeeria olema islamiriik, kuid Alžeeria naaber Tuneesia mitte. Kolmas seletus näib kõige sobivam ning seda on rakendatud ka käesoleva harjutuse puhul.

Mõistet „araabia maa” võib omakorda defineerida vähemalt kahel erineval moel: a) riik, mida asustavad araablased,⁷ b) riik, mis kuulub Araabia Liigasse.⁸ Kui nõustuda esimese tähendusega, siis on võimalik

---

⁷ Mõistet „araablane” võib samuti kaheti defineerida: araablased on inimesed, kelle emakeel on araabia keel, ja/või inimesed, kes identifitseerivad end araablaseks.

⁸ Rahvusvaheline organisatsioon, mis loodi 1945. aastal, sinna kuulub 22 liikmesriiki.

nimetada 18 araabia maad: Alžeeria, Bahrein, Egiptus, Iraak, Jordaania, Kuveit, Liibanon, Liibüa, Mauritania, Maroko, Omaan, Katar, Saudi Araabia, Sudaan, Süüria, Araabia Ühendemiraadid ja Jeemen.

Enamik nende riikide elanikest kõnelevad ühe ametliku keelena araabia keelt. Kui olla nõus teise variandiga, peaks nimekiri laienema ka Komooridele, Djiboutile ja Somaaliale, kus ei ela peaaegu üldse araablasti. Sel põhjusel tundub teine definitsioon olevat liiga laialivalgus ja poliitilistest faktoritest piiratud.

Oluline on meeles pidada, et araabia maailma populatsioon on nii kultuuri kui ka religiooni mõttes mitmekesine. Ka araablaste ise ei ole etniliselt ühtne rühm, vaid pigem segu nomaadi-araablase populatsioonist ning paigale jäänud Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika populatsioonist. Teised mitte-araablastest rühmad, kes araabia maailmas elavad, on:

- **kurdid** – Indo-Euroopa rühm, kuhu kuulub 23 miljonit inimeset, enamik neist (üle poolte) elab Türgis, kuid ka Iraanis ja Iraagis. Nad kõnelevad kurdi keelt ja on põhiliselt sunniidid, kuigi osa kuuluvad ka vähemuste, näiteks jaziidide hulka.

- **berberid** – etniliselt mitmekesised rahvusrühmad Põhja-Aafrikas (u 14 miljonit, kuigi nende täpset arvu on intensiivistunud arabiseerumise tõttu raske määratleda). Berberid elavad Marokos ja Alžeerias, mõned väiksemad rühmad ka Tuneesias. Enim tuntud Berberi alamrühmad on tuareegid, kabiilid, beraberid ja Rifi berberid.

- **assüürlased** – semiidi rahvad, kes elavad Põhja-Iraagis, Iraanis ja Türgis (kokku u 400 000 inimest). Nad on nestoriaanid.

- **muud rühmad** – aafriklased (elavad peamiselt Mauritaanias ja Sudaanis), juudid ja immigrandid (Euroopa või Aasia päritolu), kes töötavad Pärsia lahe riikides.

On huvitav, et Iraan ja Türgi arvatakse sageli kuuluvat araabia maade hulka. See on aga vale. Iraanis elavad pärslased, kes kuuluvad Iraani rahvaste hulka. Teised selle rühma rahvad on hesaarid, puštud ja kurdid. Iraanlased kõnelevad pärsia keelt (farsi) ja kasutavad kirjasüsteemi, mis on sarnane araabia keele omale, kuid keel ise on Indo-Euroopa keel. Türgis omakorda elavad türklased, suurima rühma esindajad turgi rahvaste hulgas. Teised turgi rahvarühmad on näiteks Siberi jakuudid, kirgiisid, kasahhid, usbekid ja türkmeenid Kesk-Aasia riikides ning aserbaidžaanid (või aserid) Kaukasuses. Türklased räägivad turgi keelt ja kasutavad alates Atatürgi reformatsioonidest ladina tähestikku, samas kui araablaste kuuluvad koos assüürlaste ja juutidega semiidi rahvaste hulka.

Iseseisvad ülesanded

1. Mõelge, millises riigis on suurim muslimite populatsioon ja kontrollige seda entsüklopeediast.
2. Kui küsida seoseid sõnaga „islam”, annavad paljud vastuseks „araablased”. Mis te arvate, miks on islam nii sageli seostatud just araablastega, kui tegelikult on araablasi muslimite hulgas vaid üks viiendik?

Bibliograafia

CIA World Factbook, CIA 2007, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

(informatsioon tabeli jaoks)

Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.

Partridge, Christopher. Maaailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.

Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.

Viikberg, Jüri. Eesti rahvaste raamat: rahvusvähemused, -rühmad ja -killud. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999.

Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 2. Islamimaade nimekiri

Afganistan	Djibouti	Omaan
Albaania	Jordaania	Pakistan
Alžeeria	Katar	Saudi Araabia
Araabia Ühendemiraadid	Kuveit	Senegal
Aserbaidžaan	Kõrgõzstan	Somaalia
Bahrein	Liibanon	Sudaan
Bangladesh	Liibüa	Süüria
Komoorid	Malaisia	Tadžikistan
Egiptus	Maldiivid	Tuneesia
Gambia	Mali	Türgi
Indoneesia	Mauritaania	Türkmenistan
Iraan	Maroko	Tšaad
Iraak	Niger	Usbekistan
Jeemen	Nigeeria	

Lisa 1. Islamimaad – esmane teave

Riik	Moslemite protsent rahvastikust	Peamine etniline grupp	Religioon	Kontinent
Afganistan	99%	puštud – 42%, tadžikid – 27%	sunniidid – 80% šiiidid – 19%	Aasia
Albaania	70%	albaanlased 95%	sunniidid – 70% ortodokssed kristlased – 20%, katoliiklased – 10%	Euroopa
Alžeeria	99%	araablased/berberid – 99%	sunniidid	Aafrika
Araabia Ühendemiraadid	96%	araablased	sunniidid – 80% šiiidid – 16%	Aasia
Aserbaidžaan	93%	aserid – üle 80%, armeenlased, venelased	šiiidid – 72% sunniidid – 21%	Aasia
Bahrein	95%	araablased	šiiidid – 66% sunniidid – 29%	Aasia
Bangladesh	87%	bengalid – 98%	sunniidid – 78% šiiidid – 9% hindud – 12%	Aasia
Djibouti	94%	issad – 60% afarid – 35%	sunniidid	Aafrika
Egiptus	90%	egiptlased – 98%	sunniidid – 90% koptid – 19%	Aafrika
Gambia	90%	malinked – 42% fulbed – 18% volofid – 16%	sunniidid	Aafrika
Indoneesia	88%	jaavalased – 45% sundad – 14%	sunniidid	Aasia
Iraan	98%	pärslased – 51% aserid – 24%	šiiidid – 89% sunniidid – 9%	Aasia
Iraak	97%	araablased – 75-80% kurdid – 15-20%	šiiidid – 60-65% sunniidid – 32-37%	Aasia
Jeemen	99%	araablased	sunniidid ja šiiidid (endises Põhja-Jeemenis)	Aasia
Jordaania	92%	araablased – 98%	sunniidid	Aasia
Katar	95%	araablased		Aasia
Komooride Liit	98%	–	sunniidid	Aafrika
Kuveit	85%	araablased	sunniidid – 60% šiiidid – 25%	Aasia

Kõrgõzstan	75%	kirgiisid – 65%, usbekid – 14%, venelased 13%	sunniidid	Aasia
Liibanon	60%	araablased – 95%	sunniidid – 30% šiiidid – 30% kristlased – 39%	Aasia
Liibüa	97%	araablased/berberid – 97%	sunniidid	Aafrika
Malaisia	55%	malaislased – 50% hiinlased – 24%	sunniidid	Aasia
Maldiivid	100%	–	sunniidid	Aasia
Mali	90%	manded – 50% fulbed – 17%	sunniidid	Aafrika
Mauritaania	100%	maurid – 70%	sunniidid	Aafrika
Maroko	99%	araablased/berberid – 99%	sunniidid	Aafrika
Nigeeria	50%	hausad ja fulanid – 29%, jorubad – 21%, igbod – 18%	sunniidid – 50% kristlased – 40%	Aafrika
Niger	80%	hausad – 56% džermad – 22%	sunniidid – 80% šiiidid – 19%	Aafrika
Omaan	85%	araablased	ibaadid – 65% sunniidid – 20%	Aasia
Pakistan	97%	pandžabid	sunniidid – 77% šiiidid – 20%	Aasia
Saudi Araabia	100%	araablased	sunniidid	Aasia
Senegal	94%	volofid – 43% fulbed ja tukulörid – 15%	sunniidid	Aafrika
Somaalia	98%	somaalid – 85%	sunniidid	Aafrika
Sudaan	70%	nuubialased – 70% araablased – 30%	sunniidid	Aafrika
Süüria	87%	araablased – 90%	sunniidid – 68% alawiidid – 12%	Aasia
Tadžikistan	90%	tadžikid – 80% usbekid – 15%	sunniidid – 85% šiiidid – 5%	Aasia
Tuneesia	98%	araablased – 98%	sunniidid	Aafrika
Türgi	100%	türklased – 80% kurdid – 20%	sunniidid	Aasia
Türkmenistan	89%	türkmeenid – 85%	sunniidid	Aasia
Tšaad	51%	u 200 erinevat etnilist gruppi	sunniidid – 51% kristlased – 35%	Aafrika
Usbekistan	88%	usbekid – 80%	sunniidid	Aasia

Sunniidid ja šiiidid

Pärast harjutust:

- teab ja mõistab õpilane kontseptsioone: sunniidi islam, šiiidi islam,
- on teadlik, et eksisteerib veel teisigi islami usulahke,
- mõistab, et islami kogukond ei ole etniliselt ega kultuuriliselt ühtne,
- on suuteline näitama maailmakaardil suure šiiitide populatsiooniga paiku.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse, iga rühm saab nimekirja islamimaadest. Õpetaja loeb riikide nimed tähestiku järjekorras ette ja õpilased peaksid proovima pakkuda, millistes neist on märkimisväärne osakaal šiiitidest elanikkonnal, märgistades need riigid Š-tähega. Õpetaja palub iga rühma esindajal lugeda ette märgistatud riikide nimekiri, kirjutab vastused tahvile ning algatab arutelu sunniitide ja šiiitide erinevuste üle, nimetades veel mõned islami usulahud. Lõpuks parandab õpetaja suure šiiitide populatsiooniga riikide nimekirja tahvil ja õpilased korrigeerivad oma nimekirjad. Õpetaja näitab neid riike maailmakaardil.

Vajalikud materjalid: maailmakaart, islamimaade nimekiri [vt 8. harjutus]

Taustteave

Islam on sarnaselt kristlusele palju usulahke, mis eristavad end põhisuunast. Enamik (90%) muslimitest on sunniidid ehk ahl as-sunna *wa-al-jāma`a*, mis tähendab kogukonna ja traditsioonide inimesi. Sunni islam ei ole monoliitne – see on ilmne, kui võrrelda kaht sunniitide poolt asustatud riiki, ilmalikku Tuneesiat ja konservatiivset Saudi Araabiat. Sellel on kaks põhjust: a) sunniidi koolkondade eriilmelisus (kõige rangemast *hanbali* koolkonnast liberaalsema *hanafi* koolkonnani, mis jätab ruumi õigusetundjate isiklikule arvamusele; vt 3. harjutus); b) kultuuriline mitmekülgsus sunniitide elupiirkondades. Oluline on meeles pidada, et islam pole tõrjunud välja kohalikke traditsioone ja tavasid, sest tänu oma iseloomule on olnud islamit võimalik nendega kohandada. Sel põhjusel ei pruugi indoneeslane tunda end koduselt näiteks Alžeerias, justnagu katoliiklasest poolakas võib tunda end võõrana katoliiklikus Colombias.

Teised usulahud on tekkinud vastukaaluks sunni islamile. Neist enimtuntud on šii islam, mille järgijad moodustavad umbes 10% muslimitest. Šii islam tekkis islamimaailmas juba 7. sajandil. Selle tekkimise põhjused on poliitilist laadi, seotud muslimite kogukonna sisevõimuvõitlusega. Šiiidid uskusid, et võim peaks minema 'Alī ibn Abī Tālibile, Muhammadi nõbule ja väimehele. Nad vastandusid sunniitidele, kes leidsid, et võimule peaks saama inimene, kes oli sunniitide silmis muslimite heaks kõige enam teinud.⁹

---

⁹ Sel moel valiti neli esimest kaliifi. Pärast 'Alī ibn Abī Tālibi surma (661 eKr), kes oli viimane õigusjärgne kaliif, võeti vastu seadus, et kaliif peaks olema Quraiši hõimust (nagu Muhammadki). Hiljem järgnesid dünastilised printsipiidid.

Sellest võib järeldada, et šii ja sunni islami usulahud ei ole kaks täielikult vastandlikku liikumist. Šii islam on välja arendanud teistsuguse seaduskoolkonna, oma reeglid religioosete praktikate jaoks ja erilise vaimulikkonna, mida ei eksisteeri sunni islamis. Kuid põhierinevus seisneb võimu rakendamises, st poliitikas, mitte religioonis.

Suurema osa oma olemasolujast on šiiidid olnud vastu juhtivatele sunniitidele. Oma keerulise ja müstitsistliku ajaloo tõttu on liikumine jagunenud mitmeks fraktsiooniks: zaidiidid, ismailiidid (jagunevad omakorda väiksemateks rühmadeks) ja imamiidid. Fraktsioonid jagunevad selle järgi, kui paljusid imaame ('Alī ibn Abī Tālibi järeltulijad) nad tunnustavad. Zaidiidid tunnustavad nelja või viiete imaami, ismailiidid seitset ja imamiidid kahteist.

Šiiidid on enamuses järgmistes islamiriikides: Iraan (90%, peamiselt imamiidid), Bahrein (66%), Iraak (u 60–65%, peamiselt imamiidid) ja Jeemen (50%, peamiselt zaidiidid). Siinkohal oleks oluline järjestada ka riigid, kus šiiidid moodustavad olulise vähemuse: Liibanon (u 30%, peamiselt imamiidid), Kuveit (25%), Afganistan (u 20%), Pakistan (20%), Araabia Ühendemiraadid (16%), Bangladesh (9%), Tadžikistan (5%).

Rühmad, mis on välja kasvanud šiiidi islamist, moodustavad teistsuguse kategooria. Neid on palju ja sageli erinevad need sunni doktriinist märkimisväärselt. Šiiidid omistavad 'Alī ibn Abī Tālibile erilise tähtsuse (nt alaviidid Süürias või *ahl-e haqq* Türgis ja Iraagis) ja usuvad *mahdī*sse, päästjasse (nt babism Iraanis või *ahmadīja* liikumine Pakistanis). Süüria on riik, kus šii islamist välja kasvanud vähemus mängib otsustavat rolli võimu rakendamisel – alaviidid, kes moodustavad 12% elanikkonnast, on võimupositsioonil. Omaanis on suures enamuses ibaamid. Ibaamid on haridžiitide järeltulijad, kes olid vastasseisus nii sunniitide kui ka šiiitidega. Tasub mainida, et eksisteerib ka eklektilise iseloomuga rühmi, mis kombineerivad erinevate religioonide dogmasid ja praktikaid. Jazidismis (jaziidid on peamiselt kurdid) võib leida elemente islamist, kristlusest ja zoroastrismist,¹⁰ alevismis (Türgi) võib leida elemente zoroastrismist ja šamanismist.¹¹ Ka eelpool mainitud *ahmadīja*1 on eklektiline iseloom. Dogmaatiliselt erineb see islamist nii märkimisväärselt, et mõnes riigis on see kuulutatud ebaseaduslikuks. *Ahmadīja* eeskujuga näitab, et islam võib olla väga kohanemisvõimeline ning selles peitub terve variatsioon võimalikke praktikaid ja dogmasid. Paljud mainitud vähemusliikumised ei pea kinni islami viiest tugisambast (vt 1. harjutus). Vahel asendavad nad need millegi muuga, kuid moodustavad sellegipoolest harva omaette religiooni. Bahaismi, mis on välja kasvanud islamist, võib pidada selle reegli erandiks.

---

¹⁰ Zoroastrism on Iraani päritolu religioon, üks maailma vanimaid monoteistlikke ususüsteeme. See omas märkimisväärselt mõju judaismi, kristluse ja islami arenemisele. Zoroastrismi prohvet oli Zarathustra (u 628 eKr– u 551 eKr). Hetkel elab Iraanis väike zoroastristide kogukond.

¹¹ Šamanism on valik uskumusi, milles mängib tähtsamat rolli šamaan, meie maailma ja vaimude maailma vahendaja.

Iseseisvad ülesanded

1. Leidke informatsiooni alaviitide, jaziidide ja *ahmadija* usulahu kohta. Võrrelge nende doktriine sunni islami doktriiniga.
2. Mis on teie arvates praeguse sunniitide ja šiitide konflikti põhjuseks Lähis-Idas?

Bibliograafia

- Irmijajeva, Tatjana. Islamimaailma ajalugu. Tallinn, Avita, 2002.
- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Naftariigid islamimaailmas

Pärast harjutust:

- on õpilane võimeline nimetama suurte naftamaardlatega islamiriike,
- mõistab, et energiaallikate omamine võib mõjutada riigi jõukust, kuid ei ole samaväärne jõukusega,
- oskab esile tuua säärase energiaallikate omamise kasutegureid ja väljakutseid,
- teab, mis on OPEC ja mis rolli mängivad selles organisatsioonis islamimaad.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse. Iga rühm saab islamiriikide nimekirja. Õpetaja loeb tähestiku järjekorras riigid ette, õpilased peavad samal ajal mõtlema, millistes neist riikidest on suured naftavarud. Nad tähistavad need riigid N-tähega. Iga rühm loeb oma arvamuse ette ja vastused kirjutatakse tahvlile. Selle alusel algatab õpetaja arutelu nafta sotsiaalsest, majanduslikust ja geopoliitilisest tähtsusest seda eksportivate riikide jaoks. Õpetaja parandab seejärel nimekirja tahvil ja õpilased korrigeerivad oma nimekirjad. Õpetaja näitab kaardil ka teisi naftarikkaid riike.

Vajalik materjal: maailmakaart, nimekiri islamiriikidest

Taustteave

Islamimaid, eriti araabia maid, nähakse tavaliselt sellest perspektiivist, kui palju energiavarasid neil on. Sellegipoolest on peale Pärsia lahe riikide (Saudi Araabia, Bahrein, Katar, Kuveit, Omaan, Araabia Ühendemiraadid) vaid Alžeeria, Iraagil ja Liibüal piisavad nafta- ja gaasivarud, et võimaldada nende varade eksporti. Mõned teised araabia maad – Egiptus, Jeemen ja Süüria – omavad samuti energiaallikaid, kuid nende ekspordiväärtus on kas märkimisväärselt madalam (Jeemen) või läheb enamik toodangust riigi enda tarbeks (Egiptus).

Hinnangute kohaselt kuulub 63% maailma naftavarudest ja 37% maagaasi varudest Lähis-Idale. See on viinud kahte tüüpi sõltuvuseni. Ühelt poolt sõltub paljude araabia maade majandus maailma nõudlusest nafta ja maagaasi järele. Isegi kui kunagi avastataks uus ja alternatiivne energiaallikas, sõltuks araabia maade jõukus sellest, mis toimub maailma majanduses. Teisalt on maailm sõltuvuses neist energiaallikatest ja hindadest, mida dikteerivad juhtivad tootjad. Naftakriisid aastatel 1973–1974 ja 1979–1980, mil nafta hind tõusis vastavalt nelja- ja kahekordseks, on selge näide teise sõltuvustüübi kohta. See viis globaalse energiakriisi ja majanduskasvu pidurdumiseni, eriti riikides ja regioonides, mis on araabia maade naftast kõige enam sõltuvuses – Lääne-Euroopa, Ameerika Ühendriigid ja Jaapan. Otsuse hindade tõstmiseks langetas OPEC¹² ja seda poliitilistel põhjustel. Hinnatõus pidi olema läänele surve avaldamiseks, et viimane lõpetaks Iisraeli toetamise sõjas araabia riikide vastu (nn Yom Kippuri sõda).

Sääraste strateegiliste ainete omamine nii rohketes kogustes võib tuua kasu, kuid võib osutuda ka araabia riikide proovikiviks. Nende riikide valitsused teadvustavad aina enam, et nad ei saa toetuda ainuüksi sellele toormaterjalile, ning püüavad muuta oma majandust mitmekülgsemaks teistsuguste tootmisharude ja teenindava sektori arendamise kaudu. Tööstuse puhul ei ole mitmekülgsemaks muutmine kuigi täielik, sest see keskendub naftast tulenevatele harudele nagu näiteks petrokemikaalid või tehislised väetised. Pärsia lahe riigid püüavad muu hulgas arendada ka finants- ja reisiseenuste sektorit. Majanduse teiste sektorite arendamine on keeruline vähemalt kahel põhjusel: a) toornafta ja maagaasi eksportimine näib olevat kõige tasuvam, seega tundub irratsionaalne otsida alternatiive, b) sageli on sellised energiaallikad riikide jaoks ainukesed arvestatavad ressursid ja seega on raske leida teisi eksporditartikleid.

Vaatamata nendele piirangutele on energiaallikate osa Pärsia lahe riikide SKP-struktuuris süstemaatiliselt vähenemas. Lisaks püüavad riigid tõhusalt ja ratsionaalselt ära kasutada praeguse hetke naftabuumi ja investeerida ettevõtmistesse, mis võiksid tulevikus korralikku kasumit tuua. Pärsia lahe riigid, eriti Araabia Ühendemiraadid, Katar ja Kuveit, on tuntud keerukate hoonestusinvesteeringute poolest (nt Pearl-Qatar, tehisaar, mis kujundati Katari 2,5 miljardi dollari eest ja kus leidub kortereid 40 000 inimesele), luksuslik turismitööstus (teiste hulgas Araabia Ühendemiraatides asuv purjekujuline hotell Burdž al-‘Arab, milles üks öö maksab mõnituhat dollarit) ja fantaasiarikas meelelahutus (teiste hulgas maailma suurim katusega suusanõlv Dubai emiraadis Araabia Ühendemiraatides).

Pärsia lahe riigid on väikesed, kuid nende käsutuses on suured rahalised võimalused, seega investeerivad nad pigem luksusesse kui massiturismi (nagu teevad Egiptus ja Tuneesia). Lisaks proovivad need riigid kasutada oma rahalisi allikaid elanike heaolu huvides, sellest investeeringud infrastruktuuri ja tasuta juurdepääs avaliku sektori teenustele (haridus, tervishoid, telekommunikatsioon). Pärsia lahe riigid investeerivad ka avalikult kasutatavatesse hoonetesse – Kataris avati spordivõistluse Aasia mängud puhul arvukalt spordihooneid, Dubais planeeritakse ooperimaja ehitamist ja Kuveidis toimib suurepärane islami kunstimuuseum. Kõik seda võib vaadelda kui märki, et stereotüüp oma energiaallikaid vaid kurnavatest riikidest ei kehti. Kuid ei tohiks unustada, et mitte kõik araabia riigid ei kasuta energiaallikatest tulenevat raha sellisel viisil. On kohti, kus populatsioon on märkimisväärselt suurem (Alžeeria, Jeemen), seega on ka ekspordist tulenev sissetulek elaniku kohta väiksem. Teine põhjus on poliitilist ja majanduslikku laadi – Alžeeria ja Liibüa on suletud majandusega riigid ja vabaturumajandus toimib vaid vähesel määral.

Fakt, et Pärsia lahe riikidele kuulub märkimisväärne hulk energiaallikaid, on toonud ka olulisi sotsiaalseid tagajärgi. Nende riikide elanikud makse peaaegu ei maksagi. See võib tunduda kasulik, kuid maksude maksmise teel on elanikel vähemalt mingisugune mõju oma riigile ja nad on rohkem huvitatud sissetuleku hilisemast laialijagamisest, st riigieelarvest. Pärsia lahe riigid saavad kasumit toormaterjalide ekstraheerimisest ning elanikel on oma vaadete avaldamiseks väga piiratud võimalused. Lisaks on Pärsia lahe riikide inimeste jaoks probleem see, et nad saavad vaid väga vähesel määral avalikus elus osaleda. Enamikus neist riikidest ei ole parlamenti, vaid puhtalt nõuandva iseloomuga nõukogud (mitte seadusandlikud nagu Euroopa parlamendid), ja nõunikke tavaliselt ei valita, vaid nad määrab ametisse kõrgem võim.

---

¹² OPEC (Organisation of Petroleum Exporting Countries) asutati 1961. aastal Saudi Araabia, Iraagi, Iraani, Kuveidi ja Venezuela poolt; hiljem lisandusid teisedki riigid: Alžeeria, Angola, Ecuador, Indoneesia, Liibüa, Nigeeria, Katar ja Araabia Ühendemiraadid. Organisatsiooni eesmärk on naftapoliisi moodustamine, peamiselt ekstraheerimise mahu ja materjali hinna osas. Sellest sõltumatult moodustasid araabia riigid 1968. aastal OAPEC-i (Organisation of Arab Petroleum Exporting Countries), peakorteriga Kuveidis. Selle liikmesriikide hulka kuuluvad Alžeeria, Bahrein, Egiptus, Iraak, Kuveit, Liibüa, Katar, Saudi Araabia, Süüria, Tuneesia ja Araabia Ühendemiraadid. OAPEC esindab araabia naftaeksportijate huve ja püüab suurendada koostööd liikmesriikide vahel.

Elanike vähene osalus majanduses on samuti üks Pärsia lahe riikide tõsiseid probleeme. Jõukus, mida elanikud naudivad, on suures osas toodetud välismaalaste poolt, kes moodustavad töajõust riigis umbes 50% (Saudi Araabia) kuni 80% (Kuveit, Katar, Araabia Ühendemiraadid). See tähendab, et äärmuslikul juhul on iga töötava kuveitlase või katarlase kohta neli töötavat välismaalasest kodanikku. Suurte energiavarude avastamine nendes riikides tõi kaasa ka suure immigratsioonilaine. Uute investeeringute ja majanduskasvu tulemusena tekkis vajadus kvalifitseeritud tööjõu sissevoolu järele, kuna kohalike jõudlus ja oskused polnud piisavad. Lisaks muutis selle regiooni riikide dünaamiline sissetuleku kasv inimese kohta ka suhtumist töösse – see ei tundunud enam nii vajalik.

Eelpool kirjeldatud olukord on põhjustanud selle, et Pärsia lahe riikide majandus põhineb immigrantide tööjõul. Immigrandid otsustasid tulla vaatamata sellele, et olud, mida neile elamiseks pakuti, olid kehvemad kui kohalikel. See kehtib nii kvalifitseeritud oskustöölise, juhatajate kui ka inimeste kohta, kellel on madalam kvalifikatsioon – majapidamisabilised, autojuhid või ettekandjad, st ametid, mida kohalikud ei taha. Praegu püüavad Pärsia lahe riigid seesugust suundumust muuta ja julgustada oma kodanikke töötama. Selle teeb raskeks asjaolu, et sageli eelistavad ettevõtted palgata kohalike asemel immigrante, sest kohalikel on tavaliselt madalam kvalifikatsioon ja nad ei ole nii motiveeritud töötama. Immigrantide suur protsentuaalne osakaal on oht ka kohalikule kultuurile. Kohalikud, kes kipuvad sageli olema üsnagi konservatiivsed, puutuvad kokku immigrantidega igalt poolt maailmast, kes toovad kaasa oma traditsioonid, väärtushinnangud ja moraalsed tõekspidamised. Lisaks mõjutab Pärsia lahe riike lääne massikultuur. Vahel juhtub, et väikesed kuveitlased või katarlased hakkavad kõnelema oma lapsehoidjate – kes pärit näiteks Indoneesiast või Filipiinidelt – emakeeles, mitte araabia keeles. Nüüdisaegse info- ja kommunikatsioonitehnoloogia populaarsus on omakorda rikkunud traditsioonilist sugulist segregatsiooni. Noored mehed ja naised, kellel veel hiljuti olid üsna piiratud suhtlemisvõimalused, võivad nüüd pidada ühendust Interneti teel või vahetada mobiilinumbeid.

Lõpetuseks tasub mainida, et araabia riikidele kuuluvad energiavarud on kasulikud ka teistele riikidele selles regioonis, seda Pärsia lahe riikidesse raha teenima tulevate immigrantide kaudu. Viimased saadavad teenitud raha oma perekondadele kodumaal, varustades neid lisisissetulekuga. Mõnes araabia riigis on immigrantidelt saadav sissetulek suurem kui ametlikud arenguabirahad, mida nendele riikidele jagatakse, või välismaiste investeeringute väärtus. Immigrandid, kes tublilt töötavad, lähevad mõne aasta pärast koju tagasi. Nad investeerivad teenitud raha oma ettevõtete asutamisesse või vallasvarasse (autod, majad). Teised püüavad jääda välismaale nii kauaks kui võimalik, eriti seetõttu, et töövõimalused kodumaal on väga piiratud.

Iseseisvad ülesanded

1. Mõned riigid, kellele kuuluvad naftavarud, ekspordivad rohkem naftat kui toodavad (ekstraheerivad). Miks see teie arvates nii on?
2. Alžeeria ekspordib kaks korda rohkem toornaftat ja neli korda rohkem maagaasi kui Katar, kuid Katari kodanike elamistingimused on palju paremad. Mõelge, mis on selle põhjus.
3. Millised ohud peituvad riigi sõltumises oma toormaterjalidest?

Bibliograafia

- CIA World Factbook, CIA 2008, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>
(informatsioon tabelites)
- Górak-Sosnowska, K. Arab World Facing Globalisation. Warsaw, Difin, 2007.
- Islam und Globalisierung, „Der Bürger im Staat“, kd 2/3,
Landeszentrale für politische Bildung, Baden-Württemberg 2003

Lisa 1. Toornafta ja maagaasi allikad – islamimaad maailma 30 esimese riigi hulgas

Riik	Organisatsiooni liige	Toornafta				Maagaas				
		Tnb* päevas		Koht maailma pingereas		Miljon m ³		Koht maailma pingereas		
		tootmine	eksport	tootmine	eksport	tootmine	eksport	tootmine	eksport	
Alžeeria	OAPEC, OPEC	1 358 000	1 724 000			12		62 200		4
Araabia Ühendemiraadid	OAPEC, OPEC	2 510 000	2 540 000	9	4	45 070	6848	15	23	
Aserbaidžaan		934 700	795 600	21	21					
Egiptus	OAPEC	665 000		28		40 760	7951	19	22	
Indoneesia		837 500	470 000	22	29	74 000	29 600	9	7	
Iraan	OPEC	4 150 000	2 520 000	4	5	101 000	4330	4	27	
Iraak	OAPEC, OPEC	2 110 000	1 670 000	13	13					
Katar	OAPEC, OPEC	797 500	960 600	24	20	43 930	25 990	17	9	
Kuveit	OAPEC, OPEC	2 440 000	2 200 000	10						
Kõrgõzstan		1 370 000		18						
Liibüa	OAPEC	1 712 000	1 326 000	16	15		5246		26	
Malaisia		757 000	611 200	25	23	60 900	29 060	13	8	
Nigeeria	OPEC	2 440 000	2 141 000	12	10	21 480	10 580	26	14	
Omaan		710 800	733 100	27	22	18 980	10 190	29	17	
Pakistan						29 540		22		
Saudi Araabia	OAPEC, OPEC	11 000 000	8 900 000	1	1	68 320		11		
Türkmenistan		196 000				72 300	58 000	9	5	
Usbekistan		124 900				62 500	12 500	12	13	

* tnb – toornafta barrelit päevas

Lisa 2. Teised märkimisväärsed toornafta ja maagaasi ressursidega riigid

Riik	Organisatsiooni liige	Toornafta						Maagaas			
		Toornafta barrelit päevas		Koht maailma pingereas		Miljon m ³		Koht maailma pingereas			
		tootmine	eksport	tootmine	eksport	tootmine	eksport	tootmine	eksport		
Holland						77 300	50 210	8	6		
Hiina		3 725 000		5		58 600		14			
Inglismaa		1 636 000	1 021 000	17		84 160		6			
Kanada		3 310 000	2 274 000	6	6	178 200	101 900	3	2		
Mehhiko		3 083 000	2 268 000	7	7						
Norra		2 560 000	3 018 000	9	3	83 440	78 100	7	3		
USA		7 460 000		3		490 800	19 800	2	11		
Venemaa		9 870 000	5 080 000	2	2	656 200	182 000	1	1		
Venezuela	OPEC	2 398 000	2 203 000	12	8	27 530		24			

Muslimid Euroopas

Pärast harjutust:

- on õpilane teadlik muslimite kogukondade erinevusest Euroopas
- teab muslimite (nii kohalike kui ka immigrantide) Euroopas viibimise põhjuseid.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse. Iga rühm saab paberilehed, värvilised pliiatsid ja poliitilised kontuurkaardid. Rühmad peavad panema paberile kirja seoseid (umbes viis mõtet) muslimitega Euroopas ja markeerima kaardil riigid, kus muslimite populatsioon on suurim (absoluutarvudena või protsentuaalselt). Seejärel loetakse arvamused klassile ette ja õpetaja algatab arutelu. Õpilastelt küsitakse, kust tulid muslimid Euroopasse. Kas tegu on homogeense kogukonnaga? Mis on nende Euroopas viibimise tagajärjed? Seejärel korjab õpetaja kaardid kokku ning selgitab kohalike ja immigräänunud muslimite erinevust, rääkides õpilastele, millistes Euroopa riikides elab hetkel muslimeid kõige enam.

Vajalikud materjalid: paber, värvilised pliiatsid, Euroopa poliitilised kontuurkaardid

Taustteave

Üks esimesi ja olulisemaid aspekte, mida tuleks mainida seoses Euroopas elavate muslimite arvukuse ja päritolu analüüsimisega, on see, et muslimid on väga erinevad. Kui defineerida islamit usku suhtumise ja sellest tuleneva eluviisi, mitte religiooni aluste kaudu, võib isegi kõneleda islami usu Euroopa versioonidest, mis erineb olenevalt muslimite päritoluriigist, sotsiaalsest positsioonist, religioossusest või hetke elukohast. Suhted Euroopas sajandeid elanud muslimite, nt Poola tatarlased, ja nende vahel, kes on siin viibinud vaid ühe või kaks põlvkonda,¹³ on eraldi teema.

Kontakt islami ja Euroopa vahel ulatub tagasi islami algusaega 7. sajandil pKr. Ajaloo seisukohalt saab jagada kokkupuuted nelja perioodi:

- Esimesed muslimite vallutused Sitsiilias ja Andaluusias, mille tulemusel jäid muslimid nendesse regioonidesse 8.–15. sajandini. See tõi endaga kaasa fundamentaalseid muudatusi ühiskonnas ning kultuurilisi ja teaduslikke arenguid, mille mõju on nähtav ka tänapäeval.

---

¹³ Kolmas kategooria, eraldiseisev kohalikest ja muslimitest-immigrantidest, on uskupöördunud, n-ö uusmuslimid. Kuna nad ei moodusta Euroopa muslimitest suuremat osa kui 1%, ei ole neid järgneva mudeli hulka arvatud. See ei muuda aga fakti, et nende roll muslimikogukondades on oluline. Mõlema kultuuri tundmine võib toimida sidevahendina muslimite ja ühiskonna teiste osade vahel.

- Mongolite vallutused Euroopas (13. sajandil), mille tulemusena jäid Euroopasse tatarlased.
- Osmani impeeriumi aeg ja sõjad türklastega, kes peatati viimaks 1683. aastal Viini lahingus. Nende sündmuste tulemus on muslimite kohalolu Lõuna- ja Kagu-Euroopas. See kehtib nii islami usku pööranud kohalike (nt pomakid Bulgaarias) kui ka türklaste kohta, kes pärast Osmani armee tagasipöördumist 19. sajandil jäid nendes piirkondades paikseks.
- Majanduslikud ja poliitilised migratsioonid pärast Teist maailmasõda.

Esimesed kolm perioodi on seotud autohtonsete muslimite kohaloluga, neljas periood viitab immigrantidele.

Kohalikud ja immigrantidest muslimid

Kohalikud muslimid on Euroopas elanud enam kui sada aastat, mõnedel puhkudel isegi sajandeid. Neid võib leida Albaaniast, endisest Jugoslaaviast (Bosnia ja Hertsegoviina, Makedoonia, Serbia, Montenegro, Kosovo ja Horvaatia), Bulgaariast ja Kreekast. Kokku moodustavad nad enam kui kaheksast miljonist inimesest koosneva populatsiooni, mis on peaaegu pool Lääne-Euroopa muslimite kogukonnast. Vaatamata oma arvukusele on neil aruteludes muslimite kohalolu üle Euroopas vähetähtis roll, sest seesugused arutelud keskenduvad peamiselt immigrantidele. Palju väiksem rühm (mõni tuhat inimest) koosneb tatarlastest, kes on Ida-Euroopas elanud enam kui 600 aastat. Samuti võib muslimite hulka lugeda ka islami usu järgijad Venemaal, kus on neid umbes 14–23 miljonit, mis on ligikaudu 14% Venemaa rahvastikust.

Euroopa kohalikud muslimid ei ole homogeenne kogukond. Näiteks on Poola tatarlased läbi teinud täieliku lingvistilise assimilatsiooni, samas Türgi rahvastiku hulgas (tegelikult autohtonne rahvastik, mis on omaks võtnud türgi ja islami kultuuri) pole seda protsessi kunagi esinenud. Poola tatarlased on ülejäänud ühiskonda täielikult integreerunud, samas on Kosovo muslimitel separatistlikud püüdlused.

Immigrantidest muslimid erinevad selgelt kohalikest muslimitest. Muslimite immigratsioon Euroopasse on kolme faktori tulemus: Euroopa koloniaalne minevik, Teise maailmasõja järgne majanduskasv ning iibe kasv kolmandas maailmas. Esimese immigratsioonilaine moodustasid endiste koloniaalmaade asukad, peamiselt need, kes olid vallutajatega koostööd teinud ning kartsid dekoloniseerimisjärgseid tagasilööke, aga ka immigrantid maakera teistest piirkondadest, sealhulgas paljud kvalifitseeritud talupidajad, oskustöölised ja valgekraed. Teine, palju suurem muslimi immigrantide rühm koosnes kvalifitseerimata tööjõust, kes lahkus 1960. aastatel massiliselt Indiast, Al-Maghribist ja Lähis-Idast ning tulid koos perekondadega Euroopasse tööle *Gastarbeiter*’itena*. Kõige hiljutisem immigratsioonilaine koosnes poliitilise varjupaiga otsijatest (sageli kõrgharidusega ja suhteliselt sekulariseerunud), õpilastest ja äri meestest.

Nii immigrantid kui ka vastuvõtumaad arvasid algul, et külalised jäävad riiki ajutiselt ja naasevad pärast hooajatoõ lõppu kodumaale. Läks aga vastupidi, kui 1970. aastatel tekkis naftahindade tõusust põhjustatud majanduslik kriis. Vaatamata massilisele töötusele, mis puudutas peamiselt kvalifitseerimata immigrante, ja pingutustele, mida Euroopa riigid immigratsiooni piiramiseks tegid, hakkas enamik immigrante end Euroopasse sisse seadma, tuues siia ka oma perekondi, mis viis tõsiste ühiskondlike tagajärgedeni.

Esiteks ei olnud immigrantid sageli Euroopa ühiskonnas elamiseks ette valmistunud. Kultuurilised erinevused ja keele mitteoskamine olid peamine barjääri tekitaja. Raskusi oli ka riikidel, mis immigrante

---

* Saksa keeles 'külalistöölised'. – Tlk märkus.

vastu võtsid, sest puudusid kogemused multikultuursuse ja -religioossuse vallas. Need riigid pidid alles hakkama arendama strateegiaid immigrantidega tegelemiseks, eriti hiljem, kui muslimid, mõistes, et jäävadki Euroopasse, hakkasid nõudma, et nende õigusi arvestataks ja loodaks adekvaatne religioosne infrastruktuur – ehitataks mošeed, õpetataks nende religiooni ning võimaldataks neil oma usku praktiseerida ja traditsioone järgida.

Nõudmised muutusid intensiivsemaks, kui esimene Euroopas sündinud immigrantide põlvkond suureks kasvas. Nad valdasid kohalikku keelt ja tundsid kultuuri ning olid teadlikud oma õigustest. Eraldi teema on identiteet järgnevate generatsioonide puhul, kel sageli on oma päritolu ja tavade kohta vähe teadmisi, mis omakorda põhjustab paljusid ühiskondlikke probleeme – raskusi koolis ja tööturul ning ühiskonna vastuvõtlikkuse vähesust. Kuigi Euroopal on immigrantide juurdevooluga olnud raskusi kümneid aastaid, ilmneb enamik neist probleemidest ka tänapäeval. Käesoleval ajal elab Euroopas enam kui 15 miljonit muslimit, mis on umbes 3,5% Euroopa rahvastikust. Islam on suuruselt teine religioon kontinendil.

Muslimitest immigrantide eriilmelisus

Euroopa linnade tänavatel muslimeid vaadeldes on näha nii neid, kelles võib ära tunda islami järgijad või islami kultuuri liikmeid nende riietuse alusel (naised kannavad *hidžāb*’i, meestel habe ja traditsiooniline peakate), ning neid, keda vaatamata tumedamale nahale ei oskakski esmapilgul muslimiteks pidada, sest nad ei erine ülejäänud ühiskonnast ei rõivastumiselt, elustiililt ega lähenemiselt religiooni. Kontseptsiooni „muslim” piirid on hägusaks muutunud ning see võib hõlmata hulgaliselt erinevaid sotsiaalseid kategooriaid sõltuvalt kriteeriumitest, millest lähtutakse. See käib peamiselt muslimite kohta läänes, kus religiooni roll avalikus elus on märksa väiksem kui islamimaades.

Religioossus. Muslimitest immigrandid on oma religioossuse astmelt erinevad. Kõige vähem religioossed on nn etnilised muslimid, kes on muslimid vaid austusest oma päritolu vastu (kasvanud üles muslimite perekonnas, kannavad muslimi nime ja omavad pealiskaudseid teadmisi traditsioonidest), kuid ei praktiseeri islamit. Religioossemad on nn kultuurilised muslimid, kes näitavad tugevat ühtekuuluvust religioosse traditsiooniga, kuid ei järgi täielikult islami ettekirjutusi (vt 1. harjutus). Näiteks ei palveta nad viis korda päevas, vaid ainult reedeti, ei paastu ramadaani ajal, vaid piiravad oma sotsiaalset suhtlust ja hoiduvad teatud ainetest, nagu näiteks alkohol. Viimane kategooria on religioossed muslimid, kes on tugevalt seotud muslimite kogukonnaga ja väljendavad seda regulaarse usu praktiseerimisega.

Päritolu ja usulahk. Immigrantidest muslimid erinevad ka päritoluma, rahvusliku identiteedi ja usu poolest. Paljud neist on Al-Maghribi riikide kodanikud või türklased. Samas võib Euroopas kohata peaaegu kõigi islamimaade esindajaid. Nad kõnelevad erinevaid keeli, neil on erinevad traditsioonid ja kohalikud tavad. Afgaan ei oska liibanonlase keelt, kuigi mõlemad on muslimid. Veelgi enam, liibanonlasele võib afgaan tunduda väga konservatiivsena ning tema traditsioonid arusaamatutena. Muslimite rahvuslik struktuur mõnes Euroopa riigis on sageli seotud selle riigi poliitika ja koloniaalse minevikuga. Seega on suurem osa Prantsusmaa muslimeid pärit Al-Maghribist, enamik Saksamaa muslimeid Türgist ja Suurbritannia muslimeid Indiast.

Riiklik mitmekülgne päritolu kattub rahvusliku päritoluga. Sageli kuuluvad ühest riigist tulnud muslimid erinevatesse rahvusrühmadesse, kes võivad kodumaal olla teineteise vastu (nt türklased ja kurdid Türgis, kabiilid ja araablased Alžeerias). Samuti on erinevusi, mis tulenevad erinevatest religioossetest praktikatest (islamisisesed usulahud). Sunniitide usutalitused erinevad šiitide omadest, rääkimata kõigist vähemustest (vt 9. harjutus). Kokkuvõttes võivad kaks Euroopa linnas elavat iraaklast erineda nii rahvuse (araablane/kurd) kui ka religiooni (sunniit/šiit) poolest ega pruugi omavahel sõbralikult läbi saada.

Põlvkond. Erinevus võib tekkida ka sellest, millisesse põlvkonda Euroopas elav muslim kuulub. Esimene mõnda Euroopa linna tulnud muslimi immigrantide põlvkond vajas palju aega, et kohaneda end ümbritseva teistsuguse reaalsusega. See käib peamiselt majanduslikel põhjustel immigrerunute kohta, kes tulid Euroopasse oma päritolumaal maapiirkondadest. Sageli ei osanud nad selle riigi keelt, kuhu läksid, veel vähem teadsid nad sealsetest tavadest ja väärtushinnangutest, nad olid harimatud ja seepärast oli neil võimatu vaesteklassist välja pääseda. Võimalused, mis avanevad nende Euroopas sündinud lastele, on palju paremad. Viimased oskavad kohaliku riigikeelt (sageli paremini kui oma vanemate keelt) ja tunnevad Euroopa kultuuri. Nende puhul on peamine probleem vajadus saada hakkama mõlemas kultuuris ühtaegu edukalt – vanemate traditsioonid ning mänguväljakute, koolide ja tööelu nõudmised on sageli lepitamatud.

Suhtumine läänemaailma. Euroopas elavate muslimite suhtumine läänemaailma on erinev. Mõni saab teadlikult selle osaks, teine vastandub sellele, elades väikeses ja suletud muslimite kogukonnas, mõni püüab mõlema kultuuri elemente omavahel siduda. Suhtumine lääne kultuuri sõltub peamiselt muslimi identiteedist. Euroopas on muslimeid, kelle jaoks on kõige tähtsam nende päritolumaal. Enamasti on see nõnda esimese generatsiooni immigrantide, aga ka nende puhul, kellel puudub elukohariigi kodakondsus. Muslimid, kellel õnnestub jääda truuks mõlemale kultuurile, tunnevad end ühendatuna nii oma Euroopa kodumaa kui ka oma religiooniga. On ka muslimeid, kes erinevatel põhjustel (olgu selleks perekondlikud traditsioonid või kolleegide poolne vastuvõtmatuse) ei suuda Euroopa ühiskonnas oma kohta leida. Nende jaoks on islam eluline ja domineeriv osa identiteedist. Nende hulka kuuluvad rangelt konservatiivsete vaadetega muslimid ja ka erinevat tüüpi fundamentalistid. Viimase rühma moodustavad inimesed, kes on läbinisti ilmalikud ja täielikult (või väga suures ulatuses) Euroopa kultuuri sulandunud.

Euroopa muslimite probleemid

Immigrantidest muslimid Euroopas on väga erinevad, samuti erineb riigiti ka ametlik poliitika religioosete, etniliste ja rahvuslike vähemuste suhtes. Sellegipoolest puudutavad mõned probleemid enamikku Euroopas elavaid muslimeid.

Usu ametlik tunnistamine. Mõni Euroopa riik tunnustab islami usku ametlikult riigiusuna, mis toob kaasa hulgaliselt hüvesid (annetused koolidele, usupühad). Mõnes riigis ei ole islamit riigiusuna tunnustatud (Saksamaa, Šveits, Itaalia). Mõnes riigis (Prantsusmaa, Suurbritannia) pole seaduse järgi selline asi üldse võimalik. Teistes riikides (Austria, Poola, Belgia, Holland, Luxembourg) tunnustatakse islamit kui eraldiseisvat religiooni.

Mošeede ehitamine. Kuigi muslimid võivad palvetada palvemajades, püütakse riigis kogukonna suurenedes ehitada mošee. Selle eelduseks pole aga mitte ainult finantsvahendid, vaid heakskiit võimude poolt ja naabrite nõusolek. Euroopas on mošeed palju enam kui pühapaigad. Need on laste harimise keskused, seal organiseeritakse muslimite kultuurielu ning toimuvad keele- ja arvutikursused.

Imaam. Sobivate haridusinstituutide puudumisel tekib muslimitel sageli probleem, kuidas tagada, et kogukonnal oleks vaimulik ehk imaam. Selline inimene peab olema saanud kombekohase religioosse hariduse ja olema suurepäraselt kursis elutingimustega riigis, kus ta tööle hakkab. Sobivat kandidaati pole lihtne leida.

Haridus. Muslimi laste kooliharidusega on seotud palju probleeme. Kui vanemad on usklikud, kuid kool ei paku vastavaid tunde, proovitakse otsida lastele koraanikooli. Seda ei ole aga lihtne leida. Pealegi võtab selline õppimine märkimisväärselt rohkem aega. Konservatiivsest perekonnast pärit tavakoolis käivad lapsed võivad puutuda kokku paljude raskesti lahendatavate küsimustega. Näiteks muslimi tütarlaps seoses osavõtuga kehalise kasvatus tundidest või juhul, kui ta soovib pärast kooli sõpradega kohtuda.

Islamofobia. Islamofobiat kirjeldatakse jätkuvalt kui uut fenomeni, mis väljendub peamiselt antipaatias muslimite vastu ning tugineb vaid põhjusele, et tegu on muslimitega. Islami kohta on palju stereotüüpe ning seda seostatakse populaarse ettekujutusega terrorismist (vt 1. harjutus). Selle tulemusena kannatavad paljud tavalised muslimid, kellel terrorismiga mingit seost ei ole ja kes tahavad lihtsalt normaalset elu elada. Diskrimineerimisprobleemid ilmnevad koolis ja töötusringkondades. Teisalt ei tohiks unustada ootuspärasuse printsiipi – muslimitel võib ühiskonna suhtes olla enesekaitsehoiak, nad eeldavad, et neid ei saada edu.

Fundamentalism. Teatud osa muslimite fundamentalism on probleem kõigi muslimite jaoks. Sellel on negatiivne mõju kõigile islami usu järgijatele maailmas, eriti Euroopas, kus on tagatud kõne- ja kuuluvusvabadus. Võrreldes oma kodumaaga, kus fundamentalistid tegutsevad ebaseaduslikult või poollegaalselt, tunnevad viimased end Euroopas olles kui paradiisis. Fundamentalismi probleemiga peavad muslimid ise tegelema. See on peamiselt religioossete autoriteetide ülesanne, kes peaksid levitama koraani õiget mõistmist (vt 3. harjutus).

Sotsiaalsed probleemid

Arutelud muslimite kohalolu üle Euroopa Liidus kipuvad keskenduma religioossetele teemadele, samas kui enamiku Euroopa muslimi kogukondade sotsiaalsed probleemid algavad töötusest (Prantsusmaa ja Rootsi) ja/või madalast haridustasemest (Itaalia ja Saksamaa).

Hidžāb. Mõnes Euroopa riigis, eriti Prantsusmaal, on esile kerkinud probleem *hidžāb*’i kandmisega. Mõni võtab seda kui ususümbolit, teine kui kultuurilist elementi (vt 18. harjutus). *Hidžāb*’i kandmise regulatsioonid on erinevates riikides erinevad (näiteks on Prantsusmaal ususümbolite kandmine keelatud, samas kui Suurbritannias võivad elanikud riietuda vastavalt oma usule). Samuti on sellel teemal leerideks jagunenud muslimite ringkonnad – mõned arvavad et *hidžāb*’i kandmise keeld sunnib musliminainasi assimileeruma, teised leiavad, et see vangistab nad kodusesse.

Traditsioon ja modernsus. Paljud Euroopas elavate muslimite probleemid tulenevad võimetusest leida endale kohta kaasaegses ühiskonnas, hoides samas alal oma traditsioone ja religiooni. Läänelikust aspektist vaadatuna võivad need teemad tunduda triviaalsed. Näiteks, kas usklik muslim peaks viibima sõbra pulmas, teades, et seal pakutakse alkoholi; kas muslimite peretütar peaks osa võtma ujumistundidest, kus osalevad nii poisid kui ka tüdrukud; kas võiks paluda tööandjalt luba lahkuda reede pärastlõunal palvusel osalemiseks või oleks parem end mitte paljastada ja pääseda riskist kaotada töö jne. Paljud muslimid määravad endale piirid ise, teised toetuvad islami õigusetundja poolt antud *fatwā*’le.¹⁴ Sellegipoolest toimub ilmalikustumine.

---

¹⁴ Islami õpetlaste poolt avaldatud arvamus islami seaduste kohta. Oma olemuselt on see vaid soovituslik, mitte reguleeriv.

Iseseisvad ülesanded

1. Proovige koguda viimaste päevade informatsiooni ja artikleid Euroopas elavate muslimite kohta (või mõne Euroopa riigi kohta). Mis teemadel need on? Mis on kirjeldatavate probleemide põhjused?
2. Otsige Internetist infot Tāriq Ramadāni kohta. Mida arvate tema vaadetest Euroopa islamile?

Bibliograafia

Euroopa kontuurkaart, <http://www.europe-map.org> (kaardi kontuurid)

Górak-Sosnowska, K. The Institutionalisation of Islam in Europe, „Gdańsk International Studies”, kd 4 (nr 1–2) 2005

Górak-Sosnowska, K., Kubicki, P. A Muslim in the European Union: between Alienation and Assimilation, [in:] „European Integration: New Barriers or a Permanent Crisis?”, K. Żukrowska (ed.), Warsaw School of Economics, Warsaw 2006

Górak-Sosnowska, K., Kubicki, P. The European Identity and the Identity of European Muslims – Integration Opportunities, [in:] „Europe in World Economy, Politics and Culture. Between the Heritage and the Future”, J. Osiński (ed.), Warsaw School of Economics, Warsaw 2004

Parzymies, A., Nalborczyk, A. „Muslim in Europe”, [in:] Faces of Modern Islam, E. Machut-Mendecka (ed.), Academica, Warsaw 2004

Pędziwiatr, K. From the Islam of Immigrants to the Islam of Citizens, Nomos, Cracow 2006

Rahvusvaheline religioosne vabadus 2006, <http://www.state.gov/g/drl/rls/2006/> (andmed tabelite ja kaartide jaoks).

Lisa 1. Islamimaad – esmane teave

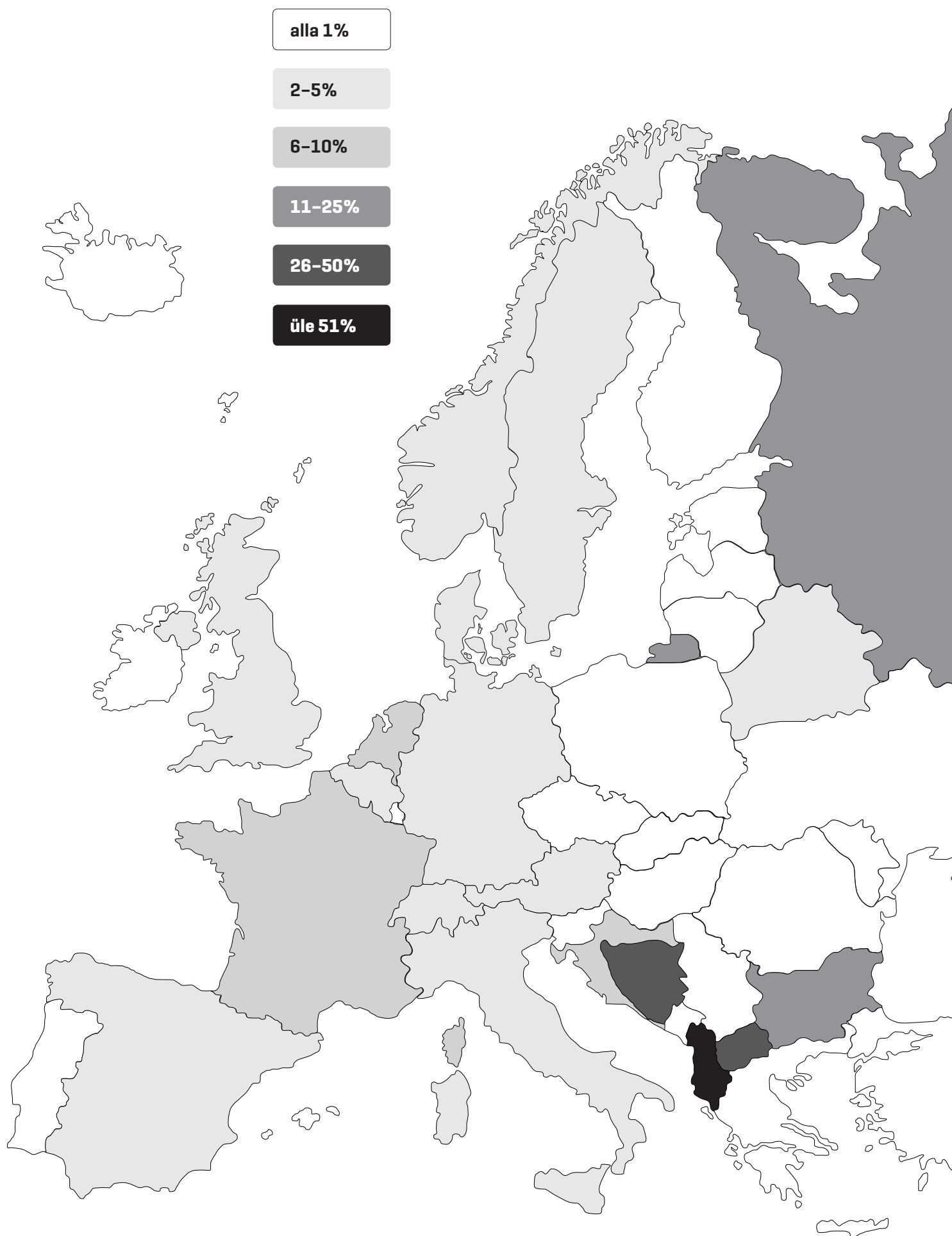
Riik	muslimeid	
	Arvuliselt [tuhandetes]	Protsent rahvastikust [%]
Albaania	2300	70,0
Andorra	2	2,5
Austria	385	4,7
Belgia	400	3,8
Bosnia ja Hertsegoviina	1600	40,0
Bulgaaria	1000	13,0
Eesti	alla 6	alla 0,4
Hispaania	1000	2,3
Holland	980	6,0
Horvaatia	260	6,0
Iirimaa	19	0,5
Inglismaa	1600	2,7
Itaalia	1000	1,7
Kosovo	u 2200	u 90
Kreeka	100	1,0
Läti	0	0
Liechtenstein	1	4,0
Leedu	3	0,0
Luxembourg	9	1,9
Makedoonia	662	32
Malta	3	0,8
Montenegro	u 120	u 17
Norra	78	1,9
Poola	30	0,1
Portugal	35	0,3
Prantsusmaa	5000–6000	8–10,0
Rootsi	350	3,8
Rumeenia	97	0,5
Saksamaa	3200	4,0
Serbia	u 300	u 3,0
Slovakkia	2	0,1
Sloveenia	U 2	0
Soome	20	0,4
Šveits	313	4,3
Taani	210	3,7
Tšehhi	10	0,1
Ukraina	500	1,0
Ungari	–	–
Valgevene	alla 300	alla 4,0
Venemaa	14 000–23 000	14,0

Lisa 2. Euroopa poliitiline kaart – muslimite hulk Euroopas

Lisa 3. Euroopa poliitiline kaart – muslimite protsentuaalne osakaal rahvastikust

Lisa 4. Euroopa poliitiline kontuurkaart

Islam Eestis

Pärast harjutust:

- teab õpilane Eestis elavate muslimite päritolu,
- teab, millised ajaloolised kontaktid on Eesti ja islamimaailma vahel.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse gruppidesse ja neil palutakse panna paberile kirja erinevaid Eestis elavaid rahvaid, kes nende teada on muslimid. Igast grupist palutakse ühel õpilasel need tahvlile kirjutada. Rühm, kes pakub kõige enam erinevaid rahvaid, tuleb võitjaks (kusjuures iga vale vastuse eest võetakse üks punkt maha). Seejärel alustab õpetaja arutelu Eestis elavate muslimite teemal. Räägitakse ajaloolistest kontaktidest ja põhjustest, miks on paljud muslimid tänapäeval Eestis.

Vajalikud materjalid: paberilehed

Taustteave

Esimesteks kontaktideks, mis eestlastel islamimaailmaga esinenud on, võib pidada 8.–10. sajandist pärinevaid araabia münte. Neile on vermitud tekst koraanist.

Mündi esiküljel on tekst:

Pole jumalat peale Jumala.

Ta on ainus, pole tal kaaslast.

Mündi tagaküljel on tekst:

Muhammad on Jumala saadik.

Selliseid münte on Eesti aladelt leitud tuhandeid, kindlaid andmeid on umbes 5000 mündi kohta. Müntide leidmine ei tähenda siiski otseseid kontakte islamiusulistega, puuduvad andmed ka selle kohta, kas tol ajal külastas Tallinna või Eestit mõni islamiusku kaupmees või tähtis saadik. Araabia münte kasutati tol ajal läänemaailmas kauplemiseks ja Läänemeresel kauplemise elavnemisega kasutati neid ka meil.

Aastal 1154 valmis oma ajastu suurimal kartograafil, Sitsiilia kuninga Roger II teenistuses töötaval araablasel Abū ‘Abdullāh Muhammad al-Idrīsīl, „Rogeri raamat” (*al-kitāb ar-Rūdžarī*). Tegemist oli maailma atlasega, kust leiame seitsmendas kliimavöötmes muu hulgas ka kohanimed *astlanda* ja *qlwry*. 20. sajandil hakati neid toponüüme tõlgendama kui Eestit ja Tallinna (Kolõvan). Enamik uurijaid on nõus sellega, et al-Idrīsī *astlanda* võis hõlmata Eesti ala, kuid *qlwry* suhtes on tänapäeva uurijad skeptilisemad. Üpris

raske on tõlgendada seda kaashäälikuühendit Kolõvanina. Siiski võib väita, et Eesti on maailmakaardile esmakordselt lisanud just muslimist geograaf, mitte mõni läänemaailma teadlane. Arvatavasti al-Idrīsī ise siinmail ei käinud, kuna enamiku oma andmeid sai ta kaupmeestelt ja meremeestelt.

Arvata võib, et keskajal külastas Eestit nii mõnigi rändur, kelle usutunnistuseks oli islam, kuid täpsemad andmed selle kohta puuduvad. Kindlamad andmed kokkupuute kohta islamiga pärinevad Liivi sõja ajast (1558–1583). Vene tsaaririigi laienemisega 16. sajandil vallutati 1552. aastal Kaasani khaaniriik, neli aastat hiljem (1556) ka Astrahani khaaniriik. Liivi sõjas sunniti vastvallutatud alade elanikke, sealhulgas ka tatarlaste ülikuid, võitlema tsaaririigi poolel. 1570. aastal Tallinna alla koondunud 40 000-mehelisest Vene väest olid ligi veerand tatarlased (tatarlaste hulka arvati ka Kaasani ja Astrahani khaanivõimu all elanud mittetatarlastest elanikkonna liikmeid). Kuna alluvussuhe Ivan IV-ga oli paljudele tatarlastele vägagi alandav, tuli osa neist rootslaste poolele üle ning mitmed neist jäid ka Eestisse elama.

Esimene suurem islami kogukond tekkis Eestis pärast Eesti ja Liivimaa vägivaldset liitmist Vene tsaaririigiga 1721. aastal. Tollases Vene sõjaväes oli ka islamiusulisi tatarlasi ning püsivam islami kogukond tekkiski sõjaväeteenistusest vabanenud tatarlastest, kes jäid Eestisse elama.

Pärast Põhjasõda, kui Tallinnast sai Vene mereväe tugipunkt, ostsid paljud Vene ohvitserid, sealhulgas ka sundteenistusest vabanenud tatarlased, oma perele maja ehitamiseks maatüki nn Mülleri väljale (nimi tuleneb raehärra ja kohtufoogt Georg Mülleri nimest, kes ostis 1653. aastal Tallinna raelt maatüki praeguse Sakala, Tatari, Liivalaia, Ravi ja Vana-Veerenni tänava piirkonnas). Sinna püstitatud maju hakati kutsuma Tatari külaks või aguliks. 19. sajandi algul oli tänava nimeks juba Tatarstrasse. Tänapäevani on Tallinnas Tatari ja Uus-Tatari tänav. Teine tatarlastega seotud linnaosa asus Narva ja Tartu maantee vahelises piirkonnas, mida tunti Kompasna nime all. Kompasna hoonestus kujunes välja 18. sajandi keskel ning sealsete elanike hulgas oli palju tatarlastest mereväelasi. Tatarlaste arvukusele sõjalaevastiku koosseisus viitab asjaolu, et mereväe kasarmulinnakus Lasnamäel oli islamiusuliste tarbeks kohandatud palvela.

Tsaarivõimu eesmärgiks võib pidada mereväeteenistuses olnute paikseks muutmist siinmail ning üheks abinõuks peeti mereväelaste ja eesti tüdrukute sunduslikku abielu. Pühavaimu kiriku abieluregistrist võib leida sissekande, et 1794. aastal registreeriti korraga mitmekümne tatari madruse ja allohvitseri abielu eesti neidudega. Sissekande juures on vaimuliku lühike märkus: valitsuse käsu kohaselt.

Oma osa tatarlaste püsikoloonia tekkes Eestisse oli pärisorjuse kaotamisel Venemaal 1861. aastal. Paljud liikumisvabaduse saanud talupojad hakkasid tegelema kaubandusega ja siia saabusid tatarlastest kaubitsejad. Maakonnast maakonda liiguti peamiselt hobuvankritega, seetõttu võeti neid sageli mustlaste pähe. Kauplemise edenedes jäi osa tatarlasi paikseks ning nad avasid mitmes linnas juba ka väiksemaid kauplusi.

20. sajandi alguseks on Tallinnas elavate tatarlaste arvuks pakutud 2000 inimest, 1897. aasta rahvaloenduse ajal 109 tatarlast. Rahvaloenduse ajal ei läinud arvesse Eestis aega teenivad sõjaväelased ning tatarlasteks tavatseti nimetada ka teisi Venemaa islamiregioonidest pärit isikuid. 1934. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis vaid 170 islamiusulist, kellest 166 olid tatarlased. Esimese maailmasõja ajal põgenesid paljud hirmust sakslaste ees kas Soome või Venemaale.

18. mail 1928 registreeriti Narva Muhammadi Kogudus, mis 1937. aastal registreeriti ümber Narva Muhammadi Usuühinguks ning 13. märtsil 1940 registreeriti Tallinna Muhammadi Usuühing. Koguduste tegevus lõppes Nõukogude okupatsiooni algusega ja usutegevus liikus n-õ põranda alla – usutalitusi viidi läbi salaja muslimite kodudes.

Sellega seoses põgenesid paljud tatarlased läände, nii Soome, Rootsi kui ka Kanadasse ja Austraaliasse. Samas toimus 1950.–1980. aastatel ulatuslik sisseränne Eestisse erinevatest Nõukogude Liidu regioonidest. Eestisse ümberasujate hulgas olid paljud erinevad islamiregioonidest pärit inimesed – tatarlased, aserbaidžaanid, usbekid, türkmeenid, kirgiisid, kasahhid jt. Saabuti tööle näiteks Narva elektrijaama ja Maardu keemiakombinaati, olümpiaehitustele, sõjaväeteenistusse jne.

Uus ajajärk saabus koos muutustega Nõukogude Liidus. 1989. aastal asutati Tatari Kultuuriseltsi initsiatiivil Eesti Islami Kogudus. Koguduse põhikirja registreeriti uuesti aastal 1994 seoses Eesti iseseisvumisega. Põhikirja järgi ühendab Eesti Islami Kogudus usulisel alusel Eestis elavate islamiusuliste eri rahvuskondi ning on Eesti Vabariigi territooriumil tegutsenud islamiusu koguduste ja 1989. aastal Eesti NSVs taasmoodustatud Islami Koguduse õigusjärglane. Raine Linnas toob oma artiklis „Islam Eestis” (Akadeemia 2004/9) välja ühe huvitava tööga koguduse 1995. aastal täiendatud põhikirjast, mis lisab koguduse eesmärkidele paragrahvi 2.4: „Süvendada koguduse erinevatesse etnilistesse rühmitustesse kuuluvate liikmete lugupidavat suhtumist Eesti rahvuslikesse kultuuriväärtustesse ja traditsioonidesse. Igati kaasa aidata kultuurikonteksti omandamisele ning soodustada eesti keele, ajaloo ja rahvuslike traditsioonide kaudu koguduse liikmete integreerumist Eesti ühiskonda.”

Eesti Islami Kogudus erineb väga paljudest teistest läänemaailmas asuvatest kogudustest selle poolest, et koos tegutsevad nii sunniidid kui ka šiiidid. Tõsi, šiiite on Eestis väga vähe, kuid sellegipoolest on suudetud kõige suurem islamis eksisteeriv lõhe kõrvale heita ja ühiselt tegutseda. Praegu asub Eesti Islami Kogudus ja mošee Tallinnas Keevise tänav 9. Lisaks palvuseks mõeldud ruumile on seal ka raamatukogu, toimuvad araabia keele tunnid lastele ja loengud islami kohta. Koguduse juht ja mufti on Mediina Islamiülikooli lõpetanud Ildar Muhhamedšin. 2000. aasta rahvaloenduse järgi elas Eestis 1387 muslimit.

Praegu elab Eestis palju erinevaid rahvaid, kelle usutunnistuseks on islam: aserbaidžaanid (šiiidid, Aserbaidžaan), abasiinid (sunnidid, Karatšai-Tšerkessi Vabariik Vene Föderatsioonis), adõgeed (sunnidid, Adõgee Vabariik Vene Föderatsioonis), abhaasid (sunnidid, Abhaasia Vabariik), avaarlased (sunnidid, Dagestani Vabariik Vene Föderatsioonis), balkaarid (sunnidid, Kabardi-Balkaari Vabariik Vene Föderatsioonis), baškiirid (sunnidid, Baškortostani Vabariik Vene Föderatsioonis), dargid (sunnidid, Dagestani Vabariik Vene Föderatsioonis), kabardid (sunnidid, Kabardi-Balkaari Vabariik Vene Föderatsioonis), karatšaid (sunnidid, Karatšai-Tšerkessi Vabariik Vene Föderatsioonis), kasahhid (sunnidid, Kasahstan), kirgiisid (sunnidid, Kõrgõzstan), kumõkid (sunnidid, Dagestani Vabariik Vene Föderatsioonis), lakid (sunnidid, Dagestani Vabariik Vene Föderatsioonis), lesgid (sunnidid, Dagestani Vabariik Vene Föderatsioonis), nogaid (sunnidid, Stavropoli krai, Dagestani ja Tšetšeenia Vabariik Vene Föderatsioonis), taatlased (šiiidid, Iraanis, Venemaal (Dagestan), Kirde-Aserbaidžaanis), tadžikid (sunnidid, Tadžikistan), tšerkessid (sunnidid, Karatšai-Tšerkessi Vabariik Vene Föderatsioonis), tšetšeenid (sunnidid, Tšetšeenia Vabariik Vene Föderatsioonis), türkmeenid (sunnidid, Türkmenistan), uiguurid (sunnidid, Hiina Uiguuri autonoomne piirkond, Kasahstan, Ida-Turkestan), usbekid (sunnidid, Usbekistan). Lisaks sellele on esindatud ka enamik islamiriike alates Marokost ja lõpetades Afganistaniga.

Eestis tegutseb ka palju erinevaid kultuuriseltse, mis on seotud just eelnevalt mainitud rahvastega ja nende kultuuripärandi säilitamisega: Kasahhi Kultuuriühing, Tšerkessi Kultuuriselts (osalevad ka adõgeed, tšerkessid, kabardid), Dagestanist pärit inimesi ühendab Tallinnas tegutsev kultuuriselts Dagestan, Eesti-Aserbaidžaanide Sõprusühing, Aserbaidžaanide kultuuriselts Odšag, Eesti Aserbaidžaanide kultuurikeskus Aydan, Baškiiri kultuuriühendus Agizel, Kirgiisi Kultuuri Selts (kultuuriselts Ala-Too), Tatari kultuurikeskus Yoldöz, Eestimaa Tatarlaste kultuuriühing Idel, Usbeki kultuuriselts Safar, Eesti-Usbeki kultuuriühendus Nargiza, türkmeenide kultuuriselts Akmaja jne.

Iseseisvad ülesanded

1. Otsige meediast Eestis elavate muslimite kohta mõni uudis.
2. Kas teate mõnda muslimit? Kuidas te nendega tutvusite? Millega nad tegelevad?
Kuidas te teate, et nad on muslimid?

Bibliograafia

Abiline, Toomas. Islam Eestis. Tallinn, Huma, 2008.

Eesti Statistikaamet: <http://www.stat.ee/rahvaloendus-2000>

Linnas, Raine. Islam Eestis. Akadeemia nr 9, 2004.

Viikberg, Jüri. Eesti rahvaste raamat: rahvusvähemused, -rühmad ja -killud.

Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999.

Araabia numbrid

Pärast harjutust:

- tunneb õpilane araabia numbreid, oskab neid lugeda ja kasutada,
- teab, mis rolli mängisid matemaatika arendamisel araablased,
- on teadlik, et vastupidiselt üldisele arvamusele erinevad läänemaailmas araabia numbritena tuntud kujutised araabia maades kasutatavatest.

Ülesehitus:

Paberileht araabia numbritega kinnitatakse tahvlile ja õpilaste käest küsitakse, millised neist numbritest näevad välja nagu igapäevaselt kasutatavad numbrid. Õpetaja loeb koos õpilastega kõik numbrid araabia keeles ette. Seejärel jagatakse õpilased rühmadesse ja iga rühm saab matemaatikaülesande, mis on kirjutatud araabia numbrites. Rühmad lahendavad ülesande ja kõik tulemused kirjutatakse araabia numbrites tahvlile. Viimaks räägib õpetaja õpilastele araablase tähtsusest matemaatika arendamisel ja sellest, miks nimetatakse läänemaailmas kasutatavaid numbreid araabia numbriteks.

Vajalikud materjalid: paberileht araabia numbritega, matemaatikaülesanne

Taustteave

Nimest hoolimata ei loodud araabia numbreid tegelikult araabia maades. Lisaks näevad araabia maailmas kasutatavad numbrid välja teistsugused kui nn araabia numbrid läänemaailmas. Siiski ei tähenda see seda, et puuduks seos araabia maailma ja Euroopa araabia numbrite vahel või et araablased poleks panustanud matemaatika arendamisse.

Numbrid, mida teame araabia numbrite nime all, on pärit Indiast, samuti on praegusaegsed numbr- ning arvutamissüsteemid arenenud välja India süsteemist. Indialaste matemaatilised traktaadid tõlgiti 8. sajandi lõpus araabia keelde ja juba 622. aastal tutvus nendega Süüria nestoriaanlik õpetlane Severus Sebokht. Ka araablased olid seotud matemaatika arendamisega. Üks esimesi märkimisväärsmaid araabia maailma matemaatikuid oli al-Khwārizmī, kes sündis Kesk-Aasias. Tänu temale võeti India arvutamismeetod araabia impeeriumis laialt kasutusele. Seetõttu nimetati arvutussüsteemi *hisāb al-hind*’iks (India kalkulasiooniks). Al-Khwārizmī õpetas lihtsaid aritmeetilisi tehteid ja sõna „algoritm” tuleneb tema nimest. Samuti on temaga seotud sõna „algebra”, mis tuleneb araabiakeelsest sõnast *al-džabr* ja tähendab luude asetust, matemaatikas aga võrrandi lihtsustamist negatiivsete elementide liigutamisega ühele poolele. Seega kuulub Araabia panuste hulka matemaatikasse ka algebra ja paremad arvutusmeetodid, võimalik, et tänu India aritmeetikale. Tasub mainida, et sõna „šiffer” tuleb araabiakeelsest sõnast *sifr*, mis tähendab nulli.

Araabia numbrid jõudsid Euroopasse keskajal ja need muutis populaarseks Itaalia matemaatik Fibonacci. Öppides Põhja-Aafrikas, kirjeldas ta 1202. aastal araabia numbreid oma töös „Liber Abaci”. Juba 15. sajandiks olid araabia numbrid Rooma numbrid peaaegu täielikult asendanud. Selleks oli mitmeid põhjuseid: a) nulli tutvustamine (leiutatud u 200 aastat hiljem kui teised arvud); b) fakt, et sama arv võib esineda olenevalt positsioonist ühikuna, kümnena või sajana; c) erinevate numbrite erinevate asupaikade tutvustamine. Käesoleval ajal kasutatakse araabia numbreid igal pool üle maailma.

Vaatamata tõsiasi, et tänapäeval araabia maades kasutatavatel numbritel ja araabia numbritena tuntud numbritel on ühised India juured, arenesid mõlemad süsteemid erinevates suundades. Sel põhjusel näevad vaid mõned numbrid (nimetusega hindu-araabia numbrid) välja nagu ladina tähestikku kuuluvad araabia numbrid. On huvitav, et araabiakeelsed sõnad kirjutatakse paremalt vasakule, kuid numbrid vasakult paremale. Mõnedes araabia riikides, eriti Al-Maghribis, muutuvad Euroopa numbrid järjest populaarsemaks.

Numbrite seletus

Number	Araabia number	Hääldus
1	١	<i>wāhid</i>
2	٢	<i>ithnān</i>
3	٣	<i>thalātha</i>
4	٤	<i>arba`a</i>
5	٥	<i>hamsa</i>
6	٦	<i>sitta</i>
7	٧	<i>sab`a</i>
8	٨	<i>thamānija</i>
9	٩	<i>tis`a</i>
0	٠	<i>sifr</i>

Rohkem seletusi numbrite nimede hääldamisest võib leida Internetist (audiofailid). Siin on mõned näited:

<http://www2.ignatius.edu/faculty/turner/arabic/anumbers.htm>

<http://onlinelearning.lingnet.org/BIA/data/numbers.htm>

Iseseisvad ülesanded

1. Proovige välja uurida, kuidas näevad välja numbrid tänapäeva Indias. Kui palju erinevad need araabia maades kasutatavatest ja ladina esitusviisist? Mis on need erinevused põhjustanud?
2. Leidke mõningaid näiteid araablaste panusest teistesse teadusharudesse peale matemaatika.

Bibliograafia

- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Rashed, Roshdi. Encyclopedia of the History of Arabic Science. New York, Routledge, 1996.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Lisa 1. Araabia numbrid

٥	٠	٣
١	٨	٩
٦	٢	٤

Lisa 2. Matemaatikaülesannete näited

1. Lahendage võrrandid:

$$x^0 + x^1 - x^2 + x^3 - 2x = 2$$

$$x^0 - x^1 + 9x^2 - 6x^3 + x^4 + x^5 - 12x - 8 = 7$$

2. Arvutage:

$$(9\ 4\ 6 - 4\ 4\ 0 + 8\ 6) : 3 =$$

$$3\ 0 + 4\ 3 - 1\ 9\ 8 + 8\ 3 =$$

3. Buss sõidab oma tavalisel marsruudil. Esimeses peatuses siseneb 23 reisijat. Teises peatuses väljub 4 ja siseneb 8 reisijat. Kolmandas peatuses siseneb 6 ja väljub 7 inimest. Viimases peatuses siseneb 9 ja väljub 10 inimest. Kui palju reisijaid jäi bussi reisi lõpuks?

4. John sündis aastal 1976, Helen 1949, Alexandra 1980, Evelyn 1933 ja Claudia 1974. Kes on kõige vanem ja kes on kõige noorem?

Araabia keeles kirjutamine

Pärast harjutust:

- teab õpilane araabia keele kirjutamisreegleid,
- mõistab kalligraafia rolli islami kunstis ja kultuuris,
- on võimeline lugema ja kirjutama nimesid araabia tähestikus.

Ülesehitus:

Õpilastele antakse araabia tähestik. Õpetaja seletab iga araabiakeelse tähe kuju ja hääldamist. Seejärel näitab õpetaja, kuidas araabia keeles kirjutada, kirjutades näitena tahvile oma nime. Õpilased proovivad oma nime paberile kirjutada. Need, kes varem valmis saavad, tulevad tahvli juurde ja kirjutavad sinna oma nime. Kui kõik on valmis jõudnud, näitab õpetaja valitud sõnadele ja palub klassil neid lugeda. Õpetaja küsib, kas sõnad on õigesti kirjutatud või kui ei, siis mis on valesti.

Seda harjutust saab kalligraafia kaudu edasi arendada. Näiteks:

1. Õpilased jagatakse väikestesse rühmadesse, iga rühm peab paberile kirjutama araabia tähestikus ühe sõna (nt linna või tänava nime, kus kool asub või selle patrooni nime), nii ilusti kui oskavad. Paberid korjatakse kokku ja hinnatakse kogu klassi poolt. Võidab rühm, kelle töö on parim nii esteetilises mõttes kui ka korrektsuse poolest.

2. Õpilased jagatakse väikestesse rühmadesse, iga rühm saab kaardid, millel on araabia tähestikus kirjas linnade või muude teadaolevate asjade nimed. Esimene rühm, kellel õnnestub kõik sõnad välja lugeda, on võitnud.

3. Õpilased jagatakse väikestesse rühmadesse, iga rühm valib endale esindaja, kes tuleb tahvli ette ja kirjutab sinna ükskõik millise sõna oma emakeeles, kuid kasutab selleks araabia tähestikku. Teised rühmad peavad selle võimalikult kiiresti välja lugema. Rühm, kes esimesena valmis saab, saab punkti. Õpetaja kontrollib, kas iga sõna on õigesti kirjutatud. Kui ei, siis sõna kirjutanud rühm kaotab punkti. Kõige enam punkte kogunud rühm on võitja.

Vajalikud materjalid: paberilehed, araabia tähestik, näiteid araabia kalligraafiast

Taustteave

Kalligraafia domineeriv roll on muslimite kunsti üks iseloomulikke jooni. Rikkaliku ornamendiga keerukad araabiakeelsed märgid erinevates tähekujuades ja kirjatüüpides kaunistavad mošeede seinu ja ripuvad majaseintel dekoratiivesemete ja talismanidena. Võib öelda, et araabia kultuuris ei seostu kirja roll mitte ainult tekstide säilitamise, vaid ka selle ornamentaalse väärtusega.

Kalligraafia arendamine islamimaailmas on seotud inimeste ja loomade kujutamise keeluga nii maalil kui ka skulptuuris. Seda keeldu tutvustati islamimaailmas üsna varakult, juba 7. sajandil, tõenäoliselt Bütsantsis esinenud sarnaste tendentside eeskujul. Usklikud muslimid õigustasid seda öeldes, et inimeste ja loomade vormimine on võrreldav püüdlusega jäljendada Jumalat tema loomingus. Kohtumõistmise päeval peavad maalijad ja skulptorid oma tööd ellu äratama, mis loomulikult on võimatu, sest ainult Jumalal on selleks piisavalt väge. Keeld ei hõlma taimi ja eluta loodust, sest see ei liigu ja sel pole hinge. Inimeste ja loomade kujutamise keeld avaldas otsustavat mõju islami kunstile, milles domineerivad kalligraafiale tuginevad geomeetriselised motiivid ja taimornamendid.

Tänapäeval rakendatakse seda keeldu peamiselt sakraalses kunstis, mistõttu ei leia mošeedest inimest kujutavaid maale. Sellel ei ole mõju teistele elusfääridele, kui välja arvata ehk muslimite kunsti trend, milles on kalligraafial endiselt tähtis roll. Peamistel kalligraafilistel stiilidel, mis välja arendati, on hulgaliselt variatsioone. Nende stiilid erinevad suuresti, seega võivad inimesed, kes araabia keelt ei oska, viibida teadmatuses, nägemata, et tegemist on sama lausega, mis on kirja pandud erinevates kirjatüüpides. Vahel vormitakse tähemärk geomeetriseliseks kujundiks või loomakujuks ning võib olla raske arvata, et tegu on märgi, mitte pildiga. Sellise kalligraafia näiteid võib Internetist päris palju leida, näiteks:

zoomorfne kalligraafia – <http://bibliodyssey.blogspot.com/2006/06/zoomorphic-calligraphy.html> – kollektsoon erinevatest kalligraafilistest töödest, mis moodustavad loomi,

islami kalligraafia – <http://calligraphyislamic.com/gallery.html> – kollektsoon religioossete motiividega kalligraafilistest töödest.

Araabia tähestik koosneb 28 tähest, millel võib olla neli erinevat vormi, olenevalt tähe asukohast sõnas. Kirjutatakse vaid kaashäälikuid ja pikki täishäälikuid, kuid mitte lühikesi täishäälikuid, mis tekitab indoeuroopa keeltega harjunud inimestes segadust. Et seda mõista, võib kujutada samu reegleid ette eesti keele puhul. Sel juhul kirjutaksime „KS” ega teaks, kas seda tuleb lugeda kui „Kes”, „Kaas”, „uKS” või hoopis „KiSa”. Seda probleemi araabia keeles pole, sest kaashäälikute arv on nii suur, et erinevad sõnad ei pärine kunagi samast tüvest.

Teine araabia keelega seotud probleem on diglossia ehk kirjakeele ja dialektide koosseksisteerimine. Kõikides araabia riikides kasutatakse sama kirjakeelt (klassikaline araabia keel), kuid inimesed kõnelevad dialektides. Erinevused dialektide vahel on mõnikord häälaluslikud, näiteks Egiptuse dialektis on sõna „kena” *gamīl* ja Jordaania dialektis *džamīl*. Sageli erineb dialektides aga siiski terve sõna või grammatiline struktuur. Näiteks „kuidas läheb” on Iraagi dialektis *shlūnak*, Egiptuse dialektis *ezzajjak* ja Liibanoni dialektis *kīfak*. Et diglossiast paremini aru saada, kujutlege, et kirillitsa on ainuke olemasolev tähestik, poolakad räägivad poola keelt, kuid neil ei ole võimalik oma keelt kirillitsa abil kirja panna (samuti ei saa seda teha ka tšehhid ja horvaadid), seega kirjutavad nad kõik vene keeles. Nad saaksid lugeda samu raamatuid, kuid kui tšehh räägib tšehhi keelt ja poolakas poola keelt, oleks neil probleeme teineteisest arusaamisega. Sarnaselt võib Marokost pärit araablasel olla raskusi Jeemenist pärit araablase mõistmisega, kuna nad kõnelevad erinevaid dialekte.

Kõigil neil põhjustel on indoeuroopa keelt kõneleval inimesel väga raske araabia keelt õppida. Araabia tähestikku on lihtsam õppida, kuna vastupidiselt sellele, millisena see tunduda võib, pole araabia tähestik sugugi vaid loogikavaba jada ornamente ja täppe.

Araabia tähtede hääldamine

Järgnev tabel annab iga tähe ligikaudse häälduse.¹⁵ Tuleks panna tähele, et osale eesti tähestiku tähtedest vastab araabia keeles enam kui üks täht. See tuleneb asjaolust, et mitte igale araabia tähele ei leidu eesti tähestikus vastet.

Araabia täht	Transkriptsioon	Hääldus	Konsonandi tüüp
ا	<i>alif, a, ā</i>	nagu „a”	–
ب	<i>bā, b</i>	nagu vn k „b”	bilabiaalne klusiil
ت	<i>tā, t</i>	nagu „t”	dentaalne klusiil
ث	<i>thā, th</i>	„th” nagu ing k „three”	interdentaalne frikatiiv
ج	<i>džim, dž (j)</i>	„dž” nagu „džungel”	alveolo-palataalne afrikaat
ح	<i>hā, h</i>	nagu „h”	farüngaalne frikatiiv
خ	<i>hā, h (kh)</i>	„h” nagu „khaki”	uvulaarne frikatiiv
د	<i>dāl, d</i>	nagu vn k „d”	dentaalne klusiil
ذ	<i>dhāl, dh</i>	„th” nagu ing k „mother”	interdentaalne frikatiiv
ر	<i>rā, r</i>	nagu „r”	dentaalne sula- ja värihäälik
ز	<i>zain, z</i>	nagu „z”	dentaalne frikatiiv
س	<i>sīn, s</i>	nagu „s”	dentaalne frikatiiv
ش	<i>šim, š</i>	nagu „š”	alveolo-palataalne frikatiiv
ص	<i>sād, s</i>	s” hääldatud kinnise ninaga	alveolaarne frikatiiv
ض	<i>dād, d</i>	„d” hääldatud kinnise ninaga	alveolaarne klusiil
ط	<i>tā, t</i>	„t” hääldatud kinnise ninaga	alveolaarne klusiil
ظ	<i>zā, z</i>	„z” hääldatud kinnise ninaga	interdentaalne frikatiiv
ع	<i>‘ain, ‘</i>	eesti keeles vastet pole	farüngaalne frikatiiv
غ	<i>ghain, gh</i>	nagu pr k „r”	uvulaarne frikatiiv
ف	<i>fā, f</i>	nagu „f”	labiodentaalne frikatiiv
ق	<i>qāf, q</i>	nagu „q”	uvulaarne klusiil
ك	<i>kāf, k</i>	nagu „k”	dorsaalne klusiil
ل	<i>lām, l</i>	nagu ing k „l”	dentaalne sula- ja värihäälik
م	<i>mīm, m</i>	nagu „m”	bilabiaalne afrikaat
ن	<i>nūn, n</i>	nagu „n”	dentaalne klusiil
ه	<i>hā, h</i>	hagu „h”	glotaalne frikatiiv
و	<i>vāv, v (w), ū</i>	„w” nagu ing k „water”	labiaal
ي	<i>jā, j (y), ī</i>	nagu „j”	alveolo-palataalne sula- ja värihäälik

¹⁵ Tabelis on märgitud ka informatsioon konsonantitüüpide kohta, mis võib keeleõpetajatele vajalik olla.

Paljud veebilehed pakuvad audiofaile, mis esitavad araabia keele tähestiku hääldusi. Õpetaja peaks enne araabia foneetika õpetamist neid kuulama või siis neid klassiruumis ette mängima. Siinkohal mõned Interneti-aadressid:

Tasuta araabia keele lugemise ja kirjutamise kursused –

<http://www.shariahprogram.ca/Arabic-alphabet.shtml> (RM-formaadis)

Mediina araabia keel –

http://madinaharabic.com/Arabic_Reading_Course/AR_Lesson_001.htm (MP3-formaadis)

Kuidas araabia keeles kirjutada

Vastupidiselt sellele, mida võiks arvata, on araabia tähestiku kasutamine lihtne ja selle selgeks õppimiseks ei kulu rohkem kui 20 minutit. Pidage meeles, et:

1. araabia keeles kirjutatakse paremalt vasakule,
2. araabia keeles puudub erinevus väike- ja suurtähtede vahel,
3. araabia keeles kirjutatakse horisontaalselt, seega peaksid kõik tähed olema sõnas ühel kõrgusel, näiteks **ث** või **ط** peaksid olema ühel horisontaalsel real. See käib ka sõna kõige viimase tähe kohta, näiteks, **س** või **ع**. Need on samuti määratud samale horisontaalsele reale ja ainult tipud tungivad välja (näiteks sõnas **نيويورك** „New York” võib näha, et **و** ja **ر** haagid ulatuvad joone alla).
4. Tähed on enamasti omavahel ühendatud. Lisas ١ on võimalikud ühendamisviisid märgitud halliga. Seega võib näha, et tähte **خ** saab ühendada mõlemalt poolt, tähte **ق** ainult vasakult poolt, **د** ainult paremalt ja **ع** ei saa üldse teiste tähtedega ühendada. Iga sõna algab algustähega (näiteks **ج**). Tähti, mis järgnevad, saab ühendada üksteisega juhul, kui halliga märgitud kohad üksteist puudutavad (seega **ج** + **غ** annab **جغ** ja tähe **غ** saab ühendada järgneva tähega). Juhul kui järgnev täht ei ole vasakul millegagi ühendatud, siis kirjutatakse järgnev täht algvormis (seega **ج** + **ز** + **ب** annab **جزب**, täht **ب** kirjutatakse algvormis, kuna **ز** vasakult poolt ei ühendu).

Sõnad saavad lõppeda kahel viisil. Tavaline viis on lõpptäht (näiteks **ش**). Järgneva tähe saab sellega ühendada juhul, kui hallid osad kattuvad (seega **ش** + **م** annab **مش** ja tähe **م** saab ühendada järgnevaga). Juhul kui eelviimane täht ei ühendu vasakult poolt (näiteks **د**), siis ilmneb viimane täht oma isoleeritud vormis (seega **د** + **ل** annab **د ل** ja tähe **د** saab ühendada ainult paremalt poolt).

---

¹⁶ Selles harjutuses on kasutatud linnade eesti- või ingliskeelset hääldust, mis võib erineda araabiakeelsest vormist. Samas on enamik tuntud linnade nimed kirjutatud araabia keeles nii, nagu neid eesti või inglise keeles hääldatakse. Juhul kui nime õigekiri erineb araabia keelsest, siis on õige antud sulgudes. Teiste pärisnimede puhul on kasutatud õigekirjas korrektselt kirjutatud versiooni.

Üksikasjalik kirjutamisreeglite kirjeldus koos näidetega on toodud allpool.

Reegel	Näide
Iga sõna algab algustähega (X).	ع
Juhul kui tähte (X) saab ühendada vasakul pool, siis kasutatakse järgmist tähte selle keskmises vormis.	عف
Juhul kui tähte (X) ei saa ühendada vasakult pool, siis kasutatakse järgmist tähte selle algusvormis ja koheldakse täpselt nii nagu esimest tähte (X).	وف
Juhul kui keskmine täht ühendub vasakul pool, siis kasutatakse ka järgmist tähte selle keskmises vormis.	هـ
Juhul kui keskmist tähte ei saa ühendada vasakul pool, siis kasutatakse järgmist tähte selle algusvormis.	زص
Sõna lõppeb kas lõpp- (Y) või isoleeritud tähega.	ك / كـ
Juhul kui eelviimast tähte saab ühendada vasakul pool, siis kasutatakse viimast tähte selle lõpuvormis.	يك
Juhul kui eelviimast tähte ei saa ühendada vasakul pool, siis kasutatakse viimast tähte selle isoleeritud vormis.	اك

5. Transliteratsioon on foneetiline. Seetõttu kirjutame „Phoenix” فينيكس, mitte بحويكس ja „Bordeaux” بوردياوكس, mitte بوردياوكس.

6. Osa ladina tähti (nt e, o, p, v) araabia alfabeedis ei kasutata. Juhul kui mõnda neist peaks vaja minema, siis peaks leidma araabia tähe, mis on häälduse poolest kõige sarnasem. Näiteks peaks „Pariis” peaks olema فيينا ja بارييس.

7. Kuna ingliskeelseid sõnu translitereeritakse foneetiliselt ja paljud araabia foneemid on inglise omaga kõla poolest sarnased, siis võib esineda ka erinevaid transliteratsioone. Näiteks „Houston” peaks olema pigem هيوستن (هيوستن), kuid võib kirjutada ka حيوستون või خيوصطون, sest h-tähti on kolm erinevat (ح, ه, خ), t-tähti kaks (ط, ت) ja s-tähti kaks (ص, س).

8. U- ja o-tähte moodustatakse أ ette (niinimetatud kõrisulghääliku) lisamisega. See kehtib aga ainult juhul, kui u- või o-täht on antud sõna esimene täht. Seega ei peaks sõna أوسلو lugema kui „Auslu”, vaid „Uslu” (Oslo). Samas peaks واشنطن (واشنطن) lugema kui „Washington”, mitte Uashington”.

9. Antud meetodit ei saa oma eriliste omaduste tõttu kasutada araabia sõnadega. Näiteks „Kairo” kirjutatakse „al-Qāhira” القاهرة, mitte كايرو, kuigi see vorm võib olla mainitud reeglite tulemus.

10. On kaks erandit antud reeglitele. Esiteks kirjutatakse tähti lām ja alif kui لا (nii isoleeritud kui ka algvormis) või لا (teised vormid) ja mitte kui لا. Seetõttu kirjutame me „Las Vegas” kui لاس فيغاس. Teiseks, kui on topelt konsonant, siis kasutame märki ّ. Seega on „Tallinn” تالين (تالين), mitte تالينن.

¹⁷ Teised võimalused asenduseks on: C asemel S või TS, E asemel A või I, G asemel GH, O asemel U, P asemel B. Seda peaks arvesse võtma ka hääldamise tõttu. Näiteks Amsterdam kõlab paremini, kui see kirjutatakse امستردام (Amstrdam), mitte امستاردام (Amstardam) või امستيردام (Amstirdam).

Iseseisvad ülesanded

1. Püüa kirjutada oma pereliikmete nimed araabia tähestikus.

2. Leia Internetist näiteid islami kalligraafia kohta. Miks ei ole kristlikes kirikutes kalligraafial põhinevaid ornamente?

Bibliograafia

Abu-Chacra, Faruk. Arabic Around the World: Grammar and Exercises. Helsinki, Ammatour-Press, 2001.

Awde, Nicholas ja Samano, Putros. The Arabic Alphabet : How to Read and Write It. London, Rough Guides, 2006.

Lisa 1. Araabia tähestik – tähtede ühendamine

Täht	Lõpp	Keskmine	Algus	Transkriptsioon
ا	ا	ا	ا	alif, a, ā
ب	ب	ب	ب	bā, b
ت	ت	ت	ت	tā, t
ث	ث	ث	ث	thā, th
ج	ج	ج	ج	džim, dž (j)
ح	ح	ح	ح	hā, h
خ	خ	خ	خ	hā, h (kh)
د	د	د	د	dāl, d
ذ	ذ	ذ	ذ	dhāl
ر	ر	ر	ر	rā, r
ز	ز	ز	ز	zain, z
س	س	س	س	sīn, s
ش	ش	ش	ش	šīm, š
ص	ص	ص	ص	sād, s
ض	ض	ض	ض	dād, d
ط	ط	ط	ط	tā, t
ظ	ظ	ظ	ظ	zā, z
ع	ع	ع	ع	‘ain, ‘
غ	غ	غ	غ	ghain, gh
ف	ف	ف	ف	fā, f
ق	ق	ق	ق	qāf, q
ك	ك	ك	ك	kāf, k
ل	ل	ل	ل	lām, l
م	م	م	م	mīm, m
ن	ن	ن	ن	nūn, n
ه	ه	ه	ه	hā, h
و	و	و	و	wāw, v (w), ū
ي	ي	ي	ي	jā, j (y), ī

Lisa 2. Araabia tähestik

Täht	Lõpp	Keskmine	Algus	Transkriptsioon
ا	ا	ا	ا	<i>alif, a, ā</i>
ب	ب	ب	ب	<i>bā, b</i>
ت	ت	ت	ت	<i>tā, t</i>
ث	ث	ث	ث	<i>thā, th</i>
ج	ج	ج	ج	<i>džim, dž (j)</i>
ح	ح	ح	ح	<i>hā, h</i>
خ	خ	خ	خ	<i>hā, h (kh)</i>
د	د	د	د	<i>dāl, d</i>
ذ	ذ	ذ	ذ	<i>dhāl</i>
ر	ر	ر	ر	<i>rā, r</i>
ز	ز	ز	ز	<i>zain, z</i>
س	س	س	س	<i>sīn, s</i>
ش	ش	ش	ش	<i>šīm, š</i>
ص	ص	ص	ص	<i>sād, s</i>
ض	ض	ض	ض	<i>dād, d</i>
ط	ط	ط	ط	<i>tā, t</i>
ظ	ظ	ظ	ظ	<i>zā, z</i>
ع	ع	ع	ع	<i>‘ain, ‘</i>
غ	غ	غ	غ	<i>ghain, gh</i>
ف	ف	ف	ف	<i>fā, f</i>
ق	ق	ق	ق	<i>qāf, q</i>
ك	ك	ك	ك	<i>kāf, k</i>
ل	ل	ل	ل	<i>lām, l</i>
م	م	م	م	<i>mīm, m</i>
ن	ن	ن	ن	<i>nūn, n</i>
ه	ه	ه	ه	<i>hā, h</i>
و	و	و	و	<i>wāw, v (w), ū</i>
ي	ي	ي	ي	<i>jā, j (y), ī</i>

Lisa 3. Euroopa linnade nimed araabia keeles ja tõlkes

Eesti keeles	Araabia keeles
Amsterdam	أمستردام
Ateena	أثينا
Belgrad	بلغراد
Berliin	برلين
Bratislava	براتيسلافا
Brüssel	بروكسل
Budapest	بودابست
Bukarest	بوخارست
Kopenhaagen	كوبنهاغن
Dublin	دبلن
Helsingi	هلسنكي
Kiiev	كيبف
Lissabon	لشبونة
Madrid	مدريد
Minsk	مينسك
Moskva	موسكو
Oslo	أوسلو
Pariis	باريس
Riia	ريغا
Rooma	روما
Sofia	صوفيا
Stockholm	ستوكهولم
Tallinn	تالين
Viin	فيينا
Vilnius	فيلنيوس
Varssavi	وارسو
Zagreb	زغرب
Zürich	زيورخ

Lisa 4. Euroopa linnade nimed araabia tähestikus

دبلن	بلغراد
براتیسلافا	کییف
مدريد	أثينا
بودابست	لشبونة
أمستردام	كوبنهاغن
هلنسكي	أوسلو
مینسک	برلین
بروکسل	تالین
ریغا	بوخارست
باریس	موسکو
فیلنیوس	وارسو
صوفیا	روما
ستوكهولم	فینا

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

اللغة العربية جميلة لكن صعبة

Araabia luule – araabia maailm mineviku ja tänapäeva vahel

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane araabia luule aluskontseptsioone,
- mõistab selle erilist iseloomu,
- märkab kultuuridevahelisi seoseid ja nende ühiseid mõjutegureid.

Ülesehitus:

Õpetaja tutvustab õpilastele araabia luule ajalugu ja jagab õpilased rühmadesse. Iga rühm saab luuletuste näited. Õpilastel palutakse neid omaette lugeda ja märkida üles mõtted, mis neil nende luuletustega seoses tekivad. Õpetaja palub igal rühmal lugeda lõigu luuletusest ja algatab arutelu õpilaste arvamusest seonduvalt araabia luulega, selle üldistest väärtustest ja erilisest idamaisest olemusest.

Vajalikud materjalid: tekstid beduiiniluule ja tänapäevase araabia luulega, paberilehed, pliiatsid

Taustteave

Araabia kultuur on islami kultuuri tuumaks. Koraan avaldati araabia keeles. See püha raamat ja islamieelne luule annavad kokku keele kaks kõige olulisemat pärandit. Hilisemate aegade luuletajad ja kirjanikud püüdsid nende täiuslikku vormi vaid jäljendada.

Araabia luule loodi kõrbeliivade vahel enne islami sünni (622. a) niinimetatud *džāhiljja* (ignorantsuse, pimeduse) ajajärgul. Sel ajal löid beduiinidest poeedid oma kuulsad kassiidad, n-ö eesmärgiluuletused (loodud kindlal eesmärgil, näiteks et mõnitada, leinata või ülistada). Need suuliselt edasi antud teosed koguti kokku ja pandi kirja kaks sajandit hiljem. Islamieelsed poeedid tegutsesid ka oma hõimu esindajatena. Nad kirjeldasid oma hõimu meeste julgust, vaprust ja lahkust ning vajaduse korral mõnitasid ja needsid vaenlasi. Nende pingutused mõjutasid teinekord ka hõimudevahelisi konflikte. Säilinud on paljud kirjeldused duellidest mineviku poeemimeistrite vahel. Seega sai poeetidele osaks suur austus ning see pole muutunud tänapäevani. Uued lüürilised žanrid, näiteks panegüürika, eeleogia ja satiir, arenesid sajandite jooksul välja just kassiidadest. Suured poeedid löid oma teosed järgnevatel kalifaatide dünastiates: Damaskuses, Bagdadis, Aleppos, Kairos, Córdoba, Seville ja Granadas. Esimesed, kes proovisid taas luuletada araabia luulet, olid Iraani päritolu kirjanikud. Nad tegid seda ajal, mil araabia kultuur oli õitsengu tipus, olles võtnud omaks vallutatud rahvaste suuremad saavutused. Sellegipoolest jäi klassikaline araabia luule väga formaalseks. Järgiti teatavaid meetrumeid ja rütmimustreid. Pärast Bagdadi kalifaadi langemist (1258) ja Egiptuse mamelukkide vallutamist Osmani turkide poolt (16. sajandil) langes araabia maailm stagnatsiooniperioodi.

Alles Napoleoni saabumine Egiptusesse tõi sinna taas elu. Kaasates lääne tsivilisatsiooni saavutusi, tegi araabia maailm läbi järkjärgulised sotsiaalpoliitilised muutused. Tollane luule kajastab piirkondlikke võitlusi koloniaalokupatsioonist vabanemiseks. Luuletused pidid üles ehitama rahvusliku identiteedi ja toetama iseseisvuse saavutamise nimel tehtud pingutusi. Kuigi paljude kirjanduskoolkondade esindajad rakendasid kaasaegsemaid luulevorme, ei suutud poeedid end siiski klassikalise luule iidsetest kaanonitest lahti rebida. Alles pärast Teist maailmasõda lõi Iraagi avangardne poeet Nāzīk al-Malā'īka esimese vabavärsilise teose ja kirjeldas uue, vaba luule teoreetilisi aluseid oma teoses „Kaasaegse luule probleeme”.

Romantikataotlus – „on aeg hüljata piirav vorm ja lubada end tunnetel ja inspiratsioonil kaasa viia” – defineerib lüürikat tunnete keelena ja apelleerib luule emotsionaalsele otstarbele ning on siiani araabia luuletajate peamine moto, samas kui läänes on luulele loodud uus kontseptsioon, mille kohaselt pole luule vaid vahend autorile tunnete, emotsioonide ja vastukajade kirjeldamiseks, vaid pigem vahend näitamaks, kuidas keel seda fenomeni peegeldab. Kuna nn uus luule vabastas end ühe meetrumi ja rütmi kammitsast, on nn uus luule dünaamiliselt arenenud, laienedes üle kogu araabia maailma ning formuleerides uut tüüpi tundlikkuse ja esteetika mustreid. Muutumas on ka teemad. Kuigi araabia luuletajad pühendavad endiselt palju tähelepanu oma piirkonna aktuaalsetele teemadele ning loovad poliitilisi ja sotsiaalseid probleeme käsitlevaid teoseid, on järjest sagedasem komme viidata universaalsetele teemadele, mis puudutavad inimest igal pool maailmas. Ehkki araabia luule on läbimas moderniseerimisprotsessi, on see säilitanud oma spetsiifilise olemuse, idamaise esitusviisi ja rikkalikud, idamaisele kirjandusele omased metafoorid. Läänemaailma lugejale võib see tunduda kummaline ja arusaamatu. Araablastele on luule endiselt väärtustatud kirjandusžanr, liigutav ja lummas, autoreid koheldakse austuse ja imetlusega. Nagu kirjutab üks araabia kultuuri spetsialiste:

Keegi teine maailmas ei ilmuta kirjanduslike väljendusviiside suhtes säärast entusiastlikku imetlust ega ole sõnast, olgu see suuline või kirjalik, nii liigutatud kui araablane. Kaasaegset publikut Bagdadis, Damaskuses ja Kairos võivad luule ettekanded, mida nad vaid ähmaselt hoomavad, või klassikalises keeles ette kantud ilukõned, mida nad vaid osaliselt mõistavad, viia ülima erutuse seisundisse. Rütm, riim, musikaalsus loovad neis seisundi, millele nad ise on andnud nimetuse „seaduslik maagia” – šī`r halāl.

(Philipp K. Hitti, „Araablaste ajalugu”)

Alates 19. sajandi lõpust, kui USA-s loodi Süüria-Ameerika koolkond, mille eestvedajaks oli väljapaistev luuletaja, kirjanik ja maalikunstnik Khalil Gibran, võime rääkida araabia diasporaa kirjandusest. Tänapäeval elavad paljud olulised araabia kunstnikud välismaal. Peamised immigratsioonimaad on endiselt USA ja Prantsusmaa, kuid Saksamaa ja Skandinaavia on muutumas elavateks kultuurikeskusteks. Mõned kirjanikud, nagu Kahlil Gibran Ameerikas või Rafik Schami Saksamaal, on eneseväljenduseks valinud oma uue kodumaa keele, teised kasutavad siiani araabia keelt, vaatamata raskustele, mida see tähendab lugejateni jõudmisel. Omaette fenomen on prantsuskeelne kirjandus, mida on kirja pandud nii Al-Maghribis kui ka Prantsusmaal ja mida hinnatakse ning väärtustatakse Euroopa lugejaskonna hulgas.

Iseseisvad ülesanded

1. Mõelge, millist mõju võis Euroopa luulele avaldada kunstnike-romantikute vaimustus idamaadest.
2. Proovige leida romantismiajastu luuletajate tööde hulgast luuletusi, mis on inspireeritud islami kultuurist.
3. Otsige informatsiooni araabia kirjanike ja poetide kohta, kes elavad teie riigis immigrantidena.

Bibliograafia [ingliskeelne]

- al-Udhari, Abdullah. Classical Poems by Arab Women. London, Saqi Books, 1999.
- Bushrui, Suhejl. Kahlil Gibran, Men and poet. Oneworld Publications, 2008.
- Khadra al-Jayyusi, Salma. Modern Arabic Poetry, An Anthology. New York, Columbia University Press, 1987.
- Khadra al-Jayyusi, Salma. Anthology of Modern Palestinian Literature. New York, Columbia University Press, 1992.
- Khadra al-Jayyusi, Salma. The Literature of Modern Arabia Austin. University of Texas Press, 1990.
- Kritzeck, James; Holt; Rinehart ja Winston. Anthology of Islamic Literature. New York, 1964.
- O'Grady, Desmond. The Seven Arab Odes. Agenda & Editions Charitable Trust, 1990.
- Franzen, Cola. Poems of Arab Andalusia. City Lights Books, 1990.
- O'Grady, Desmond. Ten Modern Arab Poets. Dedalus Press, 1991.

Bibliograafia [eestikeelne]

- Abū Hāmid al-Ghazālī. Eksitusest päästja. Tartu, Ilmamaa, 2007.
- Abū Hāmid al-Ghazālī. Lampide orv. Tartu, Ilmamaa, 2007.
- Ibn Tufail. Elav Ārganu poeg. Tallinn, Olion, 1992.
- Gibran, Kahlil. Liiv ja vaht. Tallinn, Loomingu Raamatukogu, 2001.
- Gibran, Kahlil. Prohvet: mees ja müüt. Tallinn, Huma, 2008.
- Masing, Uku. Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt. Tartu, Ilmamaa, 2008

Araabia luulele ja kirjandusele pühendatud Interneti-lehed

Veebileht, mis avaldab Charles F. Horne'i valitud araabia poetide töid, The Sacred Books and Early Literature of the East, (New York: Parke, Austin, & Lipscomb, 1917), Kd VI: Medieval Arabia, lk 205–234

<http://www.fordham.edu/halsall/source/arabianpoets1.html>

Tuntuimate araabia autorite poemid – tekstid, salvestused ja tõlked inglise keelde:

<http://www.princeton.edu/~arabic/poetry/>

Araabiakeelse kirjanduse tõlked inglise keelde, iga teose juurde kuulub ka kirjeldus (proosa, antoloogiad ja luulekogumikud):

<http://www.al-bab.com/arab/literature/modernlit.htm>

Lisa 1. Näiteid luulest

Katke al-Šanfarā kassiidast

*Et rinnad dromedaaridel, oh vennad kergitage,
sest sangareid, kes teisest tõust, mu süda enam isub.
Ees valmistused teil ju teht, kuuvalguses maa lage
ja dromedaare rübjatet siit mitu koosi kisub.
Maal sõimu eest on õilsale veel kaugeid redupaiku
ja kättemaksu pelgaval on kuskil üksik pelu,
ka sel, kes rändab keset ööd, ei karta maksa kaiku
ja hirmunult või ihates ta säästa oskab elu.
Ja omasemad mulle teist on šaakal vilpalt liduv,
hüäänitõlkam sagrislakk ja panter pugal, libe,
sest töotus hoida saladust veel nende peres siduv,
ei kahmak säääl siis hätta jää, ta temp kui soole kibe.
Neist vimmas tõrjuv igaüks ja pilgult lõvikole,
kuid püüdu peatset kohates pilk minul hirmsam veelgi.
Kui rahvas rooga ahmitseb, neist kipukam ma pole
ka päeval sel kui röövleimal ju kiiras näljast meelgi...
Et tõusakam neist pole ma, – see tõesti on vaid voorus!
Eks tublim ikka tagane ja mahti teisel' anna!
Ja vaata, selle asemel, kel hääle tasuks toorus
ja kelle ligi viibida hing kuidagi ei kannu,
kolm sõpra mul on paremat: rind süttind sõjakihma
ja valge, tupest tõmmat mõõk ning kollane, pikk vibu,
ükspuine seljalt, surisev, kord ehteks talle rihma
ma õlga kõitsin õõruma ja külge paeltekribu.
Kui roogne nool talt libiseb, siis ägab ta kui naine
kelt õnnetused lapsed viind – ta hädaldab ja hulub.
Ei see ma, kellel alati on janu piinav paine,
kel karjatades kaameleid tükk öödki ära kulub.
Kuid nisadele emade ei pulke sõlmit aasa,
tõlpkõrvune on iga poeg ja janust lahja keha.
Ei totter memmik pole ma, kes juures abikaasa
vaid kükitab ja arutab, kuis asju tuleks teha.
Ma pole arg kui jaanalind, kel miski sõames võppab,
kui lendel üles, alla taas, kiur koidust loojenguni.*

Tõlkinud Uku Masing

(„Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt“

Tallinn, 2008)

Lisa 2. Näiteid luulest

Katke Kahlil Gibrani kogumikust „Liiv ja vaht”

*Igavesti kõnnin neid kaldaid mööda
liiva ja vahu piiril.
Tõusulaine kustutab mu jalajäljed,
tuul puhub ära vahu.
Meri ja kaldad aga jäävad
igavesti.*

Tõlkinud Heikki Silvet, Anu Saluäär

Katke Kahlil Gibrani „Prohvetist”

*Siis lausus üks rikas mees: Kõnele meile Andmisest.
Ja ta vastas:
Vähe annate te, annetades osa oma varandusest.
Alles kui kingite osa iseendast, on see tõeline kinkimine.
Sest mis on teie omandus muud kui asjad, mida te hoiate ja valvate hirmus, et võite neid homme vajada?
Ja homme, mida toob homme ülihoolikale koerale, kes palverändureile pühasse linna järgnedes matab
konte jäljetusse liiva?
Ja mis on hirm puuduse ees muud kui puudus ise?
Kas pole mitte hirm janu ees siis, kui kaevus on vett külluses, ise kustutamatu janu?*

*On neid, kes kingivad pisku oma ohtrast omandusest – nad teevad seda tunnustuse pärast ja see varjatud
soov muudab nende anni kahjulikuks.
Ja on neidki, kel on vähe ja kes annavad kõik.
Nemad on need, kes usuvad elusse ja elu küllusse ja nende varalaegas ei jää kunagi tühjaks.
On neid, kes kingivad rõõmuga, ja see rõõm on neile tänutäheks.
Ja on neid, kes kingivad piinaga, ja see piin on neile sakramendiks.
Ning on neidki, kes kingivad, tundmata piina ega taotlemata rõõmu, mõtlematagi voorusele....*

Tõlkinud Doris Kareva

Šahrazādi jälgedes

Pärast harjutust:

- on õpilane võimeline iseloomustama araabia proosat,
- nimetama elemente Euroopa kultuuris, mis on üle võetud araabia-islami kultuurist, ja teab nende tekke põhjuseid,
- on teadlik kultuuridevahelise suhtluse protsessist.

Ülesehitus:

Õpilastele tutvustatakse araabia proosa ajalugu ja jagatakse nad seejärel rühmadesse. Iga rühm saab koopia raamatu „Tuhat ja üks ööd” ühest loost. Õpilastel palutakse tekstiga tutvuda ning panna kirja kõik motiivid ja teemad, mille kohta nad teavad, et need esinevad sagedasti kogu maailma kirjanduses. Seejärel palub õpetaja iga rühma esindajal lugeda ette lõike tekstist ja avab arutelu õpilaste arvamusest araabia proosa kohta, selle üleüldistest väärtustest ja erilisest idamaisest olemusest.

Vajalikud materjalid: koopiad raamatu „Tuhat ja üks ööd” ühest loost, paberilehed, pliiatsid

Taustteave

Araabia proosa arenguaja algus ulatub 6. sajandisse, aegadesse enne islamit. Beduiinid väärtustasid kõnepidamise kunsti, lugude jutustamist lõksetule ääres, sobivate mõttetereade ja vanasõnade tsiteerimist. Riimitud proosas kirjapandud koraan on varajase araabia kirjanduse tähtsaim pärand (vt 4. harjutus). Muslimite püha raamat, milles on kombineeritud täiuslik vorm täiusliku sisuga, omas suurt mõju hilisemale araabia kirjandusele. Koraani kommentaarid, lisaselgitused ja uurimused andsid oma panuse araabia akadeemilise proosa arengusse, esmalt historiograafiasse ja filoloogiasse, hiljem ka filosoofiasse ja geograafiasse. Kirjanduslik proosa arenes sellega paralleelselt. Vajadus valitseda ja hallata järjest suurenevat islamiriiki viis uue kirjandusžanri, *adab*’i tekkimiseni. *Adab*’i peamine eesmärk oli harida ja lahutada eliidi meelt. Eraldiseisvana sellest utilitaarsest žanrist löid araablased ka seikluslugusid (*maqāma*), milles rõhk kandus sisult vormile. Pandud kirja riimuvus proosas ja pikitud täis keerukaid sõnu, mõistis neid vaid väike ring araabia keele asjatundjaid. Tavainimesed nautisid mitmesuguseid jutustusi, imelisi lugusid, legende ja eeposeid, mis põhinesid kangelaste elulugudel. Sajandeid suuliselt edasi antuna täienesid need uute süžeede ja osadega, mis pidid lood järgnevatele põlvkondadele arusaadavamaks ja köitvamaks muutma.

Kuulsaim kogum folkloorilugusid on tuntud raamatuna „Tuhat ja üks ööd”. Sellest võib leida armastus-, kriminaal-, reisi- ja fantaasialugusid, didaktilisi teoseid teadusest, tarkusest ja jumalakartlikkusest. Kõikide nende kuulsate jutustuste süžeede ja motiivide tekkimise põhjusi on raske määrata. Uuringute kohaselt sisaldub selles araabia motiivide kõrval ka India, Kesk-Pärsia, Babüloonia, Assüüria ja Kreeka päritolu

elemente. Raamatu tuuma moodustavad Indo-Pärsia jutustused, islamieelses Iraani kirjanduses tuntud kui *Hezār Afsān*, 'tuhat lugu'.

Šahrazādi ja Šahrijāri iraanipärased süžeed ning India tsükli lood loomadest pärinevad sellest perioodist. Islami esimeste sajandite jooksul omandasid need islamipärasema iseloomu ja need koondati arabiakeelseks kogumikuks, mis pole meie ajani säilinud. Lood kaliif Hārūn al-Rašīdist pärinevad peamiselt abbassiidide-aegsest Bagdadist (8.–13. sajand).

Osad, mis lisati raamatusse viimastena (mamelukkide periood, 13.–16. sajand) on kõige kergemini äratuntavad. Viimase, Egiptuse perioodi kollektsiooni kokkupanekul oli ühtlasi tugevaim mõju teose lõplikule kujule. Näiteks toimetas just sellel ajal tundmatu autor raamatu populaarseima versiooni, mis trükiti aastal 1835. Raamatu tõlkis 17. sajandil prantsuse keelde Antoine Galland, kes kasutas algmaterjalina käsikirja, mille ta oli ostnud Süüriast. Tema tõlge muutis algset sisu märkimisväärselt, kuna ta püüdis seda kohandada Euroopa lugejate maitsele. See aitas kaasa raamatu populaarsusele Euroopas. Eesti keelde on raamatu „Tuhat üks ööd” (1984, 2006) tõlkinud näiteks Ly ja Andres Ehin.

Raamat „Tuhat ja üks ööd” on kindlasti aidanud kaasa idamaise kultuuri populariseerimisele Euroopas, kuid on loonud ka moonutatud ettekujutuse idamaadest. See ei kujuta objektiivset pilti elust idas kõigi selle sotsiaalsete probleemide ja keerukusega. Olles folkloorkirjandus, peegeldab see peamiselt idamaiste jutuvestjate fantaasiat, ebauske ja eesmärke, ning niiviisi peaks sellesse ka suhtuma.

19. sajandi lõpus vormus lääne mõju all kaasaegne araabia kirjandus. Proosa kujunes välja peamiselt pressi ja ajakirjanduse kaudu, mis tõukas eemale traditsioonilised kirjanduslikud žanrid *adab*’i ja *maqāma* ning asendas need varem tundmatute novellide, lühijuttude ja romaanidega. Kaasaegsed araabia kirjanikud kasutavad tänapäevaseid kirjanduslikke tehnikaid ja loovad maailmatasemel kirjandust. Nad puudutavad kohalike teemasid, probleeme kaasaegses araabia maailmas, kritiseerivad vigu, väärkohtlemisi ja režiime oma ühiskonnas. Samas on nende tööd sügavalt humanistlikud ja üldinimlikud, tegeledes indiviidi eksistentsiaalsete draamadega. 1988. aastal Nobeli rahupreemia saanud Nagib Mahfuz on elav näide araablaste panusest maailmakirjanduse arengusse.

Iseseisvad ülesanded

1. Lugesdes jutte raamatust „Tuhat ja üks ööd”, proovige leida teemasid ja motiive, mis maailmakirjanduses sageli esinevad.
2. Mõtisklege raamatus leiduva õpetuse ja moraali universaalse väärtuse üle.
3. Lugege omal valikul läbi üks araabia kirjandusteos.

Bibliograafia

Tõlkinud Ehin, Andres ja Ehin, Ly; toimetanud Jüssi, Helju. „Tuhat üks ööd”, Tallinn, Pegasus, 2006.

Lisa 1. Nimekiri inglise keeles avaldatud araabia kirjandusest

The Cambridge History of Arabic Literature. Arabic Literature to the End of the Umayyad Period, (eds)

A. F. L. Beeston, T. M. Johnstone, Cambridge 1983.

The Cambridge History of Arabic Literature. 'Abbasid Belles-Lettres, (eds) J. Ashtiany, T. M. Johnstone, Cambridge 1990, (2nd ed. 2008).

The Cambridge History of Arabic Literature. The Literature of al-Andalus, (eds) M. R. Menocal R. P. Scheindlin, Cambridge 2000.

The Cambridge History of Arabic Literature. Modern Arabic Literature, (eds) M. M. Badawi, Cambridge 1993, (2nd ed. 2006).

R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge University Press 1969.

I. Lichtenstadter, *Introduction to Classical Arabic Literature*, New York 1976.

H. A. Gibb, *Arabic Literature: An Introduction*, Oxford at Clarendon Press 1963.

R. Allen, *An Introduction to Arabic Literature*, Cambridge 2000, (2nd ed. 2002).

R. Allen, *The Arabic Literary Heritage: The Development of its Genres and Criticism* Cambridge 1998.

R. Allen, *Modern Arabic Literature*, Ungar Pub Co 1987.

R. Allen, *The Arabic Novel. An Historical and Critical Introduction*, Syracuse, New York 1982, (2nd ed. 1995).

Encyclopedia of Arabic Literature, (eds) J. Scott Meisami, P. Starkey, London-New York, 1998.

B. K. Frangieh, *Anthology of Arabic Literature, Culture, and Thought from Pre-Islamic Times to the Present*, Yale University Press 2004.

Mees ja naine islamimaailmas

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane mehe ja naise positsiooni islamimaailmas ja teab selle tegureid,
- orienteerub islami seaduses paika pandud abielureeglites,
- teeb vahet teoreetilistel teguritel, mis seotud naise positsiooniga islamis, ja kohalikust kontekstist põhjustatutel.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse, iga rühm saab paberilehe ja värvilised pliiatsid. Rühmade ülesandeks on joonistada muslimite perekond. Õpetaja korjab joonistused kokku ja kinnitab need tahvlile või mõnele muule nähtavale pinnale. Joonistuste eesmärk on algatada arutelu naiste ja meeste vahelistest suhetest islamimaailmas. Õpetaja viitab sarnasustele piltide vahel (korduvad elemendid, teemale lähenemine) ja seletab nii naise kui ka mehe seisundit islamimaailmas. Õpilasi julgustatakse arutelus osalema, küsitakse nende mõtteid naise positsiooni kohta islamis, muslimimehele lubatud naiste arvu ning naiste- ja meesterõivaste jne kohta.

Vajalikud materjalid: paberilehed, värvilised pliiatsid

Taustteave

Kuigi naiste positsiooni kohta islamimaailmas on avaldatud arvukalt teoseid, on naiste olukorda keeruline hinnata. Sellel on vähemalt kaks olulist põhjust.

Esiteks sõltub naise positsioon tema perekonna ja tema enda kohast ühiskondlikus struktuuris. Rikka linnanaise positsioon on erinev vaese külanaise omast, abielunaise staatus teine kui lahutatud või vallalise naise oma. Liberaalsest perekonnast pärit naise positsioon on erinev konservatiivsest perekonnast pärit naise omast. Ühiskondlik mitmekesisus hõlmab geograafilisi eripärasid, iga riigi ja regiooni omapära (nt ilmalik Türgi kohtleb naisi hoopis teisiti kui konservatiivne Pakistan). Teine tegur, mis takistab ühemõttelist, objektiivset kirjeldust naise olukorrast islamimaailmas, on lõhe teooria (st islami õpetus) ja praktika (st ühiskondliku reaalsuse) vahel. Selle lõhe tekitab põhiliselt tavaõigus, mis mängib olulist rolli vähelinnastunud piirkondades. Samuti tekitavad lõhesid erinevad riigistruktuurid. Lisaks on olulised ka erinevused, mis tekivad religioosete allikate tõlgendamisel.

Kultuuriline ja majanduslik suhtelisus on veel üks tegur, mis mõjutab arvamusi naiste olukorrast islamis. Musliminaiste positsioon on erinev võrreldes naiste olukorraga läänes ja võrreldes naiste olukorraga arengumaades, Aasias, Ameerikas ja Lõuna-Ameerikas, kus enamik naisi tegeleb peamiselt laste sünnitamise ja kasvatamisega, ei tee erialast tööd ning järgib tavasid ja traditsioone.

Lääne vaatlejad on seisukohal, et enamikes avaliku elu sfäärides on islamimaade naiste olukord hullem, mis avaldub näiteks selles, et nad peavad katma oma keha, samas kui Euroopa naised võivad kanda, mida soovivad (vt 18. harjutus). Sellegipoolest, kui aktsepteeritaks muret naiste au pärast (ja mitte läänelikkude individualismi ja emantsipatsiooni) kui võtmetähtsusega väärtust, ilmneks, et läänemaailma naised on halvemas olukorras, sest nende võlud on kõigile nähtavad (nt tänaval), samas kui musliminaised saavad end peita võõraste pilkude eest. Mõlemad kirjeldused on ühekülgised, sel põhjusel tasub meeles pidada, kui tugevat mõju omab kultuuriline suhtelisus. See on lähtepunkt, mis vormib vaate antud kultuurile ja avaldab otsustavat mõju kõnealuse nähtuse tõlgendamisele.

Mees ja naine religiooni valguses

Religiooni vaatepunktist on mees ja naine võrdsed. See järeldeb ühest koraani värsist (suura 2, värs 187): „Naised on teile nagu rõivad ja teie olete nende jaoks nagu rõivad.” Meestel ja naistel on samad religioossed kohustused ning nad peaksid praktiseerima usku samamoodi. Teisalt rõhutab koraan meeste üleolekut: naine kui emotsionaalsem ja nõrgem olend peaks andma end mehe hoole alla. See omakorda muudab mehe kohustuseks perele elatise teenimise (suura 4, värs 34): „Mehed kannavad hoolt (oma) naiste eest, sest Jumal on andnud ühtedele inimestele eelise teiste ees, ja ka seetõttu, et mehed kulutavad oma vara (naiste ülal pidamiseks).”

Traditsioonilises muslimite perekonnas allub naine otseselt mehele kui perekonnapeale. Naise koht on kodus, elu privaatses sfääris.¹⁸ Mees esindab perekonda välismaailmas. Naine peaks olema oma mehele kuulekas. Need ühiskondlikud rollid mõjutavad naise majapidamiskohustusi ja tema võimalust vara pärida. Islam omistab vara õiguse naistele (vastuolus seadusega islamieelses araabia maailmas), kuid nad pärivad vaid poole sellest, mida mees võiks päranduseks saada. Selle põhjuseks on asjaolu, et mees on see, kes perele elatist teenib, seega vajab ta pärandust rohkem. Mõnikord säilib abielludes varade lahusus: naine võib oma kaasavara endale pidada ja kui ta hakkab tööle käima, ei pea ta enda teenitud raha majapidamisele kulutama. Sellegipoolest aitavad paljude islamimaade vaesusest tingitult naised tihtipeale oma meestel pere ülal pidada. On ka näiteid naistest (peamiselt Pärsia lahe riikides), kes tänu oma rahade osavale investeerimisele on saavutanud ärimaailmas suurt edu.

Seminariharjutust sooritades võivad õpilased joonistada naist kui allaheitlikku olendit, mehe poolt domineeritud. Tasub arutleda meeste ja naiste ühiskondlike rollide üle islamis ning ka nendest tulenevaid ootusi. Õpilased kujutavad naist sageli pikas kleidis, kaetud juuste ja näoga. Võib olla hea mõte täpsustada, et üheski islamiriigis ei ole naistel kohustuslik oma nägu katta ning *niqāb* i või burkat kandvate naiste osakaal rahvastiku hulgas on väike. Teisalt on oluline suunata õpilaste tähelepanu asjaolule, et stereotüüpne mees, keda nad on joonistanud, on samuti üle kogu keha rõivastatud ja kannab peakatet, seega on ka mehed allutatud teatavatele riietusnõuetele (vt 18. harjutus).

Abielu islami seaduses

Islami seaduse kohaselt on abielu seaduslik leping kahe osapoole (ja ka nende perekondade) vahel, mis sätestab nende tulevase ühenduse tingimused (kaasa arvatud kaasavara suuruse, võimaluse, et mees abiellub ka teiste naistega, jne).

---

¹⁸ Väga konservatiivsetes perekondades ei välju naine kodunt ilma meessoost sugulaseta (saatjata). Samas enamik musliminaisi väljub kodunt ilma saatjata, seda muidugi vastavalt riietatuna (vt 17. harjutus).

Musliminaisel ei ole lubatud abielluda mitte-muslimiga, samas muslimist mees võib abielluda mitte-muslimist naisega, kui viimane kuulub raamaturahvaste hulka (*ahl al-kitāb*) (vt 2. harjutus). Seda ebavõrdsust õigustatakse väitega, et mitte-muslimist mees võib kohelda oma naist halvemini kui muslim. Veel enam, vastavalt islamile on laste religiooniks isa religioon. Naise tulevane mees peab olema võrdse (ühiskondliku, materiaalse jne) staatusega. Selle tulemusena on ebavõrdne liit islamimaades midagi haruldast.

Tavaliselt osalevad abieluueelsetes ettevõtmistes mõlemad perekonnad. Esiteks külastab mehe ema potentsiaalse pruudi ema. Kui tulevasel naisel ei ole muid kohustusi ja ta on valmis abiellu astuma, külastab tulevane peigmees naise isa. Samaaegselt uurib pruudi perekond võimaliku peigmehe kohta. Paaril lubatakse kohtuda, kuid ainult siis, kui kohal viibib ka kolmas isik. Tänapäeval on initsiatiiv järjest enam tulevase peiu ja pruudi kätes, kuigi vanemate nõusolek on endiselt nõutav. Noored kohtuvad oma tulevaste abikaasadega koolis, naabruskonnas või kaasaegsete kommunikatsioonivahendite kaudu, näiteks Internetis. See fenomen on huvitav, eriti rikastes riikides, kus teistsugused naiste-meeste kontaktid on endiselt keelatud (nt Pärsia lahe riikides).

Vajalik tingimus abielu toimumiseks on pruudile antav kaasavara (araabia keeles *mahr*). See on žest väljavalitule imetluse ja austuse näitamiseks ning kuulub ainult naisele. Kaasavara suuruse määrab abieluleping ning see sõltub sellistest ühiskondlikest ja rahanduslikest teguritest nagu pruudi seisund, välimus, oskused jne, samuti osapoolte vahelistest läbirääkimistest. Sageli peavad *mahr*'i jaoks käiku minema peigmehe elusäästud. Vajadus maksta *mahr*'i tõstab keskmist abiellumise iga, mis iseenesest ei ole madalam kui näiteks Poolas. Tuleb mainida, et naist ei osteta *mahr*'i abil ning et *mahr* on ainult naise (ja mitte tema perekonna) käsutuses.

Mahr mängib lahutusel olulist rolli, sest seda võetakse kui naise kindlustust. Islam omistab õiguse nõuda lahutust peamiselt mehele. Vastavalt islami seadusele on lahutuse läbiviimiseks piisav, kui mees lausub kolm korda sobiva vormeli (tänapäeval nõuab järjest enam riike ka lahutusavalduse sisseandmist vastavas asutuses). Sellises olukorras võib naine *mahr*'i endale jätta. Mõnel juhul on ka naisel õigus lahutust nõuda: kui ta suudab tõestada, et mees on hull, väärkasutab teda, ei toeta teda rahaliselt, on impotentne või viljatu. Ka sellistes olukordades võib naine *mahr*'i endale jätta. Mõnes riigis tunnustatakse naise õigust nõuda lahutust oma otsust põhjendamata (*hul'*). Siiski ei saa sellisel puhul naine *mahr*'i endale pidada, mis sageli tähendab seda, et ta peab minema tagasi oma perekonna juurde, sest vastasel juhul pole tal rahalisi elatusvahendeid.

Rääkides abielust, tasub tähelepanu pöörata polügaamia teemale, mis läänes tugevaid emotsioone tekitab. Võib taaskord viidata kultuurilisele suhtelisusele, mille puhul uskliku muslimi seisukohast vaadatuna on lääne ühiskond kogu oma seksuaalse vabadusega polügaamsem kui islami ühiskond. Islamis on abieluvälised seksuaalsuhted keelatud.

Muslimil võib olla kuni neli naist, tingimusel, et ta kohtleb neid kõiki võrdselt. Koraanis on öeldud (suura 4, värs 3): „Kui pelgate, et ei suuda olla õiglasel vastu (kes on teie hoole all), siis kosige endale need naised, kes teile meeldivad – kaks, kolm või neli. Kui pelgate, et ei suuda nende eest hoolitseda ühtemoodi, siis võtke vaid üks naine...”

Vaid kaks islamiriiki, Türgi ja Tuneesia, on ametlikult vastu võtnud monogaamia. Sellele vaatamata on polügaamilised abielud vaid väike osa kõigist abieludest islamimaailmas. Sellel on mitu põhjust. Esiteks on väga vähestel meestel võimalik ülal pidada rohkem kui ühte naist (mitte ainult elatuskulude, vaid ka *mahr*'i tõttu). Veel enam, polügaamia on muutumas ebapopulaarseks. Näiteks Egiptuses peetakse rohkem kui ühe naise pidamist halvaks näitajaks. Lisaks sellele on järjest tavapärasem, et teise naisega abielludes peab mees oma põhjused sõnastama, näiteks Süürias sobib põhjenduseks esimese naise viljatus. Ja

viimaks, esimene naine võib endale reserveerida välistava õiguse: kui tema mees abiellub teise naisega, võib esimene naine koheselt lahutust nõuda.

Seminariharjutust sooritades võivad õpilased kujutada joonistel polügaamset abielu. Sel puhul tasub küsida, mitu naist nende meelest ühel muslimimehel olla võib. Vastus on sageli: „Lõpmata palju”. Sel juhul võiks õpetaja suunata tähelepanu *mahr*’ile ja kaasnevale rahalisele koormale. Õpetaja võiks küsida ka seda, kui suur on õpilaste meelest polügaamsete abielude osakaal islamimaailmas. Vahel arvavad õpilased, et enamik abielusid on sellised. Kui nad sedasi vastavad, võiks õpetaja viidata objektiivsetele teguritele (meeste ja naiste osakaal rahvastikus on enam-vähem võrdne), samuti ka polügaamiast tulenevale majanduslikule olukorrale ja muutuvatele kommetele.

Islam ja seksuaalsus

Väljastpoolt näib islami kultuur puritaanlikuna, kuid teemad nagu seks ja füüsilisus pole sellele võõrad. Islam reguleerib abielurikkumisega seonduvaid reegleid. Koraani kohaselt peaks mõlemaid rikkujaid karistatama saja piitsahoobiga. See järeldeb tekstist:

Abielurikkujat naist nagu ka meest nuhelge saja piitsahoobiga. /---/ Nuhtlemise juures olgu mõned usklike hulgast tunnistajateks. /---/ Neid, kes laimavad süütuid naisterahvaid, kuid ei too sealjuures nelja tunnistajat, nuhelge kaheksakümne piitsahoobiga ja ärge võtke neid iial enam tunnistajaks, sest nad on teinud ülekohut.

(suura 24, värss 2–4)

See tähendab, et abielurikkumise tõestuseks peab olema neli pealtnägijast tunnistajat ning valesüüdistuse puhul karistatakse süüdistajaid peaaegu sama karmilt. Siiski tuleb mõnest islamiriigist teadaandeid sellest, kuidas naised abielurikkumise eest (või selleks sunnitult) kividega surnuks loobitakse. Niisuguse seaduse allikaks on sunna, kuigi see on suures osas arenenud välja tavaõigusest, mida on tõlgendanud kohalikud kohtunikud.

Islami kultuurile on sarnaselt paljudele mitte-Euroopa kultuuridele iseloomulik nn neitsilikkuse kultus, mis on seotud perekonna au, eriti selle meespoole auga. Usutakse, et kui naine on abielludes neitsi, jääb ta oma abikaasale truuks. Seega peaks isegi tänapäeval abielupaar pärast pulmaööd oma voodilinu demonstreerima. Maapiirkondades on see oluline osa pulmatseremooniast.

Islam kinnitab abielulisi seksuaalsuhteid. Lubatud on kõiksugu afrodisiakumid senikaua, kui need ei sisalda mingisuguseid narkootilisi aineid. Naisel on õigus nõuda oma mehelt seksuaalvahekorda vähemalt kord iga nelja kuu järel ja kui seda tingimust ei täideta, võib ta nõuda lahutust. Islami seadused lubavad rasestumisvastaste vahendite kasutamist, kui selleks on adekvaatne põhjus, näiteks kui on võimatu last kasvatada või kui on juba olemas laps, kelle peab esmalt üles kasvatama. Šariaat pakub naistele palju võimalusi seksuaalelus rahulduse leidmiseks. Homoseksuaalsus on islamis üheselt keelatud.

Tasub samuti mainida naiste ümberlõikamise tava, millele pole islami seadustes mingisugust alust. See on regionaalne komme, mida rakendatakse Egiptuses, Sudaanis ja Somaalias. Sellistel praktikatel on islamiga vähe ühist ja seda tõendab fakt, et Egiptuses läbivad ümberlõikuse ka kopti (st kristlastest) tüdrukud.

Iseseisvad ülesanded

1. Leidke informatsiooni naiste olukorrast teistes usundites. Mis erinevused ja sarnasused on islami ja nende religioonide vahel?
2. Araabia maades on naiste osavõtt tööturust madalaima protsendiga. Mis on selle põhjus?

Bibliograafia

- Partridge, Christopher. Maailma usundid. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2006.
- Schimmel, Annemarie. Islam. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2001.
- Waines, David. Sissejuhatus islamisse. Tallinn, Avita, 2003.

Islamimaailma mood

Pärast harjutust:

- teab õpilane regionaalsete rõivaste mitmekesisusest erinevates islamiriikides,
- teab, milliseid riideid muslimimehed ja -naised kannavad ning miks,
- teab lihtsaid peakatte kandmise viise islamimaailma erinevates piirkondades.

Ülesehitus:

Õpilased jagatakse rühmadesse, iga rühm saab õlasalli või kaelaräti ja *kūfija*. Iga rühm valib modelli ja püüab mähkida turbanit, *kūfija*'t või *hidžāb*'i modellile pähe. Õpetaja räägib õpilastele erinevatest islamimaailmas kantavatest rõivastest ning seletab, millised riided ja peakatted millises regioonis populaarsed on. Viimaks demonstreerib õpetaja, kuidas mähkida turbanit ning siduda *kūfija*'t ja *hidžāb*'i. Õpilased proovivad õpetajat jäljendada ja neid ka ise õigesti pea ümber siduda.

Vajalikud materjalid: õlasallid, *kūfija*, kaelarätid

Taustteave

Islamimaailmas ei väljenda rõivad mitte ainult kandja maitse-eelistust, vaid on peamiselt tema identiteedile viitavaks vahendiks. Need näitavad materiaalsel seisundil, päritolupiirkonda, samuti saab rõivaste järgi määrata ka inimese religioossuse astet. Islamimaailmas on rõivaste mitmekesisus suur ja see ei ole tingitud mitte ainult islami geograafilisest levikust (Mauritaaniast Indoneesiani), vaid ka regionaalsete rõivaste arvukatest variatsioonidest. Näiteks marokolane tunneb Sudaani naise ära pikkade hõlstide järgi ning mõnest Pärsia lahe riigist pärit mehe *galabija* ja pead katva puna-valge *kūfija* järgi, kuid ta ei suudaks ära tunda nende ühiskondliku seisundit. Teatavad nüansid, mis on seotud õlasalli kuju, lõike, mustrite ja pikkuse, kanga tüübi ja muuga, ei ole kõrvalisele inimesele lihtsalt märgatavad.

Traditsiooniline muslimiriieetus on vastavuses nii religioossete nõudmistega kui ka kliimaga. Pikad, lohmakad rõivad on kasutusel paljudes piirkondades mitte ainult ilmastikku, vaid ka mugavust silmas pidades. Vabalt langevad rüüd kaitsevad keha päikese eest ja samas hoiavad niiskust (riie ei ima higi, vaid see jääb nahale). Peakatted, turbanid ja *kūfija*, kaitsevad pead tuule ja liiva eest. Lihtsa lõikega kleiti saab valmistada ilma liigselt riidet raiskamata ning kui tekib vajadus, saab seda pikendada või kitsamaks teha. Islami seadus, mis huvitaval kombel kehtib nii meestele kui ka naistele (vt 17. harjutus), on mõjutanud ka riiete lõiget. Musliminaise ja -mehe sobivat rõivastust on koraanis kirjeldatud järgmiselt:

Ütle uskliketele meestele, et nad käiksid, silmad maas, ja hoiaksid oma süütust. See on vooruslikum nende jaoks. Jumal teab, mis nad teevad. Ütle uskliketele naistele, et nad käiksid, silmad maas, ja hoiaksid oma

süütust. Ärgu näidaku nad oma võlusid peale nende, mis muidu nähtaval. Nad varjaku pead katva rätikuga väljalõige rinnal...

(suura 24, värssid 30–31)

Sina, prohvet! Ütle oma naistele, tütardele ja usklike meeste naistele, et nad lödvestaks oma loori. Nii on neid hõlpsam eristada (teistest naistest) ja neid ei saa solvata. Jumal on andestaja ja armuline.

(suura 33, värss 59)

Esimene tsitaat näitab selgelt, et ka meestel on kohustus riietuda tagasihoidlikult. Nad peaksid katma oma keha vööst allpool kuni põlvedeni ning kandma avalikkuse ees sobivat rüüd (mille juurde kuuluvad sageli pikad varrukad ja sääred) ja peakatet. Muslimist naine peaks katma keha kaelast kuni pahkluudeni, sealhulgas ka käed kuni randmeteni. Samuti peaksid nad katma juuksed. Seega peab muslimist naine traditsiooniliselt olema rohkem kaetud kui muslimist mees, kuna ta ei tohiks tõmmata võõraste tähelepanu. Kodus, sugulaste või teiste naiste juuresolekul võib ta riietuda sama vabalt kui europlanna.

Tänapäeval kannavad islamimaade kodanikud sageli läänelikke rõivaid. Traditsioonilist *galabija*'t või *'abaja*'t kasutatakse pidulikel puhkudel. Mõnikord seguneb traditsioon moega, nagu Jeemeni meeste puhul, kes kannavad pintsakuid *galabija*'de peal. Naised omakorda ühendavad religioossed piirangud kaasaegse moega, kandes euroopalikke rõivaid (kui need ei ole liiga paljastavad või liibuvad) ja katavad juuksed salliga. Traditsioone järgivad musliminaised kannavad pükste peal ka põlvini ulatuvat seelikut või pikka särki, sest vastasel juhul ei lubataks neid palvusele.

Läänelikust vaatenurgast on musliminaised usu seadustega piiratud, ent nad ise enamasti ei arva, et rõivas neid kuidagi takistaks. Avalikus kohas juuste katmine on nende jaoks sama loomulik kui eurooplasele bikiniide kandmine. Veel enam, islami naised, eriti jõukamad, võivad edukalt ühendada religioossed nõuded kaasaegse moega. Pidevalt tuleb kasutusele uusi viise, kuidas siduda *hidžāb*'i ja kohandada seda oma rõivastega sobima. Muutuvad ka värvid ja mustrid. Eelistatuid on pastelsed ja rikkaliku ornamendiga materjalid, mida kaunistavad tsekiinid.

Tuleb mainida, et mitte kõik musliminaised ei ole samavõrra religioossed ja sugugi kõik ei riietu samal moel. Konservatiivseim variant on varjata kogu figuur. Burkat või *niqāb*'e kandvaid naisi võib kohata Afganistanis ja Pärsia lahe riikides, kuid neis riikides ei ole naistel mingit kohustust oma nägu kinni katta (säärane kohustus kehtis Afganistanis Talibani valitsuse all). Teine riietumisvõimalus kaasab juuste ja kaela, kuid mitte näo katmist. Säärast rõivakoodeksit järgitakse sageli araabia (kus tavaliselt kantakse *'abaja*'t või *galabija*'t koos *hidžāb*'i või *himār*'iga) või Aafrika riikide maapiirkondades (naiste versioon *boubou*'st), Indohiinas (*kebaja* või *badžu kurung* koos peakattega, mida teatakse kui *tudung*'i), Iraanis (*chādor*) ja mõnes Kesk-Aasia piirkonnas (parandžaa ja peakate). Vahel kannavad naised, eriti need, kes elavad linnades, läänelikke rõivaid ja õlasalle. Mõned musliminaised ei kata oma juukseid, seda peamiselt Türgis, Tuneesia ja läänes. Tasub mainida, et vaid üksikud riigid nõuavad naistelt juuste kinnikatmist (Saudi Araabia, Iraan). Sellegipoolest teeb seda enamik musliminaiasi, kuigi nad kasutavad erinevaid peakatteid. Mõned peidavad oma juuksed täiesti, kattes ka enamiku kaelast kuni lõuani (sellist katet kannavad šiidi naised Iraagis). Mõned naised kannavad lahtist salli nii, et välja võib paista juuksesalk (nt Iraan) või ka osa peast (nt Tadžikistan). Need variatsioonid on regionaalsete ja geograafiliste erinevuste tulemus ja tingitud erinevates islami koolkondadest ja seaduse erinevatest tõlgendustest (vt 3. harjutus). Osa õpetlasi ja teolooge usub, et juuste katmine pärineb araabia traditsioonidest ega ole religioosne nõue.

Rõivaste nimetused

'abāja – araabia maades kantav naiste rõivase, teatavat tüüpi pahkluuni ulatuv kleit pikkade varrukatega, kasutusel pealiskõue. Vastupidiselt *galabīja*'le on *'abāja*'l nõõbid.

badžu kurung – naiste rõivaese, mida kantakse Malaisias ja Indoneesias; koosneb kahest osast, pikast seelikust ja põlvini ulatuvast tuunikast.

bišt – must (või beež) pikk varrukatega mantel, mida kannavad mehed Pärsia lahe riikides. *Bišt*'i kantakse *galabīja* peal, tavaliselt eriliste sündmuste puhul.

boubou – Lääne-Aafrika meestekostüüm, mis koosneb kolmest osast: pihast kinni seotud püksid, mille sääreosad on kitsenevad, pikkade varrukatega särk ja vabalt langev pikk rüü, kõik kolm ühte värvi.

burka – pealiskõue kogu keha katmiseks, mida kannavad naised Afganistanis ja Pakistanis. See on ühest materjalitükist valmistatud prismakujuline rõivas, mis ulatub peast pahkluudeni. Vahel on burkadel spetsiaalsed silmaavad, vahel võrk.

chādor – pahkluuni ulatuv must rüü, mida kannavad Iraani naised. See on suur kummipaelaga varustatud poolringikujuline rõivas, mida kantakse riide peal.

galabīja – pikk, vabalt langev särk, mida araabia maades kannavad nii mehed kui ka naised. Meeste kantav *galabīja* on tavaliselt valge ja lihtsama lõikega. Naiste omad on sageli kaunistatud keerukate mustrite ja tikanditega. *Galabīja*'l võivad olla pikad või lühikesed varrukad, viimaseid kantakse tavaliselt kodus. Pärsia lahe riikides nimetatakse *galabīja*'t *thawb*'iks või *qamīz*'iks.

hidžāb – araabia keeles on selle sõna tähenduseks „kardin“ ja see võib viidata ka musliminaise rõivastusele, kuid tavaliselt kasutatakse seda juuste peitmiseks mõeldud peakatte kohta.

iqāl – must rõngas, mida kantakse *kūfīja* peal. Sageli topeltääristusega.

kebaja – pikk naistesärk, populaarne Malaisias ja Indoneesias.

himār – teatavat tüüpi *hidžāb*, mis katab naise peast kuni pihani.

kūfīja – õlasall, mis on kasutusel meeste peakattena araabia maade erinevates piirkondades, kas eraldiseisvana (nt Jeemenis või Jordaania) või *iqāl*'iga kinnitatult (Pärsia lahes). *Kūfīja* sidumiseks ja kandmiseks on palju erinevaid viise.

niqāb – näokate, mida kannavad kõige konservatiivsemad musliminaised ja mis on seotud maskisarnaselt. *Niqāb* koosneb kahest või kolmest kihist: kangas, milles on silmaaugud, läbipaistev võrk, mida võib alla lasta või eest ära tõsta, ja pikem kangariba, mis katab pead.

parandžaa – pikk, vabalt langev rüü, mida kannavad naised Kesk-Aasias. See arenes välja kleidist, kuid kantuna teiste rõivaste peal, osutusid varrukad ebavajalikuks ning jäeti seetõttu esmalt külgedele rippuma ja õmmeldi hiljem rüü seljaosa külge.

šalwār qamīz – naiste ja meeste rõivaese, mis on kasutusel Lõuna-Aasias. Koosneb kahest osast: kitseneva sääreosaga vabalt langevad püksid ja särk, millel on peen, vaevumärgatav kaelus.

tagelmust – turban kombineeritult näokattega (ninast allapoole), mida kannavad Sahara tuareegid. Seda kasutavad vaid täiskasvanud mehed, kes näitavad oma nägu ainult kõige lähedasematele perekonnaliikmetele. Lisaks on säärane peakate suurepärase kaitse päikese ja liiva eest.

Iseseisvad ülesanded

1. Kasutades seminaril saadud teadmisi, proovige joonistada muslimimees ja -naine, kes on pärit Araabia poolsaarelt, Kesk-Aasiast ja Indoneesiast.
2. Leidke Internetist pilte traditsioonilistest ja kaasaegsetest riietest, mis on islamiriikides kasutusel.

Bibliograafia

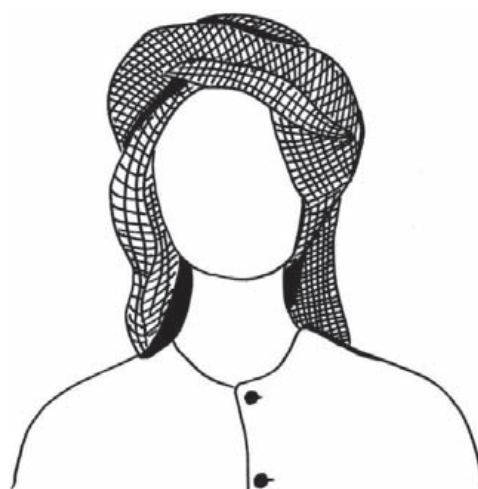
Golkar, S., Black Crow to Barbie: changing student norms in Iran, „ISIM Review”, No 16, 2005.

Esposito, J., The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World. Oxford, University Press, 1995.

Lisa 1. Pildid riietest

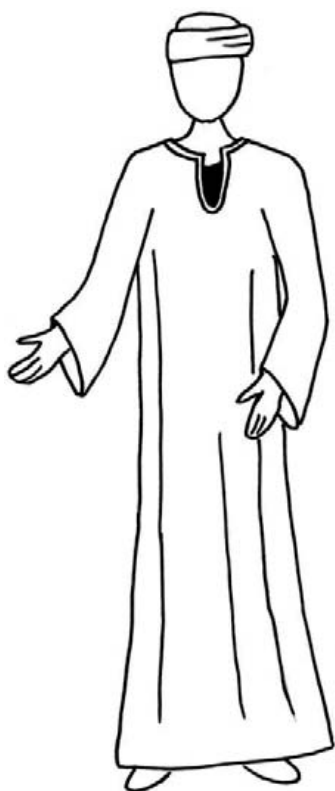

hidžāb

kūfija

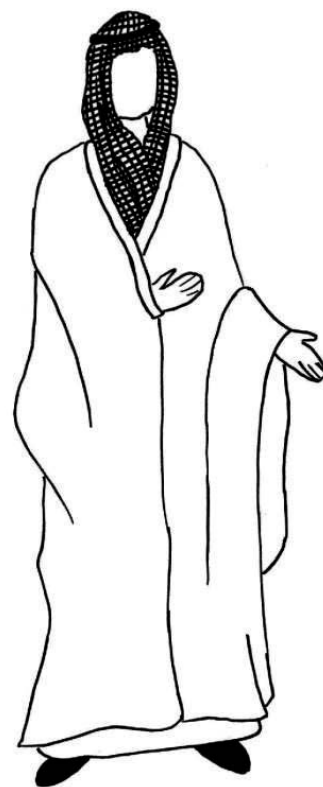
Lisa 1. Pildid riietest

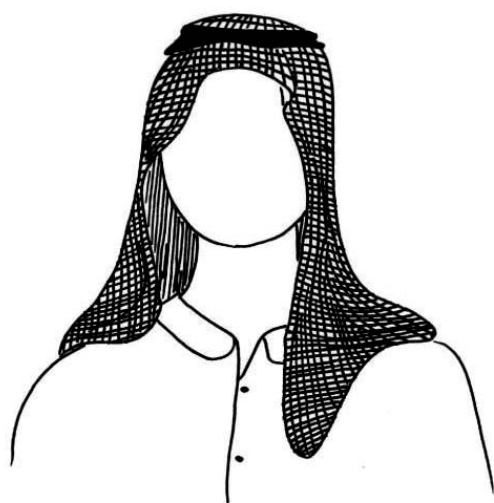
galabija

badžu kurung

bišt

iqāl

boubou

šalwār qamīz

burka

kebaja

niqāb

tagelmust

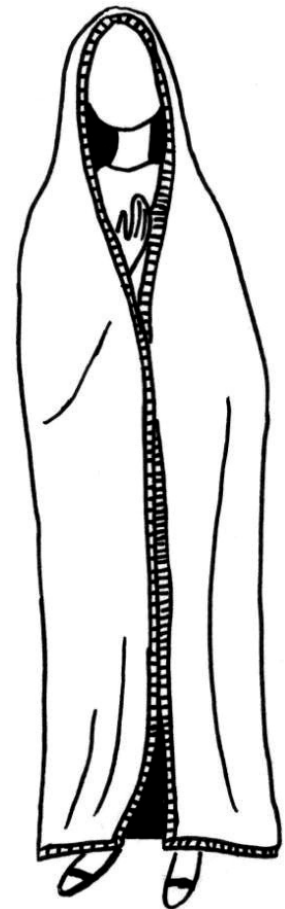
himār

chādor

'abāja

parandžaa

Hennamaalingute kunst

Pärast harjutust:

- mõistab õpilane, mis roll on hennamaalingutel islamimaailma traditsioonides,
- oskab ise hennat kasutada.

Ülesehitus:

Õpetaja räägib õpilastele tavadest ja traditsioonidest, mille puhul hennamaalinguid praktiseeritakse. Õpilased jagatakse rühmadesse, iga rühm saab natuke hennat, vesinikperoksiidi, väikese kausi, mõned pulgad ja kindad. Õpetaja selgitab, kuidas hennat valmistada ja jagab õpilastele mõned tätoveeringute näidised. Õpilased saavad valida, kas maalida üksteise kätele need või mõelda välja oma mustrid.

Vajalikud materjalid: henna, vesinikperoksiid, väikesed kausid, pulgad, kindad, näidismustrid hennamaalingutest

Taustteave

Henna (ladina keeles *lawsonia inermis*) on Lawsonia pöösast (2–6 m suuruseks kasvav taim Põhja-Aafrikas, Kesk-Idas ja India subkontinendil) valmistatud värvaine. Lawsonia kasvab jõudsaimalt troopilises kliimas, temperatuuridel vahemikus 35–45 °C. Hennat kasutatakse naha, juuste ja küünte värvimiseks, samuti siidi ja puu värvimiseks. Hennat valmistatakse Lawsonia lehtede keedisest saadavast pulbrist. Selle pöõsa õisi kasutatakse parfüümide valmistamisel.

Henna kasutamise ajalugu algab Rooma ajajärguga või isegi muistsest Egiptusest. Juba vanadest aegadest saadik on peetud hennat araabia maailmas puhastumise ja õnne sümboliks, sellel pidavat olema ka kaitsvad omadused. Henna kehamaalingud on seotud islamimaailma rituaalidega, kuid oluline on teada, et see tava esineb ka teistes religioonides – judaismis, zoroastrismis ja hinduismis.

Pärast lapse sünnitamist värvitakse naist hennaga, mitte niivõrd tema ilu rõhutamiseks, kuivõrd tema kurja eest kaitsmiseks. Hennatätoveeringutel on ka praktiline funktsioon. Kuni naist maalitakse, peab ta rahulikult lebama (ta puhkab) ja kuni tätoveeringud on kehal, ei peaks ta tegema majapidamistöid. Hennaga värvitakse ka poisse enne ümberlõikamist, vahel värvitakse ka kogu tema perekond, sugulased ja kutsutud külalised. Värvitud poisile on henna-õhtu viimane, mille ta veedab naiste seltsis. Lisaks sellele kasutatakse hennat ka ohverdamispühal *'īd al-adhā'*,¹⁹ mis mälestab Aabrahami lugu. Värvitakse nii loom, keda ohverdatakse, kui ka inimesed, kes pidustusel osalevad.

Nn henna-öö, mille jooksul pruut (ja vahel ka peigmees) ja kutsutud külalised hennaga maalitakse, on kuulsaim hennaga seostuv tava. Rituaal muudab naise positsiooni: ta muutub tütre abikaasaks ja potentsiaalseks emaks. Vahel pannakse hennat vaid kätele ja jalgadele, vahel kogu kehale. Hennamustrid

peaksid tooma pruudile õnne, viljakust ja domineerivust suhtes ning õnnelikku abielu. Need peaksid naist kaitsma ka kurja silma eest.

Henna valmistamise ja pealekandmise meetodid

Hennapulber segatakse vesinikperoksiidiga nii, et saadud segu on ühtlane ja üsna tihe, sarnase konsistentsiga kui küünelakk. Kui kasutate hennapastat, peate siiski vesinikperoksiidi lisama. Pidage meeles, et henna, millega värvitakse kulme, ei ole alati sobiv kehamaalinguteks. Et tätoveering oleks püsivam, võib segule lisada suhkrut, mett või sidrunit. Hennat peale kandes peaks vesinikperoksiid käeulatuses olema, kuna segu taheneb üsna kiiresti. Henna kantakse peale spetsiaalse aplikaatoriga (mõnikord poodides saadaval), kuid kasutada saab ka pulka või pintslit. Algajad peaksid tätoveeringu eelnevalt pliitsi või tindipliitsiga kalkapaberile joonistama ja siis selle vastu nahka suruma, et nahale jääks jäljend (eelnevalt peaks nahale panema õhukese kihi kas rulldeodoranti või võid). Kogenumad võivad mustri pliitsiga otse nahale joonistada. Kuna maalimise ajal on end lihtne värviga määrada, peaks kandma kummi- või fooliumkindaid. Olenevalt tihedusest ja ümbritsevast temperatuurist võib tätoveeringu kuivamine võtta aega 20 minutit kuni tund. Selleks ajaks peaks henna ülemine kiht olema pudekuiv. Tätoveeringu püsivus sõltub henna kvaliteedist. See võib püsida mõnest tunnist kahe nädalani.

Kuna Euroopa poodides saadava henna kvaliteet võib vahel olla väga kehv, peaks õpetaja enne õpilastele andmist selle järele proovima. Naturaalne henna (ja ühtegi teist ei tohikski kasutada) võib olla erinevates värvitoonides – pruunist ja punasest roheliseni. Mustas hennas sisalduvad peaaegu kindlalt keemilised ühendid, mis võivad olla nahale ohtlikud. Õpilase kohta vajamineva henna hulk ei ole rohkem kui filmirulli topsi täis.

Näidismustrid

Henna mustreid pakuvad paljud veebilehed. Leidub nii traditsioonilisi, mis on iseloomulikud araabia maailmale ja Indiale, kui ka kaasaegseid, lääne kultuuriga seonduvaid. Siin mõned Interneti-aadressid:

- The Henna Page Free Patterns for Henna Artists –

<http://www.hennapage.com/henna/what/>

– rikkalik kollektsioon mustritest koos juhenditega

- Henna Tattoo Pictures, Designs and Patterns @ Tattoo-Me Henna –

<http://www.tattoo-me.com/funstuff/index.htm>

– kümned lihtsad tänapäevased mustrid (lillede ja loomade motiivid, sümbolid, ornamendid)

---

¹⁹ Ohverdamispuha (araabia keeles *ʿīd al-adhā*, tuntud ka kui *ʿīd al-kabīr*) tähistatakse, kui lõpetatakse palverännak ehk hadž Mekasse (vt 1. harjutus). See on Ibrāhīmi (Aabrahami) loo mälestamiseks: Ibrāhīm oli valmis ohverdama oma poja Ismaʿīli, kuid jumal lubas tal ohverdada hoopis oina. Kristliku versiooni kohaselt pidi Aabraham ohverdama oma noorima poja lisaku. Et seda meenutada, ohverdatakse festivali ajal loom (tavaliselt oinas, vahel ka lammas, kaamel, lehm või kui perekond on vaene, siis lind) ja tema liha söövad kõik pidulised koos.

²⁰ Usk kurja silma on osa muslimite rahvatraditsioonist. See usutakse olevat halva õnne, haiguste, hullumeelsuse, surma ja muu taolise allikaks. Amuletid ja hennamaalingud peaksid kurja silma eest kaitsma.

Iseseisvad ülesanded

1. Kuidas hennat teie kodumaal kasutatakse? Mis on selle kasutamise eripärade põhjus?
2. Proovige teada saada, millistes kultuurides hennast kasutatakse ja milleks.

Bibliograafia

Cartwright-Jones, Catherine. *Henna's Significance in Amazigh Id, Circumcision and „Night of the Henna” Celebration*. Henna Page Publications, 2002.

Cartwright-Jones, Catherine. *The Functions of Childbirth & Postpartum Henna Traditions*. Stow, Henna Page Publications, 2007.

Araabia maailma muusika

Pärast harjutust:

- teab õpilane araabia maailma traditsioonilist ja kaasaegset muusikat,
- on teadlik araabia muusika erinevustest,
- on võimeline nimetama olulisemate muusikažanrite iseloomulikke jooni,
- mõistab muusika tähtsust islamis.

Ülesehitus:

Alustuseks küsitakse õpilastelt, millist muusikat nad araabia maailmaga seostavad ning kas nad teavad araabia lauljaid või muusikuid. Õpetaja räägib neile traditsioonilisest ja kaasaegsest muusikast araabia maailmas, kirjeldades lühidalt peamisi muusikaliike ja situatsioone, milles neid luuakse. Õpilased jagatakse rühmadesse. Õpetaja kirjutab tahvlile tähestiku järjekorras riikide nimed, kust ettevalmistatud muusikapalad pärit on. Mängitakse ette fragmente nende riikide muusikast (mitte pikemalt kui minut ühe lõigu kohta). Õpilaste ülesanne on arvata ära riigid, kust konkreetsed lood pärit on. Suurima äraarvamise määraga rühm on võitja. Tulemusi teatades mängib õpetaja muusikapalad veelkord ette, juhtides tähelepanu nende iseloomulikele elementidele.

Vajalikud materjalid: CD traditsioonilise ja kaasaegse araabia muusikaga, CD-pleier [või kõlaritega arvuti ja MP3-muusikafailid]

Taustteave

Kaua aega on islami teoloogias olnud poleemika selle üle, kas muusika – ja kui, siis milline muusika – on islamis aktsepteeritav. Sellele vaatamata on muusika islamimaailmas arenenud, see on isegi mõjutanud Euroopa keskaegset muusikat. Koraanis pole keeldu laulmise või muusikariistade mängimise kohta, kuid islami seaduste teine allikas – *hadith*'id – on muusika osas suhteliselt tõrjuvad. Selle tulemuseks on lõhe religioosse ja ilmaliku muusika vahel. Koraani deklameerimine (ehk *tadžwīd*, vt 4. harjutus), kutse palvele (ehk *adhān*, vt 5. harjutus), *našīd* (ehk religioossed laulud löökpillide saatel) ja islami müstikute, sufide muusika (vahel ka tantsuelementidega) – need kõik langevad esimesse kategooriasse. Rahvalaulud, mida lauldi töö tegemise ajal, kuuluvad teise kategooriasse. Rahvamuusika on suuresti erinev ja selle hulka kuuluvad rühmalaulud pärlisukeldumisest (iseloomulik Pärsia lahe riikidele), samuti ka lüürilised beduiinide laulud armastusest ja kangelaslikest ohvritest.

Euroopa kultuuri kasvav mõju islamimaailma muusikale on olnud nähtav 18. sajandi lõpust. Osmani impeeriumis võeti kasutusele sõjaväeline muusika ja Kairosse ehitati ooperimaja, mida esmakordselt kasutati 1870. aastatel.

Traditsioonilist muusikat ei ole unustatud. Selle tõestuseks piisab, kui viidata taoliste lauljate populaarsusele nagu Umm Kulthum (Egiptus), Fairouz (Liibanon), Abdel Halim Hafez (Egiptus) või Nusrat Fateh Ali Khan (Pakistan). Samas on alates 1960. aastatest hakatud viljelema ka läänelikku muusikat: popmuusikat, diskot, rokki ning hiljuti ka räppi ja hiphoppi. See muusika puudutab teemasid, mis on seotud kaasaegse eluga – inimlik nõrkus ja kirm –, ning nagu lääneski, on teemad vahel üsna triviaalsed. Sageli väljendab see ajakajalist ühiskondlikku meeleolu ja kõneleb sotsiaalsetest probleemidest. Näiteks rai-muusika esitajad käsitlevad narkootikumide kättesaadavuse teemat, Egiptuse, Liibanoni ja teiste araabia maade lauljate lemmikteema on armastus ning Palestiina räpparid räägivad araablaste Iisraelis elamisega seonduvast.

Oluline on meeles pidada, et muusikalistel mõjudel on vastandlik iseloom: idamaised mõjud on lääne muusikas kasvava populaarsusega. Euroopas ja USA-s on rühmitusi, kelle muusika on inspireeritud idamaade muusikast, samuti tuleb islamiriikidest artiste, nagu näiteks FunDaMental, Aziza Mustafa Zadeh, Rachid Taha, Googoosh.

Muusika

Internet pakub võimalust alla laadida sadu tasuta, legaalseid araabia artistide lindistatud teoseid. Üldjuhul on need MP3-formaadis (vahel RM või WMA). Neid peaks ette mängima kas otse arvutist või kopeerima CD-le. Populaarseimad saidid on:

Mazikana – <http://www.mazikana.com>

Mazika – <http://www.mazika.com/en/>

Muusikafaile ja videoklippe saab sageli alla laadida otse artistide ametlikelt kodulehtedelt.

Riigid ja artistid

Nelja araabia riigi ja Pärsia lahe riikide (kui ühe regiooni) muusikast on alljärgnevalt välja toodud kirjeldus. Igas neist riikidest domineerib iseloomulik muusikaliik ja igal riigil on artiste, kes on araabia maailmas tuntud. Kirjelduse hulka kuuluvad ka soovitusel, milliseid artiste ja nende palasid õpikoja jaoks valida. Toodud näited ei ole sugugi ammendav valik, näitamaks araabia muusika mitmekülgust. Teavet teistsuguste muusikaliikide (nt müstilise *qawwali*, kõhutantsu muusika ja *dabka*-tantsu muusika) kohta võib leida hõlpsasti Internetist. Siinne kirjeldus keskendub muusikale araabia riikidest selle kättesaadavuse alusel. Sellegipoolest võib õpikoja muusika valikut rikastada teiste islamiriikide muusikaga (nt *qawwali* muusika Nusrat Fateh Ali Khani esituses, kaasaegne pop Iraani laulja Googooshi esituses või Türgi laulja Mustafa Sandali, Usbekistani disko Ozoda Nursaidova esituses jne).

Alžeeria

Iseloomulik rahvusvaheliselt tuntud muusikaliik loodi Al-Maghribis ja peamiselt Alžeerias. Mõned lood tõlgiti lausa teistesse keeltesse ja kohandati lääne artistide poolt. Näide sellisest laulust on „Aicha” Khaledi esituses. Khaled on Alžeeria laulja, keda nimetatakse *rai*-muusika kuningaks. Sõna rai tähendab arvamust, vaatepunkti (*raʿj*). Muusikaliik pärineb 1920. aastatest, Alžeeria linnast Oranist. See võrsus araabia armastusluule ja beduiini-rütmide kombinatsioonist. Lisandusid elemendid džässist, Ladina-Ameerika mambost ja Prantsuse muusikast (koloniseerimise mõjud). 1970. aastatest sai *rai*’st noorte kontrakultuuri sümbol. Artistid nimetasid end noorteks (*cheb*, loe: šabb), vastandudes vanadele (*šaih*). Nad osutasid olulistele ühiskondlikele ja poliitilistele probleemidele, lauldi vaesusest, võõrandumisest suurlinnas, alkoholist ja hiljem ka seksist. 1960. aastatel võitles Alžeeria valitsus *rai*-muusika vastu, kuid enamik lauljatest leidis abi Prantsusmaale emigreerumisest, kus nad salvestasid veel rohkem albumeid. Raadio

populaarseks muutumine pani punkti valitsuse tsensuurile *rai*-muusika suhtes. Isegi kui see oli kodumaa raadiotes endiselt keelatud, piisas vaid raadio häälestamisest Prantsuse raadiokanalile.

Tuntud *rai*-muusika artistid on Khaled, Cheb Faudel (Alžeeria päritolu prantslane, tuntud kui *rai*-muusika prints), Cheb Mami (tuntud Stingiga lauldud dueti „Desert Rose” järgi) ja Rachid Taha (kes arendas välja erilise stiili, kombineerides elemente *rai*'st ja rokkmuusikast). Peab mainima, et juba üsna varakult kogusid *rai*-lauljatena kuulsust naised. Üks esimesi nende hulgas oli Cheikha Rimitti, enam kui 200 armastusest, sõprusest, alkoholist ja seksist rääkiva laulu kirjaoskamatu autor, kelle karjäär algas 1940. aastatel. Ta salvestas oma viimase albumi, milles oli ka roki elemente, kui ta oli 83-aastane.

Õpikoja võistluseks on soovitatav valida prantsuskeelne laul (iseloomulik Al-Maghribi prantsuse keelele) või prantsuspäraste elementidega laul, nt „Aicha” Khaledi esituses, „Voila, voila” Rachid Taha esituses, „Dis moi” Cheb Faudeli esituses. Sellegipoolest vajavad nimetamist ka laulud erilises Al-Maghribi dialektis, nt Khaledi „Didi”, „Lillah”, Rachid Taha „Abdelqader”, Cheb Faudeli „Ya Rayeh”.

Egiptus

Juba iidsetel aegadel oli muusikal Egiptuse kultuuris oluline roll. Inimesed uskusid, et selle leiutas kuujumal Thoth. Paljud muusikainstrumendid olid Egiptuses kasutusel enne islami sündi – harfid, lüürad, lautolised, flöödilised, klarneti eelkäijad ja erinevad löökpillid. Kauge mineviku jooni võib leida ka tänapäeva Egiptuse rahvamuusikast.

Kaasaegses Egiptuse muusikas põimuvad paljude kultuuride elemendid ilma, et see kaotaks oma ainulaadset olemust. Paljud popstaarid – nagu Amr Diab, Mohamed Mounir või Hisham Abbas – on pärit Egiptusest. 20. sajandi kuulsaim Egiptuse laulja on kahtlemata Umm Kulthum, kes sündis 1904. aastal vaeses perekonnas. Tema isa oli imaam ja õpetas teda laulma religioosseid laule, mida tüdruk esitas poisiks riietatuna. Tema muusikuarjäär algas 1930. aastatel ja tema populaarsust iseloomustab fakt, et Gamal Abdel Nasserid kõnesid lasti eetrisse viivitamatult pärast tema kontserte. Tema kontserdid toimusid iga kuu esimesel neljapäeval, mida oli selgesti aru saada sellest, et tänavad muutusid sel ajal märkimisväärselt tühjemaks. Tema laulud puudutasid üleüldisi armastuse, igatsuse ja kaotuse teemasid. Kontserdid kestsid kolm kuni kuus tundi, kuigi ta esitas igal esinemisel vaid kaks või kolm lugu. Siinkohal oli oluline tema improviseerimisoskus – ta võis korrata sama rida palju kordi, iga kord erineva emotsionaalse värvinguga, mis viis publiku eufoorilisse seisundisse. Näiteks üks tema tuntumaid lugusid „Enta Omri” (‘Sa oled minu elu’) on umbes 60 minutit pikk, samas kui selle kontsertversioon kestis mitu tundi tänu tema ainulaadsele kontaktile publikuga. Tema teine kuulus laul on „Al-Atlal” (Varemed). 1940. aastatel käsitleti seda kui armastusest kõnelevat lugu („Anna mulle vabadus, vabasta mu käed, et saaksin midagi enesele jätmata anda sulle kõik”), kuid 1960. aastatel, Gamal Nasserid režiimi tugevnemise ja 1967. aastal kaotatud sõjaga seoses omandas see uue tähenduse. 1960. aastate lõpul pidi ta vanuse tõttu kontserte lühendama, mis olid seega vaid kaks–kolm tundi pikad. 1975. aastal tuli tema matustele neli miljonit inimest. Tema tööd ei imetle mitte ainult araabia maailm, vaid ka lääne artistid, näiteks Bob Dylan, Maria Callas ja Led Zeppelin.

Liibanon

Nagu Egiptus, on ka Liibanon araabia muusikalise maailma üks tugisammastest. See on ühe enimtuntud artisti, Fayrouzi kodumaa. Naine sündis 1930. aastatel maroniitide perekonnas. Ta müüs kogu maailmas umbes 100 miljonit plaati ja tema repertuaari kuulus umbes 1500 lugu. Teine maailmakuulus Liibanoni muusik on Marcel Khalifé. Tema muusikas põimuvad traditsioonilised araabia elemendid lääne omadega (näiteks klaveri kasutamine) ja tema laulusõnad põhinevad kaasaegsel araabia luulel (peamiselt Palestiina luuletaja Mahmoud Darwishi loomingul).

Tänapäeval domineerib muusikamaailmas kergem stiil. Paljud araabia diskotähed on pärit Liibanonist, peamiselt naislauljad, näiteks Diana Haddad, Nawal El Zoghby, Haifa Webbe, Elissa ja Nancy Ajram, kuid ka mehed, näiteks Fadl Shaker.

Nancy Ajram (s 1983) on üks Liibanoni enim poleemikat tekitanud muusikastaar. Vaatamata oma noorele eale on ta juba müünud 12 miljonit CD-d, ning arvatakse, et tema vara küündib 16 miljoni dollarini. Edu tõi talle peamiselt kolmas album „Ya Salam”, eriti lugu nimega „Akhasmak Ah” (*I will upset you, yes*) koos provokatiivse videoklipiga. Pole raske arvata, et tema laulud on peamiselt armastusest. Nancy Ajram on tuntud ka skandaalide poolest, mis tagavad talle veelgi suurema populaarsuse (ja tabloidide huvi). Kuveidis keelasid võimud tal *‘ūd al-fitr’*i ajal sobimatu riietuse ja esinemisstiili tõttu kontserti anda. Samuti keelas tal esinemise Marrakechi linnapea, sest fundamentalistide ringkond mõistis naise süüdi juhtumites, mis leidsid aset tema kontserdi ajal, näiteks alkoholi kuritarvitamine, vägivallaaktid ja publiku hulgas olevate inimeste minestamine.

Kõiki eelpoolmainitud artiste võib õpikojas kasutada. Nancy Ajrami tuntud hitid on „Ya Salam”, „Oul Tany Kida” ja „Akhasmak Ah”. Mis puutub Elissasse, siis tema tuntuimad lood on „Lebanese Nights” ja „Haram”. Nawal El Zoghby omakorda salvestas lood „Ala Bali” ja „Ala Feen”. Võimalusel võiks näidata lauljatest ka videolõike. Sel puhul ilmneb, et nad polegi lääne staaridest väga erinevad. Nancy Ajrami videod on saadaval tema veebilehel <http://www.nancyajramonline.com/en/> ja Elissa omad lehel <http://www.elissalb.com/>.

Palestiina

Hiphop ja räpp on Palestiina muusikas kaks uut žanrit. Tuntuimate bändide hulgast peab mainima DAMi (Da Arabic MC's) nende kuulsa looga „Born here” veebilehel *Arab Rappers*. Laul, mis on salvestatud nii araabia kui ka heebrea keeles, räägib Iisraelis elavate araablaste keerulistest tingimustest, inimestest, kes tunnevad end oma päritolumaal võõramaalastena.

Räpp puudutab alati ebamugavaid sotsiaalsete ja poliitiliste probleemidega seotud teemasid. Nii on araabia räppmuusika tavapäraseimaks motiiviks Palestiina probleem. Rääpartistid puudutavad ka selliseid teemasid nagu narkootikumide kasutamine Iisraelis elavate Palestiina noorukite hulgas.

Pärsia lahe riigid

Pärsia lahe riikide (Bahrein, Kuveit, Omaan, Katar, Saudi Araabia ja Araabia Ühendemiraadid) traditsiooniline muusika on täis beduiinide muusika elemente. Samas on ka välismaa muusika mõjusid, mida tõi sisse Araabia poolsaart külastanud kaupmehed. Üks populaarsemaid muusikalisi kompositsioone on *halīdžī*, kus peamised pillid on *‘ūd* (Euroopa lautole sarnanev instrument) ja trumm (*tabl*). Seda tüüpi muusikas kasutatakse tihti peale lisaks ka suurt trummi, tamburiini ja simblit.

Pärsia lahe riikide muusika on Levanti, Egiptuse ja Al-Maghribi muusikast erineva vormiga. Meloodiline liin on tavaliselt täis kordusi ja erinevalt lääne muusikast on rahvamuusika mõju märgatav (see ei käi tingimata Pärsia lahe riikide tänapäevase muusika kohta). Keerukad modulatsioonid on harvad, meloodilisel liinil on lühikesed intervallid, mis koos iseloomuliku sünkopeerimisega annab tulemuseks iseäraliku *heavy*-saundi. Tänapäeval kombineeritakse traditsioonilisi motiive järjest enam kaasaegsete instrumentidega. *Sawt*, linnamuusika, mängituna löökpillidel, *‘ūd*il ja viulil, on Pärsia lahe riikidega seotud žanr.

Mõned tuntud *ḥalīdžī*’d on Mohammad Abdou (esimene poplaulja Saudi Araabias), Rabab (Kuveidi päritolu naislaulja), Abdallah Al Rowaished (Kuveidi laulja, esimene, kes kasutas esimest koraani suurat ühes oma teoses, millele Saudi *‘ulamā* reageeris tugeva protestiga) ja Ahlam (Araabia Ühendemiraatidest pärit kaasaegne lauljatar). Tänapäeval laulavad paljud araabia riikidest (eriti Egiptusest ja Liibanonist) pärit lauljad Pärsia lahe riikide dialektides, et seal populaarsust võita.

Õpikoda ette valmistades on soovitatav valida üks traditsiooniline laul ning kirjeldades Pärsia lahe riikide muusikamaailma, suunata tähelepanu Ahlamile. Viimaks võiks ette mängida ühe Liibanoni naislaulja esitatava laulu Pärsia lahe riikide dialektis, nt Diana Haddadi „Bareyah” (seejärel võiks õpetaja ette mängida sama artisti kodukeelses dialektis laulu, näiteks „Mas we looly”).

Iseseisvad ülesanded

1. Proovige leida informatsiooni kodumaistest ansamblitest, keda on inspireerinud araabia ja Lähis-Ida muusika.
2. Proovige leida Internetist ühe õpikoja ajal kuulnud laulu sõnad (araabia teksti transliteratsioon ja tõlge). Kuidas erineb see teile tuttavast lääne muusikast?

Bibliograafia

- Danecki, J. *Culture of Islam. A dictionary.*, Warsaw, WSiP, 1997.
- Danielson, V. Listening to Umm Kulthum, „Middle East Studies Association Bulletin”, December 1996.
- Inda, J.; Rosaldo, R. „Arab Noise and Ramadan Nights: Rai, Rap, and Franco-Magribi Identities”, [in:] *The Anthropology of Globalization*. Oxford, Blackwell, 2002.
- Hardy, K. *Recent Recordings of Traditional Music from the Arabian Gulf and Saudi Arabia*, „Middle East Studies Association Bulletin”, June 1996
- Nazmi-Fahim, D. *RAP – a New Dimension of Arabic Music*. ARABIA.pl 18.04.2006

Islamimaailma köök

Pärast harjutust:

- teab õpilane islamis kehtivaid toitumisreegleid,
- on teadlik islamimaailma kulinaarsete traditsioonide mitmekesisusest,
- on võimeline valmistama mõnda rooga ja jooki.

Ülesehitus:

Õpetaja selgitab islamimaailma köökide mitmekesisust ja toiduvalikut puudutavaid keelde. Seejärel jagatakse õpilased gruppidesse ja igale grupile antakse retsept. Pärast vajalike toiduainete kättesaamist peavad õpilased valmistama islamipäraseid jooke ja roogi.

Vajalikud materjalid: toiduained vastavalt valitud retseptile, retseptid

Taustteave

Islam jagab toiduained kolme erinevasse kategooriasse: *halāl*, *harām* ja *mašbūh*. *Halāl*-toiduained on need, mida muslim võib süüa (näiteks soomustega kala). *Harām*-toiduained on need, mida süüa ei tohi (näiteks sealiha). Kui ei olda kindlad, siis kuulub toiduaine *mašbūh*'i kategooriasse.

Arvamused selle kohta, mis on *harām*, võivad teinekord erineda, kuid enamik muslimeid nõustub sellega, et sealiha ja kõik road, mis on valmistatud sealihast, verest või korjusest, kuuluvad sellesse kategooriasse. Niisugune seisukoht põhineb järgneval koraani värsil (suura 5, värss 3): „Teile on keelatud süüa raibet, verd ja sealiha ning ka seda, mis on ohverdatud kellelegi muule kui Jumalale; mis on surnuks lümmutatud, surnuks pekstud, kõrgelt kukkumisel koolnud, sarvedega surnuks puseldud ja kiskja murtud... ” Sellest järeldub, et tähtis ei ole mitte toiduprodukt ise, vaid viis, kuidas see saadi. Härg on iseenesest *halāl*, kuid kui see tapeti kägistades, siis muutub see muslimitele keelatuks. Seetõttu tapetakse loomi rituaalselt, lastes neil verest tühjaks voolata.

Meie vaatepunktist võivad sellised tingimused tunduda keerulised ja igapäevaelu segavad. Samas ei tohi unustada, et islamimaailmas on enamik toiduaineid *halāl* ning keegi ei pea pikemalt mõtlema, kas härg suri sobilikul viisil. Probleemid tekivad, kui muslimid reisivad näiteks Euroopasse. Loomarasv ja želatiin on samuti sea kõrvalsaadused ja tihti on võimatu kindlaks teha, kas restoranis või baaris pakutav roog on *halāl*. Paljude muslimite jaoks pole need detailid olulised, neile piisab, et ei sööda sealiha kui sellist.

Halāl'i ja *harām*'i eristamine on tähtis, kuna see viitab toitule, mida islamiriikidest leida ei või (nagu näiteks suitsupekk, seakael või verivorst). Samas oleks vale arvata, et osa toiduainete puudumine muudaks muslimite road vähem maitsvaks.

Toiduvaliku kontekstis tuleks mainida ka alkoholi joomise keeldu. Koraanis leidub vaid keeld juua veini, kuid islami õigusteadlased on laiendanud seda ka teistele alkoholsetele jookidele. See ei tähenda aga, et alkoholseid jooke islamiriikides ei leidu. Veine Põhja-Aafrikast (Marokost, Tuneesiast), Türgi viina kääritatud rosinatest ja Indoneesia rummi *arrack*'i (erineb arrakist) tuntakse üle maailma. Tähele peaks panema ka seda, et sõna „alkohol” pärineb araabia keelsest sõnast *al-kuhl*, mis tähendab antimoni. Destilleerimise abil toodeti sellest ripsmetušši. Euroopa alkeemikud hakkasid pärast araabipärase protseduuri õppimist kasutama seda sõna ka teiste destilleerimisproduktide, sealhulgas alkoholi kohta.

Individuaalsed ülesanded

1. Pange tähele, et Al-Maghribi roogade väga populaarne koostisosa on kuskuss ja Kesk-Aasia roogadel riis. Mis on selle põhjus?
2. Püüdke leida teisigi islamimaailmast pärit retsepte ja valmistada roogasid.

Bibliograafia

Danecki, J. *Basic Information about Islam*, kd 1, Dialog, Warsaw 1997
Górak-Sosnowska, K.; Nazmi-Fahim, D.; Drewniak, M. *A Culinary Guidebook: Egypt – Tunisia – Morocco*. Pascal, Bielsko-Biała 2007

Lähis-Ida baklava

Baklava on magus kook, mida Euroopas teatakse enamasti kebabibaaridest. Seda valmistatakse lehttaignast, millele laotakse kihiti pähkleid ja/või mandleid koos suhkruga ja meega, küpsetatakse, lõigatakse kolmnurkadeks või rombideks ning kaetakse suhkruglasuuri või veest ja suhkrust tehtud siirupiga.

Kuna baklava on nii populaarne, siis peavad paljud rahvad end selle autoriteks. Retsept on arvatavasti pärit Kesk-Aasia Türgi-osast. Nime etümoloogia on üsna problemaatiline. Osa näeb sellel seost araabia sõnaga *baql* (uba), teised jällegi Mongoolia sõnaga *bajla* (siduma, kokku pakkima), millele on lisatud türgi „-v”. Erinevate baklavade rikkus vastab geograafilisele mitmekesisusele, näiteks on Al-Maghribi versioonil enamasti lisatud kaunistuseks mandleid ning Armeenia variant on vähem magus ja õrnema maitsega.

Baklavat süüakse enamasti kui suupistet või maiuspala. Tihti serveeritakse seda pühade või pidupäevade aegu, näiteks ramadaani ajal (kergesti kõhtutäitva omaduse tõttu aitab baklava nälga kustutada pärast tervet päeva paastumist, vt 1. harjutus). Kõrge suhkru- ja meesisaldus teeb baklavast pika säilivustähtajaga toote.

Retseptid

Baklava on maiuspala, mida on suhteliselt kerge valmistada. Kui kasutada valmis lehttaignat, kulub valmistamisele alla 20 minuti. Kui õpilased valmistavad taigna ise, siis kulub valmistamisele tunduvalt kauem aega.

Türgi dessertide retseptid –

<http://www.allaboutturkey.com/tatlilar1.htm>

– Türgi *baklava*

Le baklava –

<http://www.euro-info-tourisme.com/grece/le.baklava.html>

– Kreeka *baklava* (lehekülg on prantsuse keeles)

Põhja-Aafrika kuskuss

Kuskuss on kaheldamatult Al-Maghribi köögi sümboliks. Selle juured on pärit berberi traditsioonidest. Traditsiooniline kuskussi valmistamine (mida on peetud naiste kohustuseks) on väga raske ja aeganõudev. Värskest jahvatatud mannatangu terad pannakse taldrikule. Lisatakse veidike soola ja jahu. Seejärel tuleb segu sõtkuda, kuni tekivad väikesed, kuskussile iseloomulikult terakesed. Need tuleks välja sõeluda ja seejärel on kuskuss valmis. Tänapäeval eelistab enamik Al-Maghribi perekondi osta kuskussi poest.

Tegelikuses ei loeta kuskussi ise veel roaks. Seda serveeritakse koos liha, linnuliha, kala või juurviljadega, mida maitsestatakse kaneeli, kurkumi, safrani või koriandriga. Enamasti on see toidukorra viimane roog. Kuskussi saab valmistada kahel viisil. Võib lihtsalt keevat vett peale valada, et see paisuks. Keerukam viis eeldab, et on olemas spetsiaalne pott, milles kuskuss pannakse valmistatud roa peale ja see küllastub aurust.

Traditsiooniliselt süüakse kuskussi käega. Ühe millimeetri suurused terad vormitakse väikesteks pallideks, mis seejärel suhu visatakse. Valesti vormitud pall laguneks enne suhu jõudmist laiali. Tänapäeval on siiski söögiriistad väga populaarseks muutunud, seda eriti linnades.

Retseptid

Kuskussi enese valmistamine ei võta kauem aega kui mõned minutid. Kui kuskuss on aga vaid roa üks elemente, siis kulub loomulikult kauem aega. Näiteid retseptide kohta võib leida järgnevatelt Interneti-lehekülgedelt:

Chef –

<http://www.ochef.com/r241.htm#Sweet%Couscous>

– magus kuskuss

BBC toiduretseptid –

http://www.bbc.co.uk/food/recipes/database/moroccanlambtaginewi_84062.shtml

– kuskuss lambalihaga

Indoneesia ja Malaisia *nasi goreng*

Nasi goreng (praetud riis) on Indoneesia rahvuslik toit, mis on populaarne ka Malaisias. Riisi keedetakse magusas *kecap manis* kastmes, tihti koos kana, sibula, küüslaugu, *satai* (grillitud lihatükid bambusvardas) või *keropok*'iga (krevetiküpsised). Tavaelus kasutatakse koostisosi, mis parasjagu saada. Erinevalt teistest Indoneesia roogadest, mis on sisse toodud Bengalist või Hiinast, on nasi goreng puhtalt Indoneesia toit. *Nasi goreng*'i pakutakse ka lääneriikides, kuid enamasti on seda värtsitatud karriga. Sellise versiooni *nasi goreng*'ist lõid hollandlased, kes valitsesid Indoneesia regioonide üle 17. sajandist (Hollandi Ida-Indias, mille kuulutas välja Hollandi Ida-India Kompanii. Indoneesia saavutas iseseisvuse aastal 1949). Nende jaoks oli algne versioon liiga maitsetu ja seetõttu kombineeriti hollandlaste maitse kohaliku kulinaarse traditsiooniga.

Retseptid

Nasi goreng on suhteliselt lihtne toit. Valmistusaeg ei ole pikem kui 20 minutit. Näiteid retseptide kohta võib leida järgnevatelt Interneti-lehekülgedelt:

Indoneesia toit ja retseptid –

http://www.indochef.com/indo_23.shtml

– kana ja krevettidega

Retseptid – *nasi goreng* –

http://www.asianonlinerecipes.com/online_recipes/indonesia/nasi_goreng.php

– loomaliha ja krevettidega

Kesk-Aasia pilaff

Endistes Kesk-Aasia nõukogude vabariikides on arvatavasti kõige populaarsemaks roaks pilaff. Pilaffi tehakse riisist ja porgandist, mille lisatakse vürtse, sibulat ja liha. Kohalikud retseptid erinevad nii koostisosade kui ka nimetuste poolest. Afganistanis on see *pulao*, Tadžikistanis *palav*, Usbekistanis ja Türkmenistanis *polov*, Venemaal *plov*. Usbekistani traditsioonide kohaselt tuleneb nimi *osh-polov* põhikoostisosade esimestest tähtedest – sibul, porgand, liha, õli, sool, vesi ja riis.

Pilaffi pakutakse tihti perekondlikel üritustel. Samuti valmistatakse seda eriliste sündmuste puhul – tähtsate külaliste saabumisel, pulmadeks ja matusteks. Tavaliselt valmistavad seda naised, kuid eriliste sündmuste puhul võtavad mehed valmistamise enda peale. Juhul kui sündmus on väga tähtis, saadab kokka, kes otsib parima kvaliteediga koostisosi, suur uudishimulik rahvahulk. Pilafil on palju erinevaid versioone. Ainuüksi Usbekistanis on neid 50. Pilaffi võib aurutada või praadida, serveerida liha või kanaga, herneste või kartuliga.

Retseptid

Olenevalt retseptist võib pilaff olla küllaltki lihtne või väga aeganõudev. Juhul kui seda valmistatakse eriliseks sündmuseks, peab valmistamisest osa võtma rohkem kui üks inimene. Näiteid retseptide ja erinevate valmistusviiside kohta võib leida järgnevatelt Interneti-lehekülgedelt:

Палау-е Шахи –

<http://www.afganistan.ru/doc/6401.html>

– Afganistani pilaff (retsept on vene keeles)

Usbeki ja Kesk-Aasia toidud –

<http://www.ambarcuisine.blogspot.com/2007/05/plov-for-dummies.html>

– kergesti valmistatava pilaffi retsept.

Lisa 5. Joogid

Tee

Lähis-Ida tee on alati üpris kange ja magus. Põhja-Aafrikas pakutakse teed koos mündi ja vahel ka mandlitega kui suupistet. Kesk-Aasias seevastu juuakse teed pipra, mee ja piimaga. Tavaliselt serveeritakse teed väikestes tassides, kuna kliima on väga kuiv (eriti kõrbetes). Väikene tass teed kosutab tuareegi²¹ tükiks ajaks, samas kui turistid rändavad araabia riikide kõrbetes liitrite veega, mille nad üpriski kiiresti välja higistavad.

Araabia stiilis teed võib serveerida väikeses tassis koos suhkruga, maitsestatud mündi, kardemoni ja/või kaneeliga, kõrvale suupisteks mandlid või pähklid. Tähtis on ka tee serveerimise tseremoonia. Teed tuleks valada teepotist märkimisväärselt kõrguselt ning pakkuma peaks seda igal võimalusel.

Kohv

Kohv muutus islamimaailmas populaarseks tänu sufi vennaskondadele, kes kasutasid kohvi stimulantina mediteerimisel (alates 12.–13. sajandist). Kuu usuti, et kohvil on narkootiline mõju, seetõttu on ka araabiakeelne nimetus *qahwa* moodustatud sõnast, mis tähendab punast veini.

Kohvist on mitmeid erinevaid versioone, kuid kõige populaarsem läänemaailmas on kindlasti niinimetatud Türgi kohv – kange ja samas magus nagu araabia tee. Seda keedetakse potis. Ühe tassi jaoks võetakse teelusika täis Arabica kohvi (juhul kui seda ei ole, võib kasutada tavalist jahvatatud kohvi, millele on lisatud kardemoni) ja sama kogus suhkrut. Sellele lisatakse vett ja kuumutatakse potis aeg-ajalt segades keemiseni. Seejärel tuleb oodata ja hetke pärast pott tulelt tõsta. Kogu protseduuri tuleks korrata kaks korda. Selle tulemusena tekib kohvi pinnale iseloomulik vaht. Mõnes riigis hinnatakse tulevase naise toiduvalmistamise oskusi tema tehtud kohvi vahukihi põhjal.

---

²¹ Tuareegid on Sahara kõrbes elavad nomaadid (populatsioon on umbes üks miljon), pärinevad berberitest.

Airaan

Airaan on jook, mida tehakse jogurtist, veest ja soolast. See on eriti populaarne Türgis, Kesk-Aasias ja Lähis-Idas. Traditsiooniliselt arvatakse, et airaani tehti selleks, et jogurtit paremini säilitada (sellele soola lisades). Airaanist on palju erinevaid variante. Lisada võib näiteks kurgimahla, küüslauku või pipart. Kuna airaan on nii populaarne, siis võib see täiesti vabalt võistelda karastusjookidega ning seetõttu pakutakse airaani ka Lähis-Ida ja Kesk-Aasia riikide rahvusvahelistes kiirtoidu kohtades, näiteks McDonald'is. Jooki valmistatakse naturaalsest jogurtist ja veest (vahekorras 2 : 1), millele lisatakse teelusikas münti ja tüümiani, natuke soola, vahetevahel ka kurgimahla või küüslauku.

Lassi

Lassi, tuntud enamasti kui India jook, pärineb muslimite Pandžabist (Põhja-Indias). Koostisosade järgi sarnaneb lassi airaanile. Seda valmistatakse jogurtist, veest ja piimast. Esineb palju erinevaid lassi valmistamise viise. Lõuna-Indias on see soolane ja vesine, Põhja-Indias aga magus ja tummine. Lassi võlgneb oma populaarsuse värskendavatele omadustele. Soolane lassi, millele on lisatud köömneid, kustutab suurepäraselt janu.

Lassi valmistamiseks peab mikseris segama klaasi piima klaasi jogurtiga, lisama juurde teelusikatäie köömneid, kaks teelusikat sidrunimahla, natuke soola ja jääd. Magusa lassi tegemiseks võetakse klaasitäis jogurtit, pool klaasi vett, paar teelusikat suhkrut, jääd ja natuke soola. Segusse võib lisada ka mangot või virsikut.

Põhimõistete sõnastik

<i>'abāja</i>	pikk naistekleit	1. harjutus
<i>adab</i>	kirjandusžanr	16. harjutus
<i>adhān</i>	kutse palvele	5. harjutus
<i>ahl al-kitāb</i>	raamaturahvad islamis: monoteistlike religioonide järgijad	2. harjutus
<i>ahmadīja</i>	islamist tulenev eklektiline usulahk	9. harjutus
<i>airaan</i>	jook jogurtist, veest ja soolast	21. harjutus
<i>ājāt</i>	värss koraanis↑	4. harjutus
<i>alaviidid</i>	radikaalse šiaa↑ islami järgijad, populaarne põhiliselt Süürias	9. harjutus
<i>alevism</i>	Türgi müstikaliikumine, tuleneb šiaa islamist↑	9. harjutus
<i>'ālim</i>	islami õpetlane (mitmuses <i>'ulamā</i>)	20. harjutus
<i>Allāh</i>	araabia keeles 'Jumal'	2. harjutus
<i>babism</i>	šiaa↑ islami sotsiaalreligioosne liikumine, pärit Iraanist	9. harjutus
<i>bahaism</i>	babismist↑ tulenev religioon	9. harjutus
<i>badžu kurung</i>	Indohiinas kantav naiste riietuse	18. harjutus
<i>baklava</i>	Türgist pärit magus maius	21. harjutus
<i>basma</i>	koraani suurade↑ avafraas	4. harjutus
<i>bišt</i>	keep, mida kantakse <i>galabīja</i> peal	18. harjutus
<i>boubou</i>	Lääne-Aafrikas kantav meeste riietuse	18. harjutus
<i>burka</i>	Afganistanis ja Pakistanis kantav naiste riietuse	18. harjutus
<i>cheb</i>	<i>rai</i> ↑ muusika esitaja	20. harjutus
<i>chādor</i>	Iraanis kantav naiste pealisriie	20. harjutus
<i>dabka</i>	rahvatants Levantis↑	20. harjutus
<i>diglossia</i>	kirjakeele (kultuurkeele) ja dialekti (rahvakeele) kooseksisteerimine	14. harjutus
<i>al-džabr</i>	'luustik'; sõna, millest tuleneb termin „algebra”	3. harjutus
<i>džāhilīja</i>	islamieelne aeg, kutsutakse ka rumaluse või pimeduse ajastuks	15. harjutus
<i>džihaad</i>	püüe midagi saavutada, fundamentalismi tekkimisega hakati seda tõlgendama kui võitlust läänega	1. harjutus
<i>džizja</i>	maks, mida maksid islami impeeriumis raamaturahvad (<i>ahl al-kitāb</i> ↑)	2. harjutus
<i>al-Fātiha</i>	avasuura, koraani↑ esimene suura↑	4. harjutus
<i>fatwā</i>	islami õigusetundjate soovituslik otsus	11. harjutus

<i>galabĳja</i>	meeste riietuses	18. harjutus
<i>hadĳth</i>	prohvet Muhammadi sõnadest ja tegudest pajatavad pärimused, moodustavad kokku sunna↑	3. harjutus
<i>hadĳ</i>	palverännak Mekasse↑, üks islami alussammastest	1. harjutus
<i>hadĳt</i>	tiitel, mida kannab Mekasse↑ palverännaku teinud muslim	1. harjutus
<i>halāl</i>	muslimile ususeadustega lubatu	21. harjutus
<i>halĳdĳt</i>	Pärsia lahe riikidele omane muusikažanr	20. harjutus
<i>hanaĳf</i>	islami seaduse koolkondi, peetakse üsna liberaalseks	3. harjutus
<i>hanbali</i>	islami seaduse koolkondi, peetakse üsna ortodoksseks	3. harjutus
<i>harām</i>	muslimile ususeadustega keelatu	21. harjutus
<i>haridĳiidid</i>	üks kõige varasematest islami usulahkudest, loeti radikaalseks, ei eksisteeri enam (välja arvatud ibaamid↑)	9. harjutus
<i>henna</i>	värvaine, mida kasutatakse kehamaalinguteks ja juuste värvimiseks	19. harjutus
<i>hidĳāb</i>	peakate, mis varjab naise juuksed	18. harjutus
<i>hidĳra</i>	prohvet Muhammadi lahkumine Mekast Mediinasse, islami ajaarvamise algus	7. harjutus
<i>himār</i>	pikemat tüüpi <i>hidĳāb</i> ↑	18. harjutus
<i>hul‘</i>	naise õigus nõuda lahutust abielu igal hetkel	17. harjutus
<i>hudūd</i>	karistus kuriteo eest, mis on ettekirjutatud koraanis↑	3. harjutus
<i>ibaamid</i>	haridĳiitide↑ mõõdukas fraktsioon, populaarne põhiliselt Omaanis	9. harjutus
<i>‘ĳd al-adhā</i>	ohverdamispüha	19. harjutus
<i>‘ĳd al-ĳitr</i>	ramadaani↑ lõpetamise püha	1. harjutus
<i>‘ĳd al-kabīr</i>	<i>‘ĳd al-adhā</i> ↑	19. harjutus
<i>idĳmā‘</i>	šariaadis↑: islami õigusteadlaste konsensus ühe või teise otsuse vastuvõtmisel	3. harjutus
<i>idĳtihād</i>	šariaadis↑: erinevate juriidiliste allikate iseseisev tõlgendamine	3. harjutus
<i>imaam</i>	isik, kes juhivad palvusi mošees või on religioosne juht	9. harjutus 11. harjutus
<i>islam</i>	monoteistlik religioon; araabia keeles ‘alistuma, allumine’	1. harjutus
<i>ismaiilid</i>	šiiidid↑, kes tunnistavad seitset imaami	9. harjutus
<i>‘iqāl</i>	silmus, mis kinnitatakse <i>kūĳĳa</i> ↑ ümber	18. harjutus
<i>jazidism</i>	islami vähemusliikumine, põhiliselt kurdid	9. harjutus
<i>Kaaba</i>	must, nelinurkne pühamu Meka↑ keskmes, muslimite palverännaku sihtpunkt	6. harjutus
<i>kaliif</i>	islamiriikide valitseja, ilmalik ja religioosne juht	9. harjutus
<i>kassiida</i>	kindlal eesmärgil tehtud poeemid	15. harjutus
<i>kebaja</i>	Malaisias kantav naisterüü	18. harjutus
<i>kūĳĳa</i>	meeste peakate	

koraan	islami püha raamat	4. harjutus
kuskuss	kõvanisutangud, eriti populaarsed Al-Maghribis	21. harjutus
lassi	airaani↑-sarnane jook, vahetevahel magus	21. harjutus
Levant	Vahemere idaranniku riigid (Süüria, Jordaania, Liibanon, Iisrael, Palestiina)	21. harjutus
Al-Maghrib	kitsamas kontekstis Maroko, laiemalt Aafrika põhjaosa riigid: Maroko, Alžeeria, Tuneesia, Liibüa, Mauritania ja Lääne-Sahara	11., 13., 15., 20., 21. harjutus
<i>mahdī</i>	šīa↑ islamis: lunastaja	9. harjutus
<i>mahr</i>	pulmakink mõrsjale	17. harjutus
<i>manāra</i>	majakas	5. harjutus
<i>maqāma</i>	seiklusromaan	16. harjutus
<i>mašbūh</i>	see, mis ei ole <i>halāl</i> ↑ ega <i>harām</i> ↑	21. harjutus
Meka	islami pühakoht, hadži↑ põhiline sihtpunkt	1. harjutus
<i>mi'dhana</i>	koht, kust retsiteeritakse <i>adhān</i> ↑	5. harjutus
<i>mihrāb</i>	nišš mošees, mis tähistab Meka↑ suunda	6. harjutus
minarett	mošee torn, millest muessin↑ kutsub usklikke palvusele	5. harjutus
muessin	isik, kes kutsub minaretist↑ usklikke palvusele	5. harjutus
muslim	araabia keeles 'see, kes allub Jumala tahtele'	1. harjutus
<i>nasi goreng</i>	Indoneesia ja Malaisia traditsiooniline toit	21. harjutus
<i>našid</i>	löökpillide saatel esitatav religioosne laul	20. harjutus
nestorianism	usulohk kristluses	8. harjutus
<i>niqāb</i>	näokate	18. harjutus
parandžaa	Kesk-Aasias kantav naiste riietuse	18. harjutus
pilaff	traditsiooniline Kesk-Aasia toit	21. harjutus
<i>qahwa</i>	kohv	21. harjutus
<i>qānūn</i>	araabiakeelne nimetus seadusandlusele	3. harjutus
<i>qawwali</i>	India sufide↑ religioosne muusika	20. harjutus
<i>qibla</i>	palve jaoks kindlaks tehtud Meka↑ suund	6. harjutus
<i>qijās</i>	šariaadis↑ eelnevate pretsedentide analoogial otsustamine	3. harjutus
<i>qitāl</i>	relvastatud võitlus	1. harjutus
<i>ra'j</i>	islami seaduses: arvamus	3. harjutus
<i>rai</i>	Al-Maghribi muusikastiil	20. harjutus
ramadaan	lunaarkuu, mille ajal toimub paastumine	1. harjutus
<i>salāt</i>	üks islami usu alussammastest, palve, mida iga muslim peaks kordama viis korda päevas	1. harjutus
<i>sawt</i>	kindlat stiili araabia rahvamuusika	20. harjutus
sufi	islami müstik	20. harjutus

sunna	üks peamisi šariaadi↑ allikaid, <i>hadīth</i> 'ide↑ kollektsioon, pärimus prohvet Muhammadi kohta	3. harjutus
sunni islam	islami peasuund	9. harjutus
suura	koraani peatükk	4. harjutus
zaidiidid	šiiidid↑, kes tunnistavad viite imaami↑	9. harjutus
<i>zakāt</i>	almuste andmine, üks islami alussammastest	1. harjutus
zoroastrism	monoteistlik Iraani religioon	9. harjutus
<i>šahāda</i>	islami usutunnistus – üks usu alussammastest	1. harjutus
<i>šalwār qamīz</i>	Lõuna-Aasias kantav kaheosaline riideese	18. harjutus
šamanism	uskumuste kogum, milles mängib olulist rolli šamaani kokkupuude hingede maailmaga	9. harjutus
šariaat	islami seadus	3. harjutus
šiiia islam	teine kõige suurem islami usulahk, mis tunnistab imaame↑ kui Muhammadi järeltulijaid	9. harjutus
<i>tabl</i>	trumm	20. harjutus
<i>tadẓwīd</i>	koraani retsiteerimine	20. harjutus
<i>tagelmust</i>	näokattega turban	18. harjutus
<i>takbīr</i>	fraas „ <i>Allāhu akbar</i> ”	5. harjutus
<i>‘ūd</i>	kindlat tüüpi lauto	20. harjutus
vahhabiidid	puritaanliku islami järgijad; liikumise looja oli Muhammad ibn ‘Abd al-Wahhāb Saudi Araabias	1. harjutus

Projekti „Kultuuritundlikkus ja tolerantsus noortekeskustes” raames tõlgitud õppematerjali väljaandmine toimus tänu Euroopa Kolmandate Riikide Kodanike Integreerimise Fondile. Õppematerjali ilmumist rahastasid Euroopa Komisjon ja Eesti Välisministeerium arengu- ja humanitaarabi vahenditest.

Integratsiooni ja
Migratsiooni Sihtasutus
Meie Inimesed

KULTUURIMINISTEERIUM

EESTI
ARENGUKOOSTÖÖ

EESTI VÄLISPOLIITIKA INSTITUUT
ESTONIAN FOREIGN POLICY INSTITUTE

